T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANA BİLİM DALI
HARP TARİHİ VE STRATEJİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI ve TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİSİ (1949-2018)

MEHMET MURAD AKTAŞ
167A1013

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. SELİM HİLMİ ÖZKAN

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANA BİLİM DALI
HARP TARİHİ VE STRATEJİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ / SANATTA YETERLİK ESER ÇALIŞMASI

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI ve TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİSİ (1949-2018)

MEHMET MURAD AKTAŞ
167A1013

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. SELİM HİLMİ ÖZKAN

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANA BİLİM DALI
HARP TARİHİ VE STRATEJİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI ve TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİSİ (1949-2018)

MEHMET MURAD AKTAŞ
167A1013

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih: 14 Şubat 2019
Tez Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR	
	: Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL	

İSTANBUL
ŞUBAT 2019

ÖZ

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI ve TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİSİ (1949-2018)

Mehmet Murad AKTAŞ

Şubat, 2019

Çin Halk Cumhuriyeti, günümüzde küresel dünyanın en etkin aktörlerinden biri konumundadır. 1976 yılında komünist devrimi gerçekleştiren Mao'nun ölümü sonrasında yeni lider Deng Xiaoping'in 1978 reformlarıyla birlikte Çin önemli bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Dörtlü Modernleşme hamlesi olarak adlandırılan bu reformlar "endüstri, silahlı kuvvetler, tarım, bilim ve teknoloji" alanlarındaki yenileşme ve dönüşümlerdir. Çin yaşadığı bu süreçte hızlı ekonomik büyümesiyle dünyanın dikkatini çekmeyi başarmıştır. Fakat bu hızlı ekonomik büyüme ülkede kentleşmenin artmasına neden olmuş ve Çin'in enerji ihtiyacı sürekli artmıştır. Sürekli artan bu ihtiyaçla Çin kendine yetmemeye başlamış ve 1993 yılında kesin olarak bir petrol ithalatçısı haline gelmiştir. Özellikle petrol kaynaklarını büyük ölçüde Ortadoğu'dan temin eden Çin yeni Ortadoğu politikaları geliştirmiştir. Orta Doğu ülkeleri ile girdiği sıkı ekonomik, ticari, siyasi ve askeri ilişkilerle bölgede yer alan devletlerden ithal ettiği enerji ile ileri gelişmiş silahlar da dâhil yüksek miktarda ve teknolojik açıdan gelişkin mal ve hizmet ihracı yapmaktadır. Ve gün geçtikçe Ortadoğu ile politik ilişkilerini geliştirmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplini alanında önemli çalışmalara imza atan Wolfers'ın tanımıyla devletler için güvenlik politikası; kazanılan değerlere karşı oluşan tehditlerden korunmaktır. Türkiye geleneksel güvenlik politikasını jeopolitik ve stratejik konumu nedeniyle çok uzun süre tehditlerden korunma ve değerlerini muhafaza etme üzerinde şekillendirmiştir. Türkiye'de 2002 yılında değişen iktidarla beraber bu anlayıştan vazgeçilmiş ve güvenlik öncelikli bir politika yerine *"Komşularla Sıfır Sorun"* politikasıyla hareket edilmiştir. Kısa vadede olumlu sonuçlar vererek ilerleyen bu politika, Arap baharı olarak adlandırılan halk hareketinin Suriye'ye sıçraması ve bölgede oluşan terör tehditleri nedeniyle devam ettirilememiştir. Türkiye bölgede yeniden ülke güvenliğine öncelik veren dış politikaya yönelmek zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda çalışmamızda, Çin'in enerji odaklı Ortadoğu politikasının, Türkiye'nin Ortadoğu üzerindeki değişken güvenlik politikalarına olan etkisine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Türkiye, Ortadoğu, Politika, Güvenlik Politikası.

ABSTRACT

CHINA'S MIDDLE EAST POLICY AND ITS IMPACT ON THE TURKEY'S SECURITY POLICY (1949-2018)

Mehmet Murad AKTAŞ
Şubat, 2019

People's Republic of China, today, is in the location of the most effective actors of the spherical world. In 1976, Aftermath of Mao's death, who realized the communist revolution, together with new leader Deng Xiaoping's 1978 reforms China begun to live an important transformation. Known as quadruple modernization moves, these reforms are the innovations and transformations in the areas of "industry, armed forces, agriculture, science and technology". China in this process in which she lived, with fast economic growth, attracted attention of the whole world. However, this fast economic growth caused urbanization and China's need of energy constantly increased. Constantly increased, this need, China begun to be in able to feed herself and in the year of 1993 precisely begun to be an oil importer. Especially, China who imports oil and other energy resources from Middle East countries, with this awareness, begun to develop new Middle East policies. With strong economic, commercial, political and military relations it has entered into with Middle East countries, it exports high quality foods and technologically advanced goods and services including energy imported from the region and advanced weapons. And day by day, it develops its political relationship with the Middle East.

Turkey is a part of the Middle East and has maintained a security priority policy for so many years. Wolfers, who signed important works in the field of ınternational relations discipline, defined the security policy for states; to protect against the threats against the earned values. Turkey's traditional geopolitical perception of security and protection from threats very long time due to its strategic location and to maintain the value of its shape. In Turkey, together with power ranging from 2002 abandoned this approach and instead primarily a security policy "zero problems with neighbors" has been driven by policy. This policy, which has been advancing in the short term with positive results, could not be continued due to the spread of the so-called Arab Spring to Syria and the threat of terrorism in the region. Turkey was forced to turn to foreign policy gives priority to re-country security in the region. In this regard, our study of China's energy policy focused on the Middle East, will address Turkey's security perception of the impact of the variable on the Middle East.

Key Words: China, Turkey, Middle East, Politics, Security Perception.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Çin'in Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerinin siyasi, ekonomik, askeri boyutlarını, daha sonra bu ilişkilerin Türkiye'nin güvenlik politikaları üzerindeki etkisini incelemeye çalıştık. Çin'in Ortadoğu politikaları üzerine son yıllarda birçok çalışma kaleme alınmıştır. Bu çalışmalarda bilhassa soğuk savaş sonrası Çin'in Ortadoğu politikaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Tez düzeyinde, Çin'in Ortadoğu politikalarının Türkiye'nin güvenlik politikaları üzerindeki etkisinin fazla çalışılmamış olması bu çalışmanın yapılmasının nedenerinden birsidir.

Çalışma üç bölüm altında toplandı. Birinci bölümde Çin'in geleneksel dış politikasını ana hatlarıyla ortaya konmaya çalışıldı. Bu bölümde Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasal tarihi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasında temel amaç, aktör ve kurumları, Çin'in güvenlik politikasını, Çin dış politikasında temel ilke ve değerleri, Çin'in Ortadoğu politikasında kullandığı araçları, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasında enerjinin yeri ve Çin'in dış politika stratejisindeki değişim ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması sonrası Ortadoğu politikaları incelenmiştir. Bu bölümde Çin'in Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinin temel hedefleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çin'in suriye politikasındaki çıkmazı, Irak va Suudi Arabistan ile ilşklieri, İran ile işbirliği ve Türkiye'nin bu işbirliğine bakışı, Çin'in İsrail ve Filistin Politikalrı ve bunun Ortadoğu poltikası üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışıldı.

Üçüncü bölümde Çin'in Ortadoğu politikalarında Türkiye'nin yeri Çin'in Rusya, İran, Irak, Suriye, İsrail ile ilişkilerinde Türkiye'nin tepkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna ilaveten Çin'in yeni politikalarının Türkiye'ye etkileri, Soğuk savaş döneminde Türkiye'nin güvenlik algılamaları, KKTC'ye Tayvan modeli tartışması, Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Konsepti, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kafkasya politikası, Ermenistan'la ilişkisi ve Türkiye'ye etkileri, Çin'in askeri gücü, Çin-Türkiye ilişkilerinde Türkistan ve bunun Türk dış politikasına etkisi incelenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki katkılarından dolayı pek çok kimseye teşekkür borçluyum. Öncelikle Yüksek Lisans eğitimim boyunca ve tezin tüm aşamalarında destek ve teşviklerinden dolayı danışmanım sayın Prof. Dr. Selim Hilmi Özkan'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez yazım aşamasında her an yanımda olan annem, babam ve kardeşlerime ilgi ve alakalarından dolayı teşekkür ederim.

İstanbul; Şubat, 2019 Mehmet Murad AKTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **viii**
1. GİRİŞ **1**
2. MODERN DÖNEM ÇİN DIŞ POLİTİKASI **6**
2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Dış Siyasi Gelişmeler 9
2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Temel Hedefleri 12
2.3. Çin Dış Politika Stratejisindeki Değişim 16
3. ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI **18**
3.1. Çin Dış Politikasının Ortadoğu'daki Hedefleri 18
3.2. Çin'in Ortadoğu Üzerinde Kullandığı Politik Araçlar 19
3.3. Çin'in Ortadoğu Politikasındaki Enerjinin Önemi 20
3.4. Çin'in Orta Doğu Devletleri ile Olan İlişkileri 22
3.4.1. Çin'in Suriye Politikası 22
3.4.2. Çin'in Irak Politikası 24
3.4.3. Çin'in Suudi Arabistan Politikası 26
3.4.4. Çin'in İran Politikası 27
3.4.5. Çin'in İsrail ve Filistin Politikası 31
4. ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI VE TÜRKİYE **35**
4.1. Türkiye-Çin Stratejik Ortaklığı 41
4.2. Çin'in Ortadoğu Politikalarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri 48
4.3. Çin-İran İlişkisinin Türkiye'ye Etkileri 49
4.4. Çin-Rus İlişkilerinin Türkiye'ye Etkileri 51
4.5. Çin'in Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı ve Bu Yaklaşımın Türkiye'ye Etkileri 52
4.6. Çin'in Kafkasya Politikası, Ermenistan İlişkisi ve Türkiye'ye Etkileri 54
4.7. Türkiye-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan 54
4.8. Şanghay İşbirliği Örgütü, Türkiye ve Çin 57
5. SONUÇ **61**
KAYNAKÇA **63**
ÖZGEÇMİŞ **74**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2015 Yılında Çin'in Petrol İthal Ettiği Ülkeler(milyar dolar) 26

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BAE : Birleşik Arap Emirlikleri

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti

GSMH : Gayri Safi Milli Hâsıla

GNP : Gross National Product

MGSB : Milli Güvenlik Siyaset Belgesi

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)

OBOR : One Belt One Road (İpek Yolu Kuşağı Projesi)

1. GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti Doğu Asya'nın Pasifik Okyanusu kıyısında yer alan en büyük ülkesidir. Endüstriyel ve teknolojik olarak ileri seviyedeki Japonya, Güney Kore, Singapur gibi ülkelerden biridir. Ülke doğusunda Sarı Deniz, Doğu Çin Denizi, güneydoğusunda Güney Çin Denizi ile çevrilidir. Kara sınırında ise Kuzey Kore, Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Nepal, Bhutan, Myanmar, Laos ve Vietnam ile sınırı vardır. Hindistan Çin'i bölgede rakip gibi görse de, Çin kendini Japonya ve Amerika ile rekabet halinde görmektedir. Toplam yüz ölçümü 9.596.960 km² dir. Bu yüzölçümü ile Rusya ve Kanada'dan sonra dünyanın en geniş yüzölçümüne sahip üçüncü ülkesidir. Yaklaşık olarak dünya nüfusunun %20'sine sahip olan ve dünyanın en kalabalık nüfus sıralamasında ilk sırada yer alan Çin Halk Cumhuriyeti'nin nüfusu Temmuz 2017 verilerine göre 1.379.302.771'dir.[1]

Çin 5000 yıllık geçmişiyle dünya tarihinde ilk medeniyetlerin ortaya çıktığı önemli merkezlerden biri olduğundan dolayı dünya uygarlık tarihinde her zaman ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin tarihi beş bin yıl kadar önce Sarı Nehir kenarında oluşan ilk yerleşim birimlerine kadar uzanmaktadır.[2] M.Ö. 211'de Xia Hanedanlığı ile başlayan Çin tarihinde M.S. 1912'ye kadar birçok imparatorluk kurulmuştur.[3] Çin'in ortaçağ ve yeniçağ tarihine bakıldığında 13. yüzyılda Moğollar ve 17. yüzyılda Mançular tarafından hâkimiyet altına alındığı görülür. 20. yüzyıla gelindiğinde Çin'de son hanedanlık olan Qing Hanedanlığı 1912 yılında devrildi. 1928 yılında Çin'de Çan Kay Şek liderliğinde güçlü merkezi bir idare kuruldu ve Çin'i westfalya sisteminde ve küresel ekonomik sistemde bir yer aramaya yöneltti. Aynı zamanda hem modern hem geleneksel bağlarından kopmak istemeyen Çin zaten karışık olan sisteme uyum sağlamaya çabaladı. Fakat bu

[1] "The World Factbook", Central Intelligence Agency, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html, [14.05.2018].

[2] Arzu Durdular, "1970'den Günümüze Karşılaştırmalı Türk-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri", (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006): 4.

[3] Wolfram Eberhard, **Çin Tarihi**, (Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987): 29.

noktada, yarım yüzyıl kadar önce Japonya kendi modernizasyon hamlesini yapmış ve Asya için hegemonya iddiasında bulunmuştu. 1931'de Mançurya'nın işgali, orta ve doğu Çin'in 1937'de Japonya tarafından işgalini takip etti. İkinci dünya savaşından galip çıkmasına rağmen, Çin'de bir süre milliyetçi-komünist mücadelesi ortaya çıkmıştır. Çin iç savaş yüzünden ikiye ayrıldı ve bu mücadeleyi kazanan Komünist Partisi lideri Mao Zedong Pekin'de, 1 Ekim 1949'da, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kuruluşunu ilan etti.[4]

19. yüzyılda Qing Hanedanlığı döneminde Çin dünyanın sanayileşme modernleşme hızına ayak uyduramayarak dünya siyaset sahnesinde arka planda kalmış ve ağır yenilgiler almıştır. "Utanç Yüzyılı" (Century Of Humiliation) olarak adlandırdığı bu dönem de Batılı ve Doğulu sömürge politikalarıyla dibe vurmuş olan Çin, Çin Komünist Partisi'nin iktidara gelmesiyle günümüzde dünya sahnesinde en etkili aktörlerden biri konumuna gelmiştir. Ulusal ve uluslararası alanda yaşadığı birçok soruna rağmen Çin Halk Cumhuriyet'inin yakaladığı güçlü ekonomik kalkınma hızıyla küreselleşen günümüz dünyasında etkisi ve gücü yadsınamaz bir biçimde artmaktadır.[5] Çin Halk Cumhuriyet'i 11,8 trilyon dolarlık GSYİH'sı ile dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmiştir. Kalkınma hızını böyle sürdürdüğü takdirde, önümüzdeki on yılda GSYİH'sı 18,37 olan ABD'yi geçebileceği tahmin edilmektedir.[6]

Çin Halk Cumhuriyet'inin dünya üzerindeki ekonomik etkisi artarak devam etmesinin yanı sıra askeri güç odağı olarak da küresel dünyada dikkat çekici bir ivme kazanmaktadır. Bilindiği gibi günümüzde dünyanın askeri güç odağı tartışmasız ABD'dir. Dünya askeri harcamalarının yarısını oluşturan ABD'nin 2018 yılı askeri harcaması 870 milyara dolar civarındadır. ABD'nin ardından Çin parlemantosu verilerine 175 milyar dolar ve küresel sıralamada %11'lik pay ile Çin Halk Cumhuriyet'i gelmektedir.[7] Yani Çin Halk Cumhuriyet'inin ekonomisindeki

[4] Henry Kissenger, **World Order,** (UK: Penguen Books, 2015): 221.

[5] İsmail Ermağan, Emin Üstünal, "Çin'in Orta Doğu Politikaları", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 37 (2014): 20.

[6] Uluç Özülker**, Küresel Düzende Oyun Devam Ediyor, (**İstanbul: Destek Yayınları, 2017): 157.

[7] ABD, Çin ve Rusya'nın 2018'de askeri harcama beklentileri (https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2113245-abd-cin-ve-rusya-nin-2018-de-askeri-harcama-beklentileri.)

büyümeye paralel olarak askeri harcamaları da sürekli artma eğilimindedir.[8] Bununla beraber dünya güç dengeleri üzerinde Avrupa, Hindistan ve son dönemde dış politikasında oldukça aktif olan Rusya'da giderek etkin olmaktadır.[9]

Çin Halk Cumhuriyeti dünya pazarlarında ve politikasında etkin bir güç olabilmek ve ekonomik büyümesini devam ettirebilmek için bu durumu ulusal bir mesele olarak ele almaktadır. Bu konuyu da enerji ihtiyacını sorunsuz bir biçimde karşılayabilmesine bağlı görmektedir. Başlangıçta kaynakları ülke ihtiyaçları için yeterli olsa da büyüyen ekonomisine orantılı olarak sürekli enerji ihtiyacı artmış ve ilk defa 1993 yılında kendi kaynakları ülke için yetersiz gelmiş ve yurtdışından enerji ithal etmeye başlamıştır. Dünyanın en kalabalık nüfusunu barındıran Çin Halk Cumhuriyeti buna karşılık bu nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip değildir. Mesela Çin Halk Cumhuriyeti dünyada tarım alanlarının ve içilebilecek tatlı suyun sadece %7'sine, dünya petrollerinin %2'sine ve dünyadaki ormanların sadece %3'üne sahiptir.[10]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomisi geliştikçe enerji kaynakları açısından dış kaynaklara olan bağımlılığı hızla artmaktadır. 2008 dünya ekonomik krizi zamanında bile birçok ülke durgunluk ve krizle baş etmeye çalışırken Çin Halk Cumhuriyeti enerji ithalatını sürekli artırmaya devam ettirmiştir. Bu nedenle Çin enerji açısından bağımlı olduğu ülkelerle ekonomisinin geleceğini garantiye almak için enerji ithalatın güvenliğini sağlamak için sadece ekonomik olarak değil kültürel, askeri, siyasi, diplomatik vb. birçok alanda ilişkilerini geliştirme çabasındadır. Bu durumda sahip olduğu enerji kaynakları ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ithal ettiği enerji oranları ile Ortadoğu bölgesi Çin için özel bir değer taşımaktadır.[11]

Çin Halk Cumhuriyeti başta Suudi Arabistan, Irak ve İran olmak üzere Ortadoğu ülkelerinden enerji ithalatı 2000'lerden sonra hızla artmaya başlamış ve günümüzde de aynı hızla devam etmektedir. Fakat Ortadoğu bölgesinin, yaşadığı

---

[8]Sam Perlo-Freeman, Carina Solmirano,"Trends in World Military Expenditure", https://www.sipri.org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS1304.pdf [05.10. 2018].

[9] Charles W. Kegley, Shannon L. Blanton, **World Politics: Trend and Tranformation,** (Boston: Wadswoth, 2012): 336.

[10] Sait Yılmaz, "Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi,** c. 1, s. 2 (2008): 78.

[11] Fatih Kıncır, "Çin'in Enerji Güvenliği Politikalarının Orta Doğu Ülkeleri İle İlişkileri Üzerine Etkileri" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 2.

büyük krizler, dünyanın en istikrarsız bölgelerindne birisi olması Çin Halk Cumhuriyeti için dış politikasını zorlaştıran bir etken olmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti dünya da çok kutuplu bir dünya düzeninde yerini almak için bir yandan ekonomik büyümesini devam ettirmeye çalışırken bir yandan da ekonomik büyümesi için gerekli olan enerjiyi temin ettiği ülkelerin güvenliğini yakından takip etmektedir. Bunun için dünyanın yeni bir süper gücü olmaya aday ülkesi Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasında atacağı adımlar uluslararası camia tarafından da dikkatle izlenmektedir.[12] Buna rağmen Çin Halk Cumhuriyeti Ortadoğu'daki meselelere çok fazla müdahil olarak kendini zora sokmama eğilimindedir. Fakat bu durum Çin Halk Cumhuriyeti'nin oluşturmak istediği çok kutuplu dünya düzeni ve etkin güç olma politikasıyla çelişmektedir. Çünkü dünya kamuoyunda büyük güçten beklenen dünya üzerindeki çatışmalara ve sorunlara müdahil olarak bu sorunlar için çözüm üretmesidir.[13]

Türkiye Cumhuriyeti küresel anlamda dünyanın büyük güçlerinden biri sayılmasa da Ortadoğu, Kafkasya ve Körfez bölgesinin kesişim noktasında bulunması, bu bölgelere uzanan geniş bir ulaşım ağına sahip olması, dünyada doğudan-batıya uzanan enerji kaynaklarının ulaşım noktalarında bulunması önemini artırmaktadır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'ni benzer ülkeler ile karşılaştırdığımızda Türkiye'nin dünya üzerinde etki sahasının ve diğer ülkelere nazaran daha fazla ve daha güçlü olduğu ve bölgesel bir güç olduğu açıkça görülmektedir.[14] Sahip olduğu bütün avantajları ile beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgesel konumunun getirdiği bir güvenlik algılaması ve buna dayalı endişeleri de vardır. Ortadoğu, Avrupa ve Kafkasya ile olan yakın ilişkileri ve büyük devletlerin Ortadoğu ile yakından ilgilenmeleri nedeniyle bu bölgelerde olan gelişmelere ve değişmelere karşı hassas bir konumdadır.[15]

Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti güvenlik politikasını en temelde "tehlikeden korunma veya tehlikeye maruz kalmama durumu" yani "Kendini Koruma" olarak

[12] Kıncır, **agt,** 3.

[13] Halil Kürşad Aslan, "Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası", **Akademik Ortadoğu Dergisi**, c. 9, s. 1 (2014): 41.

[14]Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy I: Historical Framework and Traditional Inputs", **Middle Eastern Studies**, c. 35, s. 4 (1999): 152.

[15]Mustafa Aydın, Fulya Ereker, "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", **Uluslararası İlişkiler,** c. 11, s. 43 (2014): 128.

nitelendirilebilir. Bu koruma kavramı üç boyutu olan bir kavramdır ve "toplumun yaşamını devam ettirmesi, toprak bütünlüğünün korunması ve ulusun temel kimliğinin muhafaza edilmesi" hususlarını içerir.[16] Daha açıkçası bir beka sorunu oalrak ta tanımlanabilir. Kendini koruma çerçevesinde şekillenen Türkiye'nin güvenlik politikaları dünyanın değişen koşulları ile birlikte değişime uğramıştır. Güvenlik algılamalarında kamuoyunun rolü ve gücünde artış meydana gelmiştir. Gelinen nokta ile beraber Türkiye'nin güvenlik algılamalarında sadece siyasi ve askeri konular değil ekonomik ve politik konuları içerecek şekilde daha geniş bağlamda ele alınmaktadır.[17]

Çin demek Doğu Asya'nın yüzde 68 yüzölçümü ve yüzde 65 nüfusu demektir.[18] Soğuk savaş döneminde Ortadoğu bölgesinin sorunlarına müdahil olmayan Çin Halk Cumhuriyeti, yükselen ekonomik gücü, enerji ve hammaddeye olan ihtiyacı nedeniyle Çin'i Ortadoğu üzerinde yeni politikalar geliştirmeye sevk etmiştir. Bu çalışmamızda Çin'in Ortadoğu politikaları bağlamında Türkiye'nin Çin'le olan münasebetlerini ve bu duruma uygun siyasi, sosyal ve ekonomik politikalar oluşturması ve Ortadoğu da gelişen yeni durumlara karşı Türkiye'nin geliştirdiği politikaları incelemeye çalışacağız.

[16] "I. Türkiye´nin Uluslararası Güvenlik Perspektifi ve Politikaları", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-uluslararasi-guvenlik-perspektifi.tr.mfa [05. 06. 2018].

[17] Aydın-Ereker, **agm,** 128.

[18] Gerard Segal, "East Asia and Constraintment of China", **International Security** , c. 20, s. 4 (1996): 108.

2. MODERN DÖNEM ÇİN DIŞ POLİTİKASI

Çin Halk Cumhuriyeti sahip olduğu büyük ve üretken nüfusu, geniş toprakları ve her geçen gün büyüyen ekonomisiyle küresel dünyanın önemli bir ülkesi haline gelmiştir. Nükleer silah kapasitesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki veto gücüyle uluslararası politika üzerindeki etki gücü Çin Halk Cumhuriyeti'ni uluslararası siyasette önemli bir aktör haline getirmiştir.[19]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel anlamda önemli bir aktör olmasındaki en önemli itici güç, gerçekleştirmiş olduğu ekonomik büyümedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Deng Xiaoping döneminde başlayan ekonomik kalkınma hamleleri ve dışa açılım politikaları ile hızlı ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir. Ve ekonomisi her geçen gün daha fazla büyüme eğilimindedir. OECD'nin yaptığı analizler çerçevesinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin bugün ki satın alma paritesiyle devam etmesi halinde 2020 yılında Dünya'nın yeni ekonomik süper gücü olabileceği düşünülmektedir. ABD yatırım bankası Goldman Sachs'ın yaptığı çalışmalar sonrası Çin Halk Cumhuriyeti'nin çok ciddi bir ekonomik buhran veyahut doğal afet gibi bir felaket ile karşılaşmaması ve ekonomik büyümesini sürdürebilmesi durumda, 2050 yılına gelindiğinde 44 trilyon dolarlık GSMH ulaşacağı ve ABD'yi bile geride bırakarak dünyanın en büyük ekonomik gücü olabileceğini öngörmektedir. Amerikan düşünce kuruluşlarından olan Stratfor'da çalışmaları sonrası Goldman Sachs'a benzer bir görüş ifade etmiştir.[20]

Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasına bakıldığında çok yönlü bir dış politika geliştirdiği görülmektedir. Çin'e göre barış ve ekonomik kalkınma iç içe geçmiş konulardır ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomisini kalkındırması için yurtiçi ve yurtdışı barış ortamını oluşması zorunludur. Bu da ancak başarılı bir dış politika ile

[19] Emine Akçadağ Alagöz, "Yükselen Güç Çin'in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi", http://www.bilgesam.org/incele/865/-yukselen-guc-cin%E2%80%99in-dunden-bugune-dis-politika-analizi/#.WxkyWoozYdU[25.05.2018].

[20] Atilla Sandıklı, "Geleceğin Süper Gücü Çin", **Bilge Strateji** , c. 1, s. 1 (2009): 7.

gerçekleşebileceğinden Çin dış politikasını büyük ülkeler ile olan ilişkilerini geliştirmek, kendi gibi gelişmekte olan ülkeler ile işbirliği yapmak ve komşu ülkeler ile ilişkilerini iyileştirmek çerçevesinde şekillendirmiştir.[21]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasına bakıldığında Çin'in gelişen ekonomik gücüne rağmen tam anlamıyla askeri ve siyasi olarak bir süper güç olmadığının farkında olduğu ve diğer ülkelerle ilişkilerinde ve dış politikasında halkının çıkarları doğrultusunda bağımsızlık ilkesini resmi söylem olarak ele aldığı görülmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasın da temel felsefesini dünya milletlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı çerçevesinde dünya barışını oluşturma, insan haklarına saygı, ticari ilişkiler kurduğu ülkeleri ile ortak kalkınma ve uluslararası ilişkilerde dostane ilişkiler geliştirmek ve sürdürmek oluşturur.[22]

Çin Halk Cumhuriyeti uluslararası araştırma merkezinin araştırmacılarından biri olan Xue Tong "Çin Halk Cumhuriyeti'nin gelişmekte olan büyük ülke olduğunu bu nedenle diğer büyük ülkelerin olduğu gibi uluslararası alanda sorumluluklarının farkında olup vazifelerini yerine getirmesi gerekliliğini vurgulamaktadır." Ayrıca "Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendi gibi gelişmekte olan diğer ülkelerle de iyi ilişkiler kurmasının ve onlarında menfaatlerinde korunmasının Çin'in dış politikasında önemli olduğunu" ifade eder.[23]

Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasında barışçı bir anlayış benimsemekte ve "barış için bir arada yaşama" prensibi ile dış politikasına yön vermektedir. Uluslararası barış için Çin Halk Cumhuriyeti beş ilkenin önemini ve gerçekleşmesinin gerekliliğini ön koşul olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar; Öncelikle eşitlik, dünyadaki bütün ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı fayda, mütekabiliyet esası üzerine dayalı olarak saldırmazlık ve başka devletlerin iç işlerine karışmama ilkeleridir.[24]

Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasında temel aldığı "Barışçıl Yükseliş" politikasının öncelikle çok önem verdiği ulusal güvenlik konusunu sağlama ve

---

[21] Nuriye Hidayet Ekrem, **Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)**, (Ankara, ASAM, 2003): 66.

[22] Yusuf Sayın, "Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi Ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** s. 29 (2013): 229.

[23] Ekrem, **age,** 69.

[24] Qimao Chen, **Çin'in Güvenlik Anlayışı ve Politikası-Geleceğin Süper Gücü Çin**, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2005): 57.

uluslararası arena da oluşturmak istediği yumuşak güç imajını güçlendirmek kapsamında gerçekleştirdiği düşünülmektedir.[25]

Çin komünist parti danışmanı Zheng Bijian tarafından geliştiren "Barışçıl Yükseliş" kavramı; ÇHC yükselişini desteklemek, kültürel destek alarak sosyalist Pazar ekonomisi oluşturmada reformlar oluşturmak ve ticaret sektörlerindeki çıkarları adaletli bir biçimde dengeleme üzerinde inşa edilmiştir. Bu kavram aslında ÇHC'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerini geliştirmesi ve ekonomik büyümesini uluslararası arena ile uyumlu hale getirerek Çin halkını yoksulluktan kurtarma projesi olarak ifade edilebilir. Çünkü ÇHC kalkınmanın dünya barışı ile mümkün olduğuna inanmaktadır.[26]

Wen Jiabao'ya göre Çin Halk Cumhuriyeti'nin "Barışçıl Yükseliş" dış politikasının dayandığı temel dinamikleri vardır. "Barışçıl Yükseliş" bu dinamiklere hizmet eder. Bu dinamikler öncelikle Çin'in ekonomik kalkınması barışçıl yollarla sağlanmalı ve dünya barışına katkı sağlamalıdır. ÇHC ekonomik gelişimini kendi öz kaynakları ve kendi pazarı üstünde kurmalıdır. Çin ekonomik refahı için uzun ve planlı bir biçimde sürekli sıkı çalışmalıdır. Son olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik gücü dünyada en büyük gücü olsa bile bu durum asla bir hegemonya oluşturmasına sebep olmamalı ve Çin hiçbir ülkeye hükmetmeye çalışmamalıdır.[27]

ÇHC Barışçıl Yükseliş politikası gereğince Nepal, Afganistan, Burma, Moğolistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ülkeleri ile arasında olan sınır tartışmaları için çözüm yoluna gitmiş ve bu meseleleri ortadan kaldırmıştır. Ayrıca Vietnam ile de uzlaşamadığı Tokin Körfezi sınırı hususunda 2000 yılında yaptığı bir anlaşma ile uzlaşma sağlamıştır.[28]

ÇHC yine Barışçıl Yükseliş politikası doğrultusunda Aden Körfezine güvenliği sağlamak gerekçesiyle toplam üç gemiden oluşan bir deniz filosu göndermiştir. Çin'in Aden Körfezine deniz filosu göndermesinin altındaki temel sebeplerden biri

---

[25] Emine Akçadağ Alagöz, "Yükselen Güç Çin'in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi", http://www.bilgesam.org/incele/865/-yukselen-guc-cin%E2%80%99in-dunden-bugune-dis-politika-analizi/#.WxkyWoozYdU [25.05.2018].

[26] Sayın, **agm,** 230.

[27] Ming Xia, "China Threat" or a "Peaceful Rise of China ?", https://archive.nytimes.com /www.nytimes.com/ref/college/coll-china-politics-007.html [28.05.2018].

[28] Qimao Chen, "Çin'in Yeni Güvenlik Anlayışı Ve Politikası", **Stratejik Öngörü**, s. 4 (2005): 104.

de o bölgedeki ticari faaliyetlerin güvenliğini sağlamaktır. Çünkü ÇHC'ne gelen hammaddelerin %40 Aden Körfezi güzergâhından Çin'e ulaşmaktadır.[29]

Saygın düşünce kuruluşlarından biri olan "Çin Çağdaş Uluslararası İlişkiler Enstitüsü" araştırmacılarından Li Wei; "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Aden Körfezine attığı bu adımla artan ekonomik ve askeri gücüyle birlikte uluslararası arenada dünya barışı ve güvenliği için artık daha etkin bir rol oynayacağı" mesajını verdiğini ifade etmiştir. [30] Ayrıca ÇHC'nin attığı bu adımla dünya kamuoyuna kendi ulusal çıkarlarını tehditlere karşı korumak için gerekirse dış politikasında uygulamış olduğu "Barışçıl Yükseliş" politikasında meşruiyet çerçevesinde askeri hareket düzenleyebileceği mesajını vermiş oldu. Bununla beraber Çinli Tuğamiral Du Jing Cheng Çin'in hiçbir şekilde başka ülkenin egemenlik haklarına karşı tehdit oluşturmayacağını ısrarla vurgulamıştır.[31]

2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Dış Siyasi Gelişmeler

Çin'de mutlakıyet rejimi ve feodal sistem 1912'de cumhuriyetin kurulmasına kadar devam etmiştir. Fakat Çin'in yaşadığı iç çalkantılar mutlakıyetin yıkılıp cumhuriyetin kurulması rağmen artarak devam etmiş ve sosyalizm giderek ülkede güçlenmiştir.[32] 1917 Rus devrimi etkisiyle Çin'de giderek güçlenen sosyalizm yanlıları Mao liderliğinde 1921 yılında Birinci Çin Ulusal Kongresini düzenleyerek Çin Komünist Partisini kurmuşlardır. İkinici dünya savaşı sonrası Çin'de milliyetçiler ile sosyalistler arasındaki çatışmalar kızışmış ve bu mücadeleyi Mao liderliğindeki sosyalistler kazanarak 1949 yılında iktidarı ele geçirmişlerdir. Bu iktidar mücadelesini kaybeden milliyetçiler ise Tayvan bölgesine kaçarak burada kendi rejimlerini oluşturmuşlardır.[33]

---

[29] Eyüp Ersoy, "Çin Donanması Aden Körfezi'nde: Modern Çin Tarihinin İlk Deniz Aşırı Deniz Misyonu", http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/12067?dil=tr [03.12.2017].

[30] Emine Akçadağ, "Yükselen Çin'in Kamu Diplomasisi", http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/cinkamudip.pdf [27.05.2018].

[31] Yan Hao, Bai Ruixue, "China Focus: Chinese Fleet to Escort Ships off Somalia", http://news.xinhuanet.com/english/2008-12/26/content_10564363.htm [04.05.2018].

[32] Halil Kürşad Aslan, "Çin Halk Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler ve Küresel Yönetişim", **Birleşmiş Milletler: BM Sistemi Ve Reformu,** ed. Nejat Doğan, Cenap Çakmak, Halil Kürşad Aslan, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014): 215-245.

[33] Aslan, **agm,** 31.

Mao ülke iktidarını ele geçirdikten sonra ilk icraat olarak ÇHC'nin kurulduğunu ilan etmiş ve devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir. Yeni kurulan ÇHC bir iç savaştan çıkmış ve birçok sorunla boğuşmaktaydı. Bu nedenle Mao iktidarının mücadele etmesi gereken pek çok konu mevcuttu. Mao dönemi olarak geçen bu dönemde ülkenin kontrolünün sağlanması ve ekonominin gelişmesi için merkezi planlamaya dayalı, katı ve dışa kapalı bir politika izlenmiştir. Mao Sovyet Rusya ile görüşmeler yapmış fakat istediği gibi bir destek alamayınca Markist Leninist anlayıştan uzaklaşmıştır. Mao'nun bu hamlesine karşılık Sovyetler Birliği ise Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaptığı her türlü desteği keserek Çin'i yalnız bırakmıştır. Bu durum Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik açıdan zor günler yaşamasına neden olsa da Mao'nun kendi sosyalizm anlayışını geliştirip ülkeyi bu anlayışla yönetmesine sebep olmuştur.[34]

1976 yılında Mao'nun ölümünden sonra 1978 yılına kadar ÇHC'nde bir iktidar krizi yaşanmış ve kriz 1978 yılında Deng Xiaoping'in devlet başkanı olması ile sona ermiştir. Deng Xiaoping'in başa geçmesiyle birlikte Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinde köklü reformlar yapılmıştır, Xiaoping politikasına "Çin değerlerine sahip sosyalizm" adını vermişti. Nedeni 1970'li yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi kötüleşmiş ve ortalama kişi başına düşen milli gelir 126 dolar civarına düşmüştür. 1949- 1976 Mao döneminde ekonomik kalkınma için adımlar atılsa da bu durum yeni kurulan ÇHC'nde istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Kısacası Mao dönemi ülkede istikrarı sağlayabilmiş fakat ekonomi de istenilen refah seviyesine ulaşamamıştır.[35]

1992 yılına kadar iktidar da kalan Deng Xiaoping Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki ekonomik kalkınmanın reformların ve Çin'in uluslararası ekonomide güçlenmesinin mimarıdır. Deng Xiaoping iki aşama da gerçekleştirdiği reformların ilk aşaması tarım sektöründe başlatılmıştır. Küçük çaplı özelleştirmeler Çin'de ilk defa başlatılarak serbest girişimciliğin önü açılmış ve bu konuyla ilgili yasalar çıkartılmıştır. Yabancı yatırımlara da ülke içinde serbest bırakıldığı ilk aşamadan sonra Deng Xiaoping 1980'li yıllarda reformlarının ikinci aşamasına geçmiş devletin

[34] Hüsrev Tabak, "Mao Devletinden Devlet Mao'suna: Çin Diş Politikasında Tarih ve Değişim", **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi** c. 1, s. 2, (2008): 65.

[35]Ahmet Kamacı, Selim İnançlı, "Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye ile Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi,** c. 1, s. 2 (2010): 135.

sahip olduğu sanayi kuruluşlarından bazılarını özelleştirmiştir. Ayrıca diğer bazı sanayi sektörlerinde de dışarıdan tedarik sistemi uygulanmıştır.[36]

1993 yılında Deng Xiaoping'in desteğiyle devlet başkanlığına Jiang Zemin getirilmiştir. Fakat Zemin döneminde Çin ekonomisinde sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. 1980'lerde tahıl konusunda kendisine yetebilen ÇHC 1994 yılında tahıl ithalatçısı bir ülke olmuştur. Çin'in nüfusu ile bağlantılı olan yüksek miktardaki tahıl talebi dünya tahıl fiyatları son 20 yılın en yüksek rakamlarına ulaştırmıştır. Brown Dünya İzleme Enstitüsü Çin'in bu tahıl açığının dünyada küresel bir krize sebep olabileceği konusunda uyarmıştır.[37]

Çin dış rekabetteki gücünü arttırmak ve hızlı büyümesinin neden olduğu enflasyonu durdurmak için 1994 yılında devalüasyona başvurmuş ve bu devalüasyonla ekonomik dengelerini düzene oturtarak küresel çapta rekabet gücü ihracat ve dış ticaret payında önemli artırımlar yapmıştır[38]

Jiang Zemin parti başına geçtiğinde Çin Komünist Partisi'ne sadece köylüler, işçiler üye olabilirken Zemin döneminde partiye kapitalistlerinde üye olması sağlandı. Üçlü temsil teorisi olarak adlandırılan bu reformla birlikte sosyalizm ekonomisi hızla tasfiye edilerek Çin Halk Cumhuriyeti küresel çapta kapitalist ekonomiye geçmiştir. Kendi halkına karşı komünist yabancı yatırımcılara karşı ise kapitalist bir ekonomi politikası yürütülmeye başlandı. Bunda en büyük etki 1997 yılında tek devlet iki sistem ilkesiyle Çin'e dâhil olan Hong Kong şehrindedir. Çünkü yabancı sermayenin en büyük bölümü Çin'e Hong Kong'dan gelmektedir. Hong Kong'u topraklarına dâhil etmesiyle Çin Halk Cumhuriyeti de küresel çapta kapitalist ekonomisine dâhil olmuştur. Böylece Çin uluslararası arenada doğrudan yabancı yatırımcı çeken en önemli ilkelerden biri olarak 2001 yılında dünya ticaret örgütüne üye olmuştur[39].

2002 yılında özel sektörün ekonomideki rolünü artıran Çin ihracat rakamlarıyla dünyaya açılma politikasında önemli ilerlemeler kaydettiği görülmektedir. Son 30 yılda Çin'de görülen önemli ekonomik reformlarla birlikte ÇHC küreselleşmiş ve kapitalizme yakınlaşmıştır. Bugün dünyanın en büyük gücü konumuna gelmesindeki

---

[36] Aslan, **Yükselen Güç Çin,** 33.

[37] Deniz Ü. Arıboğan, **Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya,** (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002): 261.

[38] Kamacı, **agm,** 139.

[39] Kamacı, **agm,** 141

en temel faktör Çin'in yaşadığı bu ekonomik reform sürecidir. Bununla birlikte Çin Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Şanghay anlaşmasıyla Doğu Asya pazarında etkinliği oldukça yükselmiş dış ticaret potansiyeliyle birlikte bu pazar içinde önemli ölçüde ekonomik güç kazanmıştır.[40]

2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Temel Hedefleri

ÇHC'nin dış politikasını anlayabilmek ve analiz etmek oldukça zordur, çünkü siyasi yapısı tek partili kapalı bir sisteme dayanmaktadır. 1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi (ÇKP) ülkenin tek siyasi yöneticisidir. Bütün tek parti rejimlerinde olduğu gibi ÇKP'de devletle bütünleşmiştir. Parti ile devlet aynı anlama gelmektedir. Ve parti genel sekreterliğine seçilen kişi aynı zamanda Çin Halk Cumhuriyet'inin devlet başkanlığına görevini de yapmaktadır. Bu nedenle Çin Halk Cumhuriyet'inde kurulduğu günden beri sadece 5 devlet başkanı olmuştur. Şuan görevde olan Devlet Başkanı Xi Jinping, 17 Mart 2013 tarihinde bu görevi üstlenmiş olup, halen yürütmektedir.[41]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu kapalı yönetim sistemine rağmen dış politikasında değişen dünya koşullarına ve zamana göre farklı politikalar oluşmuştur. Fakat dış politika da daima birkaç temel amacı ve hedefi değişmez biçimde sabit kalmıştır. Bunlar; öncelikle toprak bütünlüğünü ve siyasi düzenini muhafaza etmektir. Bunun yanı sıra ÇHC ulaşmak istediği milli hedefler doğrultusunda; ekonomik ve toplumsal kalkınmayı, teknolojik gelişimi ve askeri gücünü en üst seviyede tutmak her zaman dış politikasını şekillendiren değişmez hedefleri olmuştur.[42]

Son otuz yılda gösterdiği eşi görülmemiş ekonomik büyüme performansı ile uluslararası arenada her geçen gün etkinliğini artıran dünyanın en kalabalık nüfusuna ve ordusuna sahip olan ÇHC, 31 Mart 2011 yayınladığı Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ile gelecekte uygulayacağı güvenlik stratejilerini açıkça ortaya koymuştur.[43]

---

[40] Kamacı, **agm,** 141.

[41] "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-gorunumu.tr.mfa [15.05.2018].

[42] R. Kutay Karaca, "Çin'in Dış Politika Anlayışı Ve Türkiye -Sorunlar Ve Öneriler", **Mekân, Kimlik, Güç Ve Dış Politika,** ed. S. Gülden Ayman (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2012): 151-176.

[43] Mesut Şöhret, "Çin'in Ulusal Güvenlik Stratejisi", http://www.bilgesam.org/incele/848/-cin%E2%80%99in-ulusal-guvenlik-stratejisi/#.Wy7MS6czbIW [20.05.2018].

Bu güvenlik Strateji Belgesinde dikkat çekici en önemli nokta ekonomik gelişmeye yaptığı ısrarlı vurgudur.[44]

Çin, günümüzde petrol ihtiyacının üçte birini dış ülkelerden karşılamaktadır ve bu oranın 2020 yılında yüzde 50'ye ve 2030 yılında yüzde 80'e çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, ülke ekonomisini ayakta tutacak olan güvenilir petrol kaynaklarına ulaşmak Çin dış politikasının ana hedeflerinden biridir. Enerji kaynaklarına ulaşım açısından Orta Asya bölgesi de Çin için önemlidir. Bu bölgede ABD'yi rakip gibi görmektedir. Ayrıca milliyetçi akımların uyanmasını istememektedir. Çünkü bu akımların Doğu Türkistan'ı desteklemesinden endişe duymaktadır.[45]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin güvenlik politikasının temel basamağı ülkenin düzeni ve istikrarıdır. Çin Halk Cumhuriyet'i politikası için en önemli sayılan şey ülke içi huzur ve istikrardır. Güvenlik politikasının ikinci önemli basamağıysa, sınır komşuları ile kurduğu ilişkiler yer alır. Öncelikle güçlü sınır komşularından Japonya, Rusya, Hindistan ve bunlarla kurduğu dengeli ve ihtiyatlı ilişkilere önem verir. Japonya, Rusya ve Hindistan'ın dışında Pakistan, Filipinler, Endonezya ve Vietnam gibi nispeten düşük ölçekte güç sahibi ülkelerle hepsi ile ayrı ayrı farklı dış politikalar geliştirmiştir. Çin Halk Cumhuriyet'inin milli güvenlik stratejisinde son adım ise dünyadaki tüm ülkelerle olan ilişkilerdir. Bu grubun içine Türkiye ve Ortadoğu da girmektedir.[46]

Çin dış politikasını etkileyen dört temel etkenden bahsedebiliriz. Bunlardan birincisi Konfüçyüs geleneğidir. Konfüçyüs geleneği Çin Dış Politikasının temel dayanağını oluşturur. Bu geleneğe göre Çinliler diğer milletlerin içişlerine karışmanın olumsuz olduğunu ve milletlerin kendi kendini yönetmesinin erdemine inanırlar.[47] Konfüçyanizm ve pragmatik Çin milliyetçiliği veya Konfüçyanist felsefe ve Çin sosyalizmi, Çin'in iç ve dış politikada gücünü ve otoritesini kurmak ve sürdürmek için pragmatik bir çözüm yolu olarak görülmüştür. Konfüçyanist gelenek ve Çin sosyalizmi birbiri için tamamlayıcı bir unsur olmuş; insan merkezlilik, insani

[44] "Çin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi (Özet)", Bilgesam, http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/cinulusalguvenlikbelgesi.pdf [20.05.2018].

[45] Bülent Uğraşız, "Çin'in Hazar ve Orta Asya Bölgesine Yönelik Politikaları"**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 4, s. 3, (2002): 231.

[46] Aslan, **agm,** 29.

[47] Aslan, **agm,** 30.

gelişim, insani hükümet ve teori ve pratik olarak birliktelik çağrısında bulunma noktasında, Konfüçyanist ilkeler üzerinde bir araya gelmişlerdir. [48] İkinci ve en güçlü etkenlerden diğer ise sosyalizmdir. Sosyalizmin getirdiği kolektivist bakış açısı Çin'in sosyal yaşamından, ülke içi politikalarına, hatta dış politikalarına bile güçlü bir şekilde yansır. Üçüncü diğer etken Çin'in 19 yüzyıl boyunca yaşadığı geri kalmışlık sömürgeleştirme ve halkın yaşadığı fakirliktir. Bu durum Çin halkını derinden etkilemiş kalkınmak ve gelişmek Çin dış politikasının temellerinden birini oluşturmuştur. Son olarak ise küresel dünyada tek kutuplu düzene ve ABD'ye duyulan antipatidir. Çin çok kutuplu dünya düzeni hedeflediğini ve bunun artık geri dönülmez olduğunu birçok yerde ifade etmiştir.[49]

Konfüçyüs geleneğinin etkisiyle diğer Asya ülkelerinde olduğu gibi Çin Halk Cumhuriyetinde de uzlaşmacı ve müzakereci anlayışa önem verilip, tarafların müşterek bir noktada buluşmasına çalışılır. En küçük köy konseylerinden ülkeyi yöneten Politbüro'ya kadar bu gelenek ve sistem etkin bir şekilde uygulanmaya çalışılır.[50] Çin Halk Cumhuriyeti dayatmacı ve başka ülkelerin içişlerine karışan küresel siyaset anlayışını kabul etmemektedir. Uluslararası ilişkilerde ülkelerin bağımsızlığı ve kendi hâkimiyetinin önemini vurgulamaktadır.[51]

Çin güçlü gelenekçi bir Asya toplumudur ve sosyalizme rağmen geçmiş geleneklerinden koptuğunu söyleyemeyiz. Çin Halk Cumhuriyeti siyasetinde 1978 yılı ile beraber sosyalizm etkisiyle kurumsallaşma politikasına ağırlık verilse de Asya geleneğinden gelen gayriresmi yapı ve siyasi sistemi halen çok güçlü olarak devam etmektedir.[52] Çin Halk Cumhuriyet'i Devlet Başkanlarından olan Hu Jin Tao Çin'in dış politikasını dört ana madde etrafında şekillendirmiştir. Bu maddeler;

"Uluslararası kolektif güvenlikte çok taraflılık; Her bir devletin çıkarlarını göz önünde bulunduran ve karşılıklı faydaya dayalı uluslararası işbirliği; Dışlayıcı olmayan ve tüm medeniyetlere uyum içinde bir arada yaşama imkânı veren dünya

---

[48] Yusuf Sayın, "Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 29 (2013): 233.

[49] Aslan, **agm,** 35.

[50] Linda Jakobson and Dean Knox, "New Foreign Policy Actors in China", **SIPRI Policy Paper**, s. 26 (2010): 2-10.

[51] Susan Tieh, "China in the UN: United with Other Nations?", **Stanford Journal of East Asian Affairs**, c. 4, s. 1 (2004): 21.

[52] William H. Overholt, "Reassessing China: Awaiting Xi Jinping", **The Washington Quarterly,** c. 35, s. 2 (2012): 121.

düzeni; BM'nin yeni tehditler ve zorluklar karşısında etkinliğinin sağlanması için rasyonel reformlar."[53]

Bu "Dünya Siyasi Ahengi" politikasını, uluslararası alanda oluşan Çin tehdidi algısını değiştirmek ve dünya kamuoyunu barışçıl bir politika izlediğine dair ikna etmek amaçlı olduğu da söylenebilir. Uluslararası dinamiklerin farkında olan Çin Halk Cumhuriyeti küresel alandaki imajını düzeltmek için yumuşak güç politikasını izlemekte ve küresel anlamda çaba sarf etmektedir. Bu nedenle 1990 yılına gelindiğinde "Deniz Aşırı Propaganda Birimi", parti merkez komitesi altında kurulmuştur. 1991 yılında ise enformasyon dairesi kurularak devlet konseyine bağlanmıştır. Çin bu çabalarıyla uluslararası alanda imaj değişikliğine gitmiş ve Çin tehdidi algısını silmeye çalışmıştır.[54] Evrensel değerlere saygılı olduğu ve bir devlette olması gereken anlayış tarzını benimsediğini ve halkına ve dünyaya karşı sorumlulukları bilincinde olan, bir ülke imajını uluslararası arenada çizmeye gayret göstermektedir.[55]

Yumuşak Güç imajını oluşturmak için Çin dünyanın her yerinde faaliyetlerde bulunmaktadır. Dünyanın birçok yerinde 500'ün üzerinde Konfüçyüs enstitüleri açmıştır. Çin dış politikasında yumuşak güç altyapısını oluşturmak Çin Konfüçyüs enstitülerinden faydalanır. Türkiye'de biri Boğaziçi, diğeri ODTÜ üniversitelerinde olmak üzere iki Konfüçyüs enstitüsü bulunmaktadır. Bu enstitülerde kültürel diyalog, Çin dili eğitimi ve akademik çalışmalara destek için çalışmalar düzenlenir.[56]

ÇHC'nin son yıllarda hızlı ekonomik büyümesiyle birlikte daha önceleri homojen ve tek sistemli dış politikasında dağınıklıklar meydana gelmiştir. Nedeni ekonomik büyüme sonrasında siyaset sahnesine farklı şirketler ve yöneticilerinde aktör olarak dâhil olmasıdır. Böylelikle siyasi kararlarda paydaşların sayısı çoğalmış politikada denge karmaşıklaşmıştır. Örneğin Çin Komünist Partisi ile beraber enerji şirketlerinin dış politikada etkileri gözle görülür düzeyde artmıştır. Dış politika süreçlerinde görülen bir diğer eğilim Çin'in dış siyaseti hakkında farklı görüşlerdir. Bazıları Çin'in küresel dünya ile bütünleşmesini olumlu karşılarken, diğerleri tedbir

[53]Aslan, **agm,** 37.

[54] Hongying Wang, "National Image Building and Chinese Foreign Policy", **China: An International Journal**, c. 1 s. 1 (2003): 47.

[55] Liselotte Odgaard, **"China and Coexistence: Beijing's National Security Strategy for the Twenty-First Century"**, (Washington DC: John Hopkins University Press 2012): 62.

[56] Jakobson- Knox, **age,** 20.

ve ihtiyat yanlısıdır. Batılı gözlemcilerin bir diğer kanaatine göre Çin uluslararası arenada kendine güvenen bir politika izlemektedir. Üçüncüsü Batılı gözlemcilerin kanaatlerine göre Çin uluslararası ilişkilerde artık daha iddialıdır ve değişik politikalar geliştirebilmektedir.[57]

ÇHC'nin uluslararası siyasi, ekonomik düzeni dair tepkileri açıkça ortadadır. Söylemleri itibari ile Çin'in uluslararası siyasi ve ekonomik sisteme dair rahatsızlıkları belirgindir. Ancak bu tepkiler devrimci ve yıkıcı olmaktan uzaktır. Çin BM oylamalarında genellikle Rusya ile ortak bir tavır sergileyerek ABD'nin dünya genelinde yayılan saldırgan ve kural-tanımaz tutumunu frenlemeyi amaçlamaktadır. Çin'in bu davranışıyla yakalamak istediği en önemli hedef, küresel arenada vermek istediği sorumlu siyaset imajı ile ilgilidir.[58]

2.3. Çin Dış Politika Stratejisindeki Değişim

ÇHC Xiaoping döneminde ülkedeki ekonomik kalkınma hamlesinin başarılı olması için uluslararası camiada barışçıl bir dış politikanın oluşturulması gerekliğinin elzem olduğunu sürekli vurgulamaktaydı. Bu nedenle Xiaoping döneminde oluşturulan Çin'in dış politikasında Çin'in ekonominse hizmet edecek bir misyonda hareket edildiği gözlemlenmiştir. ÇHC'nin dış politikasında ekonomiyi geliştirme ideali her zaman öncelikli hedef olmuştur.[59]

ÇHC'nin Ortadoğu'da nasıl bir konum almak istediğini belirtmeden önce, Çin'in dış politika stratejisinde yaşanan gelişmelere kısaca göz atmak faydalı olacaktır. ÇHC Dış Politikasını incelediğimizde Çin'in 1978 Deng Xiaoping dönemiyle birlikte 1949-1978 yılındaki Mao döneminde yaşadığı gerilim sürecinden çıkarak dış politikasında yatıştırıcı bir yeni döneme girildiği görülmektedir. Fakat Çin'in dış politikasında Bölgesel ve küresel alanlara bağlı olarak yaşadığı krizlerde çelişkili tavırları da dikkat çekmektedir. Örneğin, Tayvan ile yaşadığı sorunlara rağmen ekonomik bağlarla daha ılımlı yumuşak bir dış politika izlerken, Güney Çin Denizi güvenliği ve bölgede ABD etkisi söz konusu olduğunda dış politikasında "Şahin Politikası" olarak bilinen sert politikalarına geri döndüğü rahatlıkla

[57] Jakobson-Knox**, age,** 2-35.

[58] Aslan, **agm,** 41.

[59] Nilgün Eliküçük Yıldırım, "Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar", **Savunma Bilimleri Dergisi,** c. 16, s. 2 (2017): 17.

söylenebilir. Çin'in dış politikasında yaşanan bu dalgalanmalar Ortadoğu bölgesinde de yaşanmaktadır. Öncelikli olarak Çin Ortadoğu'da oluşturduğu politikasında ekonomik çıkar politikası doğrultusunda hareket etmektedir. Bunun yanında ideolojik anlamda ABD-İsrail karşıtlığına dayanan İran - Irak –Suriye – Lübnan hattı Çin için Ortadoğu'da oldukça önemli konumdadır. [60]

Son dönemlerde ÇHC Ortadoğu daha faal bir politika izlemeye başlamıştır. Artık Çin'in "Norm Belirleme Projesi" (Norm-Building Project) ve müdahalesizlik politikaları kademe kademe değişmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'da artan ekonomik ve stratejik etkisini göz ardı etmek mümkün değildir. Çin 2002 yılında bölgeye daimi bir Ortadoğu temsilcisi tayin etmesi ve 2003 yılında oluşturduğu Çin- Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi Forumu Çin'in bölgede değişen dış politikasının açık örnekleridir. Tüm bunlardan yola çıkarak ÇHC'nin gelecekte Ortadoğu ile daha meşgul olacağı görülmektedir.[61]

2000'li yıllarda Çin'in var olan statükoyu kabul ettiği, uyum sağladığı ve bütünleştiği genel anlamda kabul edildiyse de, bunun son yıllarda uluslararası ilişkilerde artan bir girişkenlik ve özgüvenli bir politika izlemeye yönüne evrildiği söylenebilir. Çinli elitler Çin'in uluslararası alanda küresel bir güç olarak kabul görmesini arzulamaktadır.[62]

---

[60] Kadir Temiz, "Çin Dış Politikasında Değişim Sancıları ve Ortadoğu", **Yükselen Güç Çin'in Ortadoğu Politikası,** ed. Erhan Erken (İstanbul: DÜBAM Yayınları, 2016): 9-17.

[61] Xin Hui Jiang, "Çin'in Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler", **Yükselen Güç Çin'in Ortadoğu Politikası,** ed. Erhan Erken (İstanbul: DÜBAM Yayınları, 2016): 23-29.

[62] Ahmet Akın, "1949'dan bugüne Çin Dış Politikasındaki Gelişmeler", https://www.stratejikanaliz.com/cin-dis-politikasi [01.11.2018].

3. ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI

3.1. Çin Dış Politikasının Ortadoğu'daki Hedefleri

Ortadoğu bölgesi ÇHC'nin ilk kuruluş yıllarında önemsediği ya da dikkatini çeken bir bölge değildi. Yeni kurulan Sosyalizm sisteminin ülke geneline yayılması ve en önemli dış sorun olarak gördüğü Tayvan konusu öncelikli siyasi meseleleriydi. Ortadoğu üzerinde herhangi bir beklentisi ya da hedefi yoktu. Ortadoğu bölgesi daha çok ABD ve Sovyetler Birliği'nin rekabetine sahne olan bir bölgeydi. Çin kuruluş yıllarında bölgeyle ilgili hedefleri olmadığı için Ortadoğu'da herhangi bir diplomatik ilişki geliştirmek çabasında bulunmadı.[63] ÇHC 1949'da kurulduğunda batılı yaptırımlar nedeniyle tecrit edilmiş bir vaziyetteydi. 1950 ve 1960'larda yaklaşık 20 yıllık bir ambargoya maruz kaldı. Bu nedenle tecrit edilmiş ÇHC'nin dosta ve diğer ülkelerle ilişki kurmaya ihtiyacı vardı. Bu süreçte Çin daha çok ilgisini Batı Asya, Kuzey Afrika'da yer alan ülkeler ve Orta Doğu ülkelerine çevirdi.[64]

ÇHC'nin Ortadoğu'daki ilk diplomatik iletişim kurduğu devlet Mısır'dır. Mao ve Mısır lideri Cemal Abdülnasır Ortadoğu ve Çin'in ilk resmi diplomatik temasını sağlayan liderdir. 30 Mayıs 1956 yılında sağlanan bu siyasi ilişki ile birlikte Çin Ortadoğu açılımını gerçekleştirmiş, sadece dört ay sonrada Irak ile siyasi ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve 25 Ağustos 1958 yılında bu ülke ile diplomatik ilişki kurmuştur. ÇHC Ortadoğu ilişkilerinde Araplara sorunu olan İsrail ile çok uzun süre tarafsız kalmıştır. İsrail'i Ortadoğu'da tanıyan en son ülke Çin olmuştur. Buradan da anlaşılacağı gibi Ortadoğu politikalarında Rusya yanlısı bir politika izlemiş bunun yanında daha çok Ortadoğu ülkeleri tarafında olmuştur. Fakat 1992 yılında İsrail'i resmen tanıması ile bu politikadan vazgeçmiştir.[65]

---

[63] Walt**,** Stephen M. Walt, **Taming American Power**, (New York: W. W. Norton & Company, 2005): 163.

[64] Chu Shulong, **Ortadoğu Gelecekler İçindeki Geleceği ve Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları,** (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008), 6-7.

[65] Aslan, **agm,** 41.

ÇHC Deng Xiaoping döneminde geliştirdiği hızlı ekonomik büyüme ve kalkınmasıyla Ortadoğu ile olan siyasi ilişkilerinde daha aktif bir rol izlemek zorunda kaldı. Çünkü 1980 ekonomik büyüme sonrası ihtiyaç duyduğu enerjiler ve milli çıkarları doğrultusunda Ortadoğu bölgesine ihtiyaç duyduğu açıkça görülmekteydi. Bu nedenle Çin, dış politikasında hedefini kendi ülkesini sınırlılıkları ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmek istemiştir.[66]

Dünyanın en çok petrol tüketen ikinci ülkesi olan Çin kendi sınırlılıklarını ve birçok enerji ihtiyacı bakımından diğer ülkelere bağımlı olduğunun bilincindedir. Bu nedenle dış politikasında yumuşak güç olarak adlandırdığı pasif ve savunmacı bir siyasi tutum izler.[67] Bu yumuşak güç politikasının gereğince Çin dünya siyasetinde prestijine büyük önem verir. ÇHC'nin dünyayı kontrol edecek siyasi bir gücü şimdilik yoktur. Bu yüzden ihtiyaç duyduğu enerjiye ulaşmak için enerji ülkeleri ve enerji güzergâhlarını kontrol edebilecek politikalar üzerinde durmaktadır.[68] Çin Halk Cumhuriyeti dünya üzerinde kendi imkânlarının bilincinde olduğu ve ABD'nin dünya üzerindeki gücünün farkında olduğu için kendi çıkarları doğrultusunda kendine özgü yumuşak güç politikası geliştirmiştir. Buna rağmen ABD'nin tek kutuplu dünya düzenine karşı itirazlarını da dile getirmektedir.[69]

3.2. Çin'in Ortadoğu Üzerinde Kullandığı Politik Araçlar

Dünya siyasetinde ÇHC farklı politikalar üretmektedir. Ortadoğu özelinde ise kendine özgü ve çoktaraflı bir poltika geliştirme eğilimindedir. Çünkü Ortadoğu'nun hassas dengelerinin farkındadır. Bu nedenle Ortadoğu üzerinde kullandığı politik araçlar önem arz etmektedir. Bu araçların neler olduğunu ifade etmemiz gerekirse Konfüçyüs enstitüleri, BM dâhilinde Ortadoğu bölgesinde yer aldığı aktif görevler, 2002 yılında kurduğu Ortadoğu özel temsilciliği ve 2003 yılında kurduğu Çin körfez ülkeleri formu Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu siyasetinde kullandığı politik araçlardır. Çin Halk Cumhuriyeti Ortadoğu'da batılı ülkeler gibi sömürgeci bir tutum

---

[66] Andrew J. Nathan ve Andrew Scobell, **China's Search for Security**, (New York, Columbia University Press, 2012): 13.

[67] "U.S. Energy Information Administration, Country Analysis: China", http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=CH [01.02.2018].

[68] Muhamad S. Olimat "The Political Economy of the Sino-Middle Eastern Relations," **Journal of Chinese Political Science**, c. 15, s. 3 (2010): 315.

[69] Aslan, **Yükselen Güç Çin,** 42.

izlemediğini göstermek ve Arap ülkelerine siyasi ilişkilerini geliştirmek için bu ülkelere ciddi altyapı yatırımlarında da bulunmaktadır.[70]

2007 yılında yapılan araştırmalara göre Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik olarak işbirliği yaptığı ve destek verdiği ülkelerin Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı olumsuz düşünce oranı diğer ülkelere nazaran daha düşüktür. Ortadoğu'da Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin yoğunluğuyla Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı olumlu veya olumsuz düşüncelerde ilişkili olduğu gözlenmiştir. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti ile yoğun ilişkilerde bulunan Kuveyt ve Fas gibi ülkelerde Çin'e karşı olumsuz bakış oranı düşükken, Türkiye gibi ilişkilerin daha az yoğun olduğu ülkelerde Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı olumsuz düşüncelerin oranının daha yüksek olduğu araştırma sonucu ortaya çıkmıştır.[71]

3.3. Çin'in Ortadoğu Politikasındaki Enerjinin Önemi

ÇHC'nin ilk zamanlarında enerjiye dair herhangi bir sıkıntısı bulunmamaktaydı. ÇHC 1959 yılında üretime başlayan Daqing petrol rezervi sayesinde enerji ihtiyacı olmayan kendine yetebilen hatta ihracat yapabilen bir ülke konumundaydı.[72]

Fakat Mao dönemi sonrası yeni devlet başkanı Deng Xiaoping ile beraber ülkenin gerçekleştirdiği büyük ekonomik açılım ve hızlı büyüme ile birlikte Çin enerji bakımından kendine yetmemeye başlamıştır. 1993 yılına gelindiğinde ise enerji ihtiyacı bakımından tamamen dışa bağımlı hale gelmiştir. Bu nedenle Çin Ortadoğu politikasında ciddi değişmelerde bulunmuş ve Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. ÇHC enerji ihtiyacını yarısını günümüz itibariyle

[70] Christopher Alessi, Stephanie Hanson, "Expanding China-Africa Oil Ties,"http://www.cfr.org/china /expanding-china-africa-oil-ties [25.054.2018].

[71] Pew Research, "Global Unease With Major World Powers": http://www.pewglobal.org/files/ pdf/256.pdf [27.03.2017].

[72] Jin Lian Gxiang, "Energy First: China and the Middle East**," Middle East Quarterly**, c. 2, s. 12 (2005): 5.

Ortadoğu'da sağlamaktadır.[73] 2030 yılında ÇHC'nin Ortadoğu'dan ithal edeceği petrol oranı yüzde 70-80'lere ulaşacağı düşünülmektedir.[74]

ÇHC ihtiyaç duyduğu petrolün yüzde 50'sini Ortadoğu'dan temin etmektedir. Sonra Afrika, Amerika kıtası ve diğer ülkeler gelir. ÇHC'nin gelişimi için enerji çok büyük önem arz ettiğinden Ortadoğu ve Afrika ile ilişkilerini geliştirmek dış politikasının en önemli noktalarından biridir.[75] ÇHC'nin enerji ihtiyacını net bir şekilde göstermek gerekirse, örneğin ÇHC'nin ekonomik büyümesiyle orantılı ülke içinde köyden kente göç hareketleri başlamıştır. Köyden kente göç edenlerin rakamları yüz milyon barajını aşmıştır ki bu tarihteki en büyük göç hareketi olarak ifade edilmektedir.[76] Çin'de oluşan bu şehirli nüfusla birlikte daha fazla enerji ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sadece Çin karayollarında 2010 yılı itibariyle 22 milyondan fazla araç bulunmaktaydı. 2020 yılına gelindiğinde araçların 140 milyona çıkabileceği ön görülmektedir.[77] Bu rakamlar Çin'in artan petrol ihtiyacını ifade etmektedir.

ÇHC'nin enerji ithal ederken önem verdiği üç ilkesi bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ithalat yaptığı petrol şirketlerinde hisse sahibi olma politikasıdır. Çünkü petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalarda etkilenmemek ve kendisine güvence altına almaktır. Bir diğer ilkesi ise ithalat konusunda tek bir ülkeye veyahut da bir bölgeye bağımlı olmamak ve her durumda ihtiyaçlarını karşılayabilecek alternatiflerin olmasıdır. Son olarak da enerji dolayısıyla geliştirdiği ilişkilerde o ülkeye yatırım ve destek sağlayarak imajını pozitif hale getirmek ve güçlü ilişkiler geliştirmektir.[78] Önümüzdeki on yıl gerek Çin'in gelişmesi için gerekse Arap ülkelerinin gelişmesi için kritik önem taşıyan bir dönem olacaktır. Çin orta halli bir refah toplumu inşasını kapsamlı olarak gerçekleştirmek için belirli bir aşamaya girmiştir. Çin'in istediği ortak bir gelişmedir. Yalnızca kendisinin değil ortaklarının da gelişmesini hedeflemektedir. Çin, kendi gelişmesini Arap ülkelerinin gelişmesiyle

---

[73] EIA, "Energy Information Administration, Country Analysis: China.", http://china.usc.edu/sites /default/files/legacy/AppImages/eia-china-brief-2006.pdf [01.02.2018]

[74] Olimat, **agm,** 315; İnanç Özekmekçi, "Dış Politika Forumu, Türkiye'nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç: Çin", http://dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2013/05/cin.pdf [04.02.2018].

[75] Aslan, **Yükselen Güç Çin,** 42.

[76] Rachel Murphy, **Domestic Migrant Remittances in China: Distribution, Channels and Livelihoods**. (Cenevre: International Organizationfor Migration, 2006), 7.

[77] Olimat, **agm,** 317.

[78] Aslan, **Yükselen Güç Çin,** 47.

de eşleştirerek Arap ülkelerinin istihdamını artırmaya sanayileşme sürecini ilerletmeye ve ekonomik büyümeye hızlandırmaya destek vermektedir.[79]

3.4. Çin'in Orta Doğu Devletleri ile Olan İlişkileri

3.4.1. Çin'in Suriye Politikası

Çin'in Suriye ile ilişkileri özellikle soğuk savaş dönemi sonrasında tüm Ortadoğu politikasında olduğu gibi ekonomik çıkarlara dayalı ve bölgede ABD'nin alternatifi bir aktör olarak ticari, ekonomik ilişkiler, ikili kültürel ve siyasal işbirlikleri oluşma şeklindeydi. Çin Suudi Arabistan ve körfez ülkeleri ile ilişkilerini ekonomik anlamda güçlendirirken Libya, Irak ve Suriye gibi devletlerde ilişkililerı hep diri tutmaktaydı. Fakat 2011 yılında Ortadoğu'da meydana gelen Arap Baharı halk hareketinin son olarak Suriye'de bir iç savaşa dönüşmesiyle Çin Suriye ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Çin Suriye iç savaşı başladığında bunu dış politikasında öncelik olarak ele almamıştır. Coğrafi uzaklık nedeniyle Çin'i mülteci sorununun doğrudan ilgilendirmemesi, Rusya'nın olduğu gibi Çin'in Suriye'de askeri üslere sahip olmaması, Suriye'nin Çin açısından temel petrol ithalatçısı ülke konumunda olmaması gibi sebepler Çin'in, Ortadoğu politikasına rağmen, Suriye krizinde taraf olmamasına neden olan sebeplerdendi.[80] Fakat Suriye'nin en büyük petrol üreticisi olan Fırat Petrol Şirketi'nde, Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin (CNPC) hisseleri bulunmaktadır. Bundan dolayı Çin enerji ihtiyacının güvenliğini sağlayabilmek ve hisselerini korumak adına Ortadoğu'daki meselelere dâhil olma ihtiyacı hissetmiştir.[81]

Çin'in Suriye'deki iç savaşa dair kaygıları, bölgede istikrarsızlığın uzun süre devam etmesi ile Çin'in enerji güvenliğinin ve bölgedeki yatırımlarının riske girme endişesidir. Çin için Suriye'de en iyi çözüm yolu ya muhaliflerin tam anlamıyla yenilmesi ya da diplomatik yollar ile rejim ve muhaliflerin uluslararası kamuoyu tarafından uzlaştırılmasıdır. Çin'in Suriye'de muhtemel bir rejim değişikliğine dair

[79] XiJin Ping, **Çin'in Yönetimi**, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017): 368.

[80] Kadir Temiz, "Rusya Müdahalesinden Sonra Çin'in Suriye Politikası", **Ortadoğu Analiz,** c. 7, s. 71 (2015): 44.

[81] Ümit Alperen, "Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu Politikası" (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012): 5.

en büyük çekincesi kısa ve orta vadede Orta Asya ve Uygurlar bağlamında-DAEŞ ve el-Kaide gibi radikal grupların iktidarı ele geçirme ihtimalidiri.[82]

Çin'in Suriye politikasındaki birinci önceliği burada istikrarın sağlanamsıdır. Çünkü istikrarsızlığın devam etmesi DAEŞ ve el-Kaide gibi radikal grupalara alan açmaktadır. Bu da Çin'in Suriye politikasında daha aktif bir yol izlemesine neden olmuştur. Suriye'de DAEŞ ve el-Kaide bağlantılı grupların içinde Uygur ve Orta Asyalı savaşçıların olması Çin tarafından ulusal güvenliğe tehdit olarak görülmektedir.[83]

Çin, uluslararası toplumun egemen devletlere karşı askeri müdahaleler ile yeni rejimler kurulmasına ve bunun dayatılmasına karşıdır. Çin için, Esad Hükümeti meşru bir otoritedir ve Suriye'deki kriz Suriye'nin iç meselesi olarak kabul edilmelidir. Çin'in vurgusuna göre, Suriye Krizi siyasi araçlar vasıtasıyla ve meselenin taraflarınca çözülmelidir. Çin, Suriye'ye yapılacak herhangi yabancı bir askeri müdahaleye ve Beşer Esad'ın zorla görevden alınmasına mesafeli durmaktadır. Çünkü Çin'e göre Ortadoğu'da Irak, Tunus ve Libya'da liderlerin devrilmesi ve rejim değişiklikleri ile ABD'nin Ortadoğu'yu şekillendirme politikalarının bir parçasıdır. Bu nedenle ABD'nin Ortadoğu'yu şekillendirme politikalarına Rusya ile beraber karşıdır. Çin'in İran ve Suudi Arabistan ile olan yakın ilişkileri, Ortadoğu politikasını ve özelde Suriye politikasını şekillendirmiştir. İran ile birlikte Suriye'ye askeri müdahaleyi reddetmiştir ve dolaylı olarak Esad yanlısı tutumunu sürdürmektedir. Bu da İran ile bağlarını güçlendirmektedir. Suriye İç Savaşı'nın başlangıcından beri Çin, istikrarın gerekliliğini ve taraflar arasındaki siyasi görüşmelerin tercih edilebilir olduğunu vurgulamıştır. Çin Libya'da Kaddafi'nin devrilmesinden duyduğu rahatsızlık ve Libya tecrübesiyle bölgede ABD'nin politikalarına güvenmemektedir. Bu nedenle 2011'den beri 5 kez Suriye ile ilgili BM kararını veto etmiştir.[84]

Ortadoğu'da ateş çemberinin ne tam olarak içinde ne de dışında kalan görüntüsü ile Çin'in aslında bir meşruiyet arayışı içinde olduğu söylenebilir.

---

[82] Ümit Alperen, "Çin Dış Politikasından Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış", **Bilge Strateji,** c. 5, s. 9 (2013): 88.

[83] Alperen, **Soğuk Savaş Sonrası,** 2.

[84] Özlem Zerrin Keyvan**,** "Çin'in Suriye Politikası",https://ankasam.org/cinin-suriye-politikasi/ [27.03.2018].

Rusya'nın Suriye'ye müdahalesini de bu çerçevede okuyan Çin, ihtiyatı elden bırakmayarak bu tarz müdahalelerin Suriye'ye kalıcı bir çözüm getirmeyeceğini de dile getirmektedir.[85]

3.4.2. Çin'in Irak Politikası

Çin Halk Cumhuriyeti, Irak'ın monarşiden demokrasiye geçmesinden hemen sonra 25 Ağustos 1958 yılında bu ülke ile diplomatik ilişki kurmuştur. Mao'nun ölümünden sonra değişen Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasının yansıması olarak, 1979-1990 yılları arasında Çin şirketleri, Irak'ta 2 milyar dolarlık iş anlaşması yapmışlardır.[86]

Birinci Körfez Savaşı sırasında Çin Halk Cumhuriyeti'nin politikası, her zaman uyguladığı gibi iki temel prensip üzerine kurulmuştur. Bunlar; krizin içine girmekten kaçınmak ve krize taraf olan kesim ile iyi geçinmektir. Birinci Körfez Savaşı öncesi Kuveyt'in işgali konusunda Irak'ı kınaması ve bununla birlikte ABD'yi krizi barışçı yollardan ve diğer bölge ülkelerinin krize dâhil etmeden çözmesi için uyarması bu temel prensiplere en güzel örneklerdir.[87] İkinci Körfez Savaşı'nı tartışan Çinli uzmanlar ise kısa vadede ABD için Irak savaşının terörizmi önleme ve kendine karşı kullanılabilecek silahları yok etme amacını taşıdığını ancak uzun vadede amacın dünyada "yeni yükselen güçlerin" askeri anlamda ABD'ye meydan okumasına engel olma düşüncesi olduğunu belirtmektedirler.[88]

Irak'taki istikrarsızlık Çin'in enerji güvenliği için ciddi bir tehdit ve tehlike oluşturmaktadır. Irak, istikrarsızlık ile mücadele için uluslararası toplumu destek ve yardıma çağırmaktadır. Çin, Irak'ta aktif bir politika izlemeye gönüllü değildir. Çin'in Irak'ta ve Suriye'de devam eden krizlerle ilgili politikası, müdahale karşıtlığını içeren toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığı destekleyen bir şekilde hayat bulmaktadır.[89] Çin'in müdahale karşıtı politikalar yürütmesi, Ortadoğu'da alternatif enerji ortaklarının olması Irak ile ilişkilerini sınırlı

[85] Kadir Temiz, **Rusya Müdahalesinden,** 44.

[86] R. Kutay Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri), (**İstanbul: IQ kültür sanat yayınları, 2008), 149.

[87] Karaca, **age,** 149-150.

[88] Zhaokui Feng, "Iraq War and Implications for International Strategic Patterns", **World Economics and International Politics,** s. 11(2003): 25.

[89] Özlem Zerrin Keyvan, "Çin'in Ortadoğu Politikası Kapsamında Irak", https://ankasam.org/cinin-ortadogu-politikasi-baglaminda-irak/ [27.03.2017].

tutmaktadır. Buna rağmen Çin, 2017 yılının ilk aylarında Irak hükümetine insani yardım yapmak için gönüllü olduğunu belirten bir mektup da göndermiştir.[90]

Çin Halk Cumhuriyeti Irak'ın geleceğine yönelik olarak Türkiye'nin izlediği politikaya benzer bir politika izlemektedir. Irak'ın toprak bütünlüğünün devam etmesi, Irak'taki farklı siyasi, etnik ve dini gruplar arasında uzlaşma sağlanarak Irak'ın en kısa zamanda yeniden yapılandırılması ve barış ile istikrara kavuşması yönündeki Çin'in çabaları devam etmektedir. Çin'in bu politikasının altında yatan temel neden buradaki sorunların Çin'in istediği gibi çözülememsi durumunda Çin içinde bir sorun olan etnik (Tibet, Uygur, Moğol), dini (Müslüman, Budist) ve siyasi (Tayvan) sorunlarına örnek teşkil edebilecek olmasıdır.[91]

2015 yılında Irak Başbakanı Haydar Cevad Kadim El Abadi'nin Çin'e resmi ziyareti sırasında ilişkilerin "stratejik ortaklık" olarak tanımlanmasının gerekliliğinin vurgulanması, her iki ülkenin de ilişkilere atfettiği değer açısından önem teşkil etmektedir. Çin'in Ortadoğu politikasını ve özellikle Irak ile ilişkilerini şekillendiren en önemli faktör, artan enerji talebi olmuştur. 2035 yılında Çin'in petrol ithalatının günde 13 milyona çıkacağı tahmin edilmektedir. Çin, petrol ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu Ortadoğu'dan karşılamaktadır. Çin'in Irak ile ilişkilerinin politikasını da petrol belirlemekte olup; enerji sektörü üzerinde, ekonomik işbirliğini geliştirme çerçevesinde ilişkileri ilerlemektedir.[92]

Bununla birlikte Irak'taki istikrarsızlık ve Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan vekâlet savaşlarından oluşan gerginlik, İpek Yolu Projesi'nin (OBOR) olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Çin'in Ortadoğu'nun hâkimiyetini ABD'ye bırakmak istemediği de aşikârdır. Irak'ın askeri, siyasi ve ekonomik geleceğini garantileyebilmesi için petrol harcamalarına duyduğu ihtiyaç ortadadır.[93]

---

[90] Chinese premier announces humanitarian aid for Iraq in letter to Iraqi counter part, http://news.xinhuanet.com/english/2017-01/11/c_135974400.htm[27.03.2017].

[91] Karaca, **age,** 151.

[92] Keyvan, **age,** 1.

[93] Kemal Arı, "Stratejik Açıdan Çin'in Dünü Ve Bugünü" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2008): 92.

Tablo 1: 2015 Yılında Çin'in Petrol İthal Ettiği Ülkeler(milyar dolar)

Ülke	İthalat bedeli
Suudi Arabistan	20,8
Rusya	17,1
Angola	15,9
Umman	14
Irak	12,7
İran	10,7
Kuveyt	5,7
Brezilya	5,3
Birleşik Arap Emirlikleri	5,1
Venezuela	5,1
Kolombiya	3,1
Sudan (Kuzey + Güney)	2,9
Kongo	2,3
Kazakistan	1,9
Avustralya	1

Crude Oil İmports by country, Crude Oil İmports into China, http://www.worldexports.com/crude-oil-imports-by-country/, [10.12.2017]

3.4.3. Çin'in Suudi Arabistan Politikası

Çin'in Ortadoğu'da resmi temas kurduğu son ülke (1990 yılı) Suudi Arabistan olmasına rağmen 1999 tarihli Stratejik Petrol İşbirliği Anlaşması ilişkileri hızla zirveye taşımıştır. Çin Halk Cumhuriyeti devlet başkanı Jiang Zemin'in 1999 yılında Suudi Arabistan'a yaptığı resmi ziyaret ile iki ülke arasındaki ilişkilerin "Stratejik Ortaklık" seviyesine ulaştığını söylemiştir. Bu stratejik ortaklık kelimesi tam olarak gerçekliği ifade etmekten ziyade iki ülke arasında istenilen ilişki boyutunu belirtmesi açısından önem arz etmektedir. Konu uzmanları tarafından Çin Halk Cumhuriyeti ile Suudi Arabistan arasındaki bu ortaklık "stratejik petrol ortaklığı" (*strategic oil partnership*) olarak tanımlanmaktadır.[94] Çin'in Ortadoğu ve Arabistan'a yönelik dış politikalarını ekonomik ve ticari ilişkiler, enerji, silah satışı, siyasi iş birliği gibi konular belirlemektedir. Fakat 2011 Arap Baharı sonrasında halen hedefler arasında olsa da her bir konu için paradigma değişimleri yaşandığı ortadadır. Ortadoğu'da 2001 yılından

[94] Alperen, **agm,** 40.

itibaren artarak devam eden kaos ve istikrarsızlık, Çin'in bütün ilişki ağlarını yeniden kurmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede, Çin bir yandan enerji güvenliği ve ekonomik ilişkileri devam ettirebilmek için Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan ile ilişkilerini sürdürürken bir yandan da Irak, Suriye, Libya ve Yemen'de değişen şartlara göre farklı siyasi iş birlikleri geliştirmiştir.[95]

Suudi Arabistan 2013 yılı itibari ile Çin'in Ortadoğu'daki bir numaralı ticaret ortağı haline gelmişti.[96] 2007 yılında Çin ve Suudi Arabistan arasındaki dış ticaret hacmi 25,4 milyar dolar iken 2012 sonu itibari ile bu rakam 73,4 milyar dolara yükselmiştir[97]. Çin'in devlet şirketleri Petro China ve Sinopec, 2018 yılında arza açılması planlanan Suudi Aramco'nun yüzde 5'lik hissesinin direk satışına talip olmuşlardır. Arabistan'a göre Aramco'ya Çin yatırımı, Pekin ile olan ekonomik işbirliğini güçlendirecektir. Bu sayede Suudi Arabistan'ın ekonomik reformları kapsamındaki Vizyon 2030 projesi ve ülkeye Çin ile birlikte dış yatırım girişi hızlanacaktır.[98]

3.4.4. Çin'in İran Politikası

Çin Halk Cumhuriyeti için İran özel bir öneme sahiptir. Nedeni İran'ın dünyanın sahip olduğu enerji kaynaklarının yüzde 65'ini topraklarında bulundurmasıdır. Ayrıca Basra körfezi ve Hürmüz boğazını kontrol etmesiyle de stratejik açıdan ayrı bir önem taşımaktadır.[99] İran topraklarında tahmini olarak 125,8 milyar varil petrol olduğu düşünülmektedir. Bu rakam 260 milyar varil petrole sahip Suudi Arabistan'dan sonra İran'ı petrol rezervleri bakımından önemli kılmaktadır. Günde 4 milyon petrol üretebilen İran dünyanın en güçlü petrol üreticisi

---

[95] Zeynep Çalışkan, "Çin'in Ortadoğu Politikası" https://insamer.com/tr/cinin-ortadogu-politikasi_1697.html [10.01.2019]; Kadir Temiz, "Rusya Müdahalesinden Sonra Çin'in Suriye Politikası", **Ortadoğu Analiz**, c. 7, s. 71(2015): 45.

[96] Jin Liang Xiang, "Energy First", **China and the Middle East,** c. 12, s. 2 (2005): 7.

[97] Jon B. Alterman, "China's Balancing Act in the Gulf", http://csis.org/files/publication/130821_Alterman_ChinaGulf_Web.pdf [27.03.2017]; Bates Gill, "Curbing Beijing's Arms Sales", **Orbis,** c. 3, s. 36 (1992): 382

[98] Mekki Arvas, "Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu ve "kutsal"ı Piyasaya Açmanın Riskleri", https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suudi-arabistanin-2030-vizyonu-ve-kutsali-piyasaya-acmanin-riskleri/572954 [01.012019].

[99] Karaca, **age,** 137.

konumundadır. Gelecekte İran'ın üretebileceği günlük petrol oranının 7 milyon varile çıkabileceği düşünülmektedir.[100]

İran; hali hazırda coğrafyası ile hem Hazar Havzası'na doğrudan ortak ve müdahil hem de Orta Asya doğalgaz kaynaklarının boru hatları vasıtasıyla Pakistan, Hindistan ve dış dünyaya ulaştırılmasında rol oynayabilecek önemli bir konuma sahiptir. Dolayısıyla İran Avrasya'nın yaşam sahasının merkez ülkesi durumundadır.[101] Fakat ABD'nin 1996 yılında İran'a uygulamaya karar verdiği ambargo kararıyla bir ABD ve birçok batılı şirketin İran'la ticareti engellenmiştir. ABD'nin bu ambargo kararı yalnızca kendi şirketleri için değil, enerji sektöründe 20 milyon dolarlık yatırım potansiyeline sahip bütün şirketleri kapsamaktadır. Bu ambargo Çin için önemli bir Pazar olarak görülebilir. İran Çin için rakipsiz bir şekilde petrol ithal edebileceği ve aynı zamanda ürettiği ürünleri ihraç edebileceği önemli bir pazar haline gelmiştir. Yani ürettiği enerjiyi pazarlama konusunda büyük sıkıntılar yaşayan İran ile enerji ihtiyacı konusunda arayış içinde olan Çin Halk Cumhuriyeti ortak bir noktada buluşup ikili ilişkiler geliştirmeye başlamışlardır.[102] Diğer bir deyişle yaptırımlar yüzünden petrolünü pazarlama sıkıntısı çeken İran ile petrol kaynaklarına yönelim konusunda geç kalmış olan Çin ortak bir paydada buluşmuşlardır.[103]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasında izlediği enerji ithal ettiği ülkelerle petrol al ve petrol aldığınız ülkelerle yatırım ve ilişkilerini her zaman canlı tut ilkesi gereğince İran ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında 2007 yılında Yadaveran anlaşması ile 2 milyar dolarlık bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile İran ve Çin arasında 25 yıl süresince 10 milyon ton petrol ticareti ve Çin Petro-Kimya şirketi Sinopec'in Yadaveran petrol sahası içi gelişimi için %50 payla ortak olması gibi ikili çıkarlar gözetilmiştir.[104] Bu anlaşmanın dışında ikili ilişkileri geliştirmek ve ticaret bağını

---

[100] Michael T. Klare, "Oil Geopolitics, And The Coming War with Iran", **Energia,** c. 27, s. 1 (2006): 45.

[101] Muazzez Harunoğulları, "Enerji Kaynaklarının Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları", **International Journal of Social Sciences and Education Research,** c.3, s. 1 (2017): 147.

[102] Emine Akçadağ Alagöz, "Çin'in Enerji Güvenliğinin İran ile İlişkilerine Etkisi", **The Turkish Yearbook of International Relations,** c. 47 (2016): 67.

[103] Guang Pan, "China's Energy Strategy and Primary Role of the Middle East in This Strategy", **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia),** c. 2, s. 2 (2008): 71.

[104] Gill, **agm,** 380.

kuvvetlendirmek için 2009 yılında 1,7 milyar dolarlık kuzey Azadegan petrol sahasını geliştirme anlaşması yapılmıştır.[105]

ÇHC'nin Ortadoğu'da Suudi Arabistan'dan sonra en yoğun ilişkiler kurduğu ve en dikkat çekici olan ülke İran'dır. İran'ı Çin için önemli hale getiren birkaç neden vardır. Öncelikli olarak İran'ın OPEC ülkeleri arasından en çok petrol ihraç eden ülke olması söylenebilir. Ayrıca, dünya petrol rezervlerini yüzde 10'una sahip olan İran'ın petrol rezervlerinin yüzde 60'ına hala kullanmamış olması enerji potansiyeli açısından Çin için çok ilgi çekicidir.[106]

Çin ve İran arasındaki enerji alışverişinin dışında başka ticari işbirlikleri de mevcuttur. Çin üretimi otomobiller İran'da çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Lifan ve Chery markaları en fazla kullanılan markalardır. İran dışında da Chery'nin Mısır ve Ürdün'de de üretim ve pazarlama bantları mevcuttur.[107]

Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik ve ticari ilişklerinin yanısıra siyasi olarakta İran ile birlikte hareket etmektedir. Bu bağlamda ÇHC, Ortadoğu'da ABD'yi dengeleyebilmek maksadıyla siyasi bir koz olarak İran'ı yanına çekmeye çalışmaktadır. Keza 1979 devriminden sonra ABD'nin yaptırımlarına maruz kalan İran için de Rusya Federasyonu ve ÇHC'nden başka ilişki kurabileceği alternatif güç kalmamıştır.[108]

Çin Halk Cumhuriyeti önceden Şah rejimini destekliyordu bunun nedeni de büyük oranda Sovyet karşıtlığıydı. Bu nedenle Şah'ın devrilişi ve Ayetullah Humeyni'nin gelişi ve yeni İslam Cumhuriyeti başlangıçta Pekin'i kaygılandırdı. Fakat yeni rejimin de en az Şah rejimi kadar Sovyet karşıtı olduğu ortaya çıktığında Çinliler rahatladı.[109] 1970'li yıllardan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti, İran'ı süper

---

[105] Aslan, **agm,** 49.

[106] Batuhan Köroğlu, Yükselen Çin'in Ortadoğu Politikaları, http://akademikperspektif.com /2014/09/08/yukselen-cinin-ortadogu-politikalari/ [27.03.2018].

[107] Eyüp Ersoy, "Çin Dış Politikasında Ortadoğu: Temkin Diplomasisi Üzerine Bir İnceleme," **Uluslararası Hukuk ve Politika,** c. 8, s. 31 (2012): 45.

[108] Karaca, **age,** 158.

[109] David Shambaugh, **Çin Küreselleşme Yolunda,** çev. Latif Boyacı (İstanbul: Yarın Yayıncılık, 2016), 121.

güçlerden bir derece bağımsız kalan ülke olarak desteklemiş, askeri modernizasyon programı için gelir elde etmek maksadıyla İran'a silah satmaya başlamıştır.[110]

Pekin için bir başka sorun 1980-1988 arasındaki İran-Irak savaşıyla birlikte gelmiştir. Başlangıçta Pekin, Sovyetler Birliği'ni çatışmayı körüklemekle ve ondan yararlanmakla suçlamıştr. Fakat daha sonra iki tarafı da silahlandırmaya başladı. Son olarak da BM'nin aracılık ettiği ateşkese yardımcı oldu. Fakat barış gelmeden önce, Pekin savaşan her iki tarafa silah tedarikinden iyi para kazandı. Çin her iki tarafa da (fakat özellikle İran'a), uçak, top, yerden yere ve yerden havaya füze, zırhlı araç ve başka ekipman satmıştır.[111]

1980'li yıllarda ÇHC-İran ilişkilerinin gelişmesinin nedenini stratejik konulardaki işbirliği oluşturmuştur. ÇHC-İran askeri ilişkisi, İran-Irak Savaşı sırasında, ABD yaptırımları ve Sovyetlerin silah vermek istememesi nedeniyle İran'ın çaresiz kaldığı dönemde başlamıştır. İran'ın yalnız kalması ÇHC'ne yakalayamayacağı bir fırsat yaratmış ve İran'ın dışlanmışlığı bu ülkeyi bazı konvansiyonel silahların ve kitle imha silahlarının tedarikçisi olan ÇHC için çekici bir pazar haline getirmiştir.[112]

İran-Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki diğer alanlarda olduğu gibi nükleer enerji alanında da iş birliği giderek artmaktadır. ÇHC 300-350 mw gücünde reaktör geliştirilmesinde İran'a yardım etmiştir. Uranyum zenginleştirilmesinde kullanılan ayrıştırılmış hidrojen florid satışı ve Kasım 2004 tarihinde imzalanan memorandumla uzay teknolojisi transferi (Uzun menzilli silahlarda kullanılmaktadır) dikkat çekmektedir.[113] ÇHC günümüzde İran'a karadan karaya, karadan denize füzeler, savaş, nakliyat ve hızlı saldırı uçakları ve bunlara ait yedek parçaları satmaktadır. Bu silahlara ait teknoloji transferi de yapılmaktadır.[114]

---

[110] Yitzhak Shichor, "Unfolded Arms; Beijing's Recent Military Sales Offensive", **The Pasific Review,** c. 3, s. 1 (2007): 43.

[111] Mohamed Bin Huwaidin, **China's Relations with Arabia and the Gulf (1949-1999),** (New York: Routledge Curzon. 2002), 116.

[112] Barry Rubin, **The Tragedy Of The Middle East,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 49-51.

[113] Frederick W. Stakelbeck, Jr. "The Growing Tehran-Beijing Axis", http://nationalinterest.org /article/the-growing-tehran-beijing-axis-2768 [24.02.2018].

[114] "Arms Transfers", SIPRI Yearbook (2005), http://www.sipri.org/contents/armstra.pdf [14.05.2018].

İran ve ÇHC Ortadoğu'da en güçlü müttefik ülke konumundadır. Bu nedenle ABD'nin İran'a karşı bir harekâtta bulunması Çin Halk Cumhuriyeti için kabul edilemezdir. Irak'tan sonra İran'da da ABD yanlısı bir hükümetin iş başına gelmesinin, ÇHC'ni enerji konusunda ABD'ye bağımlı hale getirecektir. Dolayısıyla İran, Ortadoğu'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin elindeki tek kozdur ve Çin Halk Cumhuriyeti bu kozu sonuna kadar korumayı hedeflemektedir.[115]

3.4.5. Çin'in İsrail ve Filistin Politikası

ÇHC 1955 yılında Sovyet Rusya ile ilişkileri bozulana kadar Ortadoğu'da Sovyet yanlısı bir politika izlemiştir. Çin dışa kapalı bir politikası nedeniyle Ortadoğu'da sıcak ilişkiler geliştirmemesine rağmen Ortadoğu'nun bağımsızlık mücadelelerine Sovyetler gibi her zaman destek vermiştir. Sovyetlerle ilişkilerinin bozulmasından sonra Ortadoğu'daki devletlerin batı karşıtı eylemlerine anti-emperyalist hareketler olarak görmüş ve Ortadoğu ile ilişkilerini bu zeminde ele almıştır. SSCB ile bozulan ilişkiler ve Ortadoğu ülkelerinin anti-emperyalist hareketleri çerçevesinde gelişen Çin-Arap ilişkileri nedeniyle İsrail ve Çin arasında uzun süre ikili ilişkiler gelişememiştir. Hatta Süveyş kanalı krizinde Çin İsrail'i emperyalist politikalar nedeniyle suçlamış ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti 1960 yılına kadar İsrail ile ikili ilişkiler kurmayarak devletin varlığını kabul etmemiştir.[116]

ÇHC'nin Filistin ile olan ilişkilerindeyse yine SSCB'nin etkisi görülmektedir. SSCB ile ilişkileri bozulduktan sonra Çin, Filistin Kurtuluş Örgütü ile yakınlaşmış ve bu örgüt ile resmen temasta bulunmuştur. Hatta Filistin Kurtuluş Örgütü dahil bazı gruplara askeri eğitim ve askeri mühimmat vererek destekte bulunmuştur. İsrail ile ise daha mesafeli bir ilişki kurarak temastan kaçınmıştır.[117]

ÇHC İsrail-Filistin sorunuyla ilgilenmesiyle bölgeye giriş yapmıştır ve Ortadoğu ile ilgili politikalar geliştirmeye başlamıştır. 1978 yılında dönemin Çin başbakan yardımcısı olan Geng Biao ilk defa İsrail-Filistin politikası geliştirmiş ve bunu kamuoyuna ilan etmiştir. Bu politikaya göre İsrail devleti 1967 yılından bu yana işgal ettiği Filistin topraklarında geri çekilmeli ve Filistin halkının kendi

[115] Karaca, **age**, 141-142.

[116] Karaca, **age,** 143.

[117] Robert G. Sutter, **Foreign Relations of the PRC: the Legacies and Constraints of China's International Politics since (1949)**, (Washington: Rowman&Little Field Publishers, 2013), 269.

topraklarına geri dönüp kendi kaderlerine tayin etme hakkı verilmelidir. Ayrıca Filistin devletinin meşru hakları iade edilmelidir. İsrail devletinin genişleme ve saldırgan politikasının devam etmesi durumunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin Filistin'in haklı mücadelesinde yanında olacağı da açıkça ifade edilmiştir. 1972 yılında ABD ile ilişki kurulması ve SSCB ile yolların tamamen ayrılmasına rağmen ÇHC, Ortadoğu'daki ulusal kurtuluş mücadeleleri ve antiemperyalist hareketlere destek vermeyi kesmemiştir. Bu dönemde ülkenin askeri ve ekonomik yönden gücünün yetersizliği politikaların nihai hedefine ulaşmasında engel teşkil etmiştir. 1978'den önce ÇHC'nin Arap, İsrail çatışması konusundaki politikası temelde jeostratejik düşüncelerle şekillenmiştir. Arap-İsrail çatışmasına, dış müdahale olmadan sadece bölge devletlerinin çözmesi gereken bir sorun olarak bakmaktadır ki bu da ÇHC dış politikasının temel anlayışını yansıtmaktadır. ÇHC İsrail devletine çok uzun zaman Ortadoğu'ya sızan ve ABD'nin de Ortadoğu'ya müdahil olmasını sağlayan bir ülke olarak görmüş ve çok temkinli yaklaşmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde Çin ve İsrail arasında çok düşük ölçekte ticari ilişkiler gelişmeye başlamış ve Çin Halk Cumhuriyeti İsrail'den askeri ekipman ve silah sistemleri ticaretine başlamıştır.[118]

ÇHC 1988 yılında ise yeniden Ortadoğu'daki sorunlar için politikalar geliştirmiştir. Bu politikalarını beş madde üzerinde toplayan ÇHC dışişleri bakanı Qian Qichen aracıyla uluslararası kamuoyuna açıklamıştır. Bu maddeler;

• Ortadoğu'daki meseleler barışçıl ve siyasal yolla çözüme ulaşmalıdır.

• İsrail işgal ettiği toprakları sahiplerine iade etmelidir.

• Filistin devletinin meşru hakları iade edilmelidir.

• İsrail devletinin güvenlik kaygıları giderilmelidir.

• BMGK üyeleri ve uluslararası camia Ortadoğu barışı için destek vererek İsrail ve Filistin devletlerini birbirlerine tanımalarını sağlamalıdır.[119]

1980'lerin sonunda ÇHC'nin politikası her iki tarafa da dengeli hale gelmiş ve 1990'lı yıllarda başlayan ekonomik devrimler Ortadoğu'ya bakışını ideolojik boyuttan maddi boyuta taşımasına neden olmuştur. 1991 Körfez Savaşı Çin Halk

[118] Aslan, **age,** 51.

[119] Kutay Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin,** (İstanbul: IQ Kültür Sanat, 2008): 142-151.

Cumhuriyeti'nin, savunma reformları için İsrail teknolojisinin hayati önem taşıdığı yönündeki inançları pekiştirmiştir. Ayrıca Ortadoğu'da barış sürecinde politik rol oynayabilmesi için İsrail teknolojisinin eninde sonunda İsrail ile diplomatik ilişki kurması gerektiğini düşünmüştür. Bunun sonucunda Ocak 1992 tarihinde düzenlenen Madrid Konferansı, İsrail ile diplomatik ilişkiler kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 1994 yılında İsrail'in "Harpy" adı verilen anti radar sistemini Çin Halk Cumhuriyeti'ne satışıyla da ilişkiler resmiyet kazanmıştır.[120]

2000 yılında satış anlaşması imzalanan AWACS (Erken Uyarı Sistemi) teslimi anlaşması, ABD'nin baskıları sonucu İsrail tarafından tek taraflı iptal edilmiştir. İsrail ekonomisine en büyük girdiyi yapan silah sanayiinin kendisine pazar bulamadığı ve Çin Halk Cumhuriyeti-İsrail ilişkilerinin ABD tarafından tereddütle karşılanmaması gerektiği yönünde açıklamalar yapmıştır. Çin ile İsrail arasındaki bu ticaret hem ABD'yi hem de Tayvan'ı huzursuz etmiştir. Fakat yine de bu ticaret "Pyhton-3" havadan karaya füze sistemi anlaşmasıyla devam etmiş, bu durumda ABD ve İsrail arasında krize yol açmıştır.[121]

ABD ve İsrail arasında oluşan bir diğer krizde Temmuz 2005 yılında ortaya çıkmıştır. İsrail'in Çin Halk Cumhuriyeti'ni silah satışı bu krizin nedeni olarak görünmüştür. İsrail'in Çin'e insansız hava aracı(Harpy Killer) satması nedeniyle oluşan bu kriz sonucunda ABD'nin İsrail ile yaptığı ortak projeler konusunda bazı yaptırımlar uygulayacağı açıklanmıştır. Bu ticaret konusunda ABD'nin endişeleri vardır. Bunlar İsrail'den askeri mühimmat alan Çin Halk Cumhuriyeti'nin bunların Tayvan'a karşı yapacağı herhangi bir harekâtta kullanma endişesidir. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin İsrail'den aldığı askeri teknoloji ile ürettiği silahları İran ve Suudi Arabistan'a satmasından dolayı bölgede çıkabilecek kaostan en büyük zararı İsrail devletinin göreceği endişesi vardır.[122]

İsrail devleti de en büyük müttefiki ABD'yi kaybetmemek ve ABD'den her yıl aldığı iki milyar dolarlık yardımı göz önünde bulundurarak Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerinde her zaman temkinli olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ise İsrail Filistin meselesinde süper güçlerin müdahil olmasının her zaman zarar getirdiğini ifade etmiş ve bu iki ülkenin bölge dışı ülkeleri devre dışı bırakarak ikili görüşmelerle

[120]Karaca, **age**, 142.

[121] Karaca, **age**, 144-146.

[122] Karaca, **age,** 145, 146.

barışçıl bir çözüm üretmeleri gerektiğini savunmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti, İsrail ve Filistin meselesi ile ilgili resmi görüş olarak şu açıklama da bulunmuştur. "İsrail ve Filistin meselesi BM Güvenlik Konseyi'nden çıkan 'barış için toprak' ilkesi gereğince bağımsız bir Filistin devletinin oluşturulması çerçevesinde çözüme ulaşmalıdır. İsrail devleti Çin'in bölgedeki barışçıl arabuluculuk çalışmalarına olumlu bakmaktadır. 2002 yılında Çin'in başkenti Pekin'i ziyaret eden dönemin İsrail dışişleri bakanı Shimon Peres Çin'in arabuluculuk girişimlerinden memnun olduklarını dile getirerek bu girişimlerin gelecekte de devam etmesini dilediğini ifade etmiştir.[123]

[123] Aslan, **age,** 51.

4. ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI VE TÜRKİYE

Türkler ve Çinliler birbirini derinden etkileyen iki millet olmuştur. Tarihteki ilişkiler çok yönlü bir şekilde gelişmiş ve bugün de gelişmeye devam etmiştir. Tarihe baktığımızda Türklerle Çinliler arasındaki ilişkilerin M.Ö 3000 yıl öncesine dayandığı görülecektir. Türkler M.Ö 700'e kadar Altaylara yerleşirken, bir yandan da, M.Ö. 1100'lerden itibaren Çin'in kuzeybatısındaki Kansu, Ordos bozkırlarına doğru yerleşmeye devam etmişlerdir. Bu iki medeniyet arasında Asya'da yaşanan savaşlar ve yapılan barışlar her zaman ilgi çekici olmuştur. Bu iki millet arasındaki ilişkiler ilk Türk devleti olan Hun İmparatorluğu ve çağdaşı Çin hanedanlığı dönemi ve öncesine kadar gitmektedir. Bunun için de Türkler hakkında birçok bilgileri de Çin kaynaklarıdnan öğrenmekteyiz.[124]

Çin kaynaklarında M.Ö. 4. asırdan itibaren Türklerle birlikte Moğol, Tunguz soyundna bazı grupların yaşayış biçimi hakkında çeşitli tartışmaların yapıldığı bilinmektedir. Yıllarca süren Hun ve Çin müadelesi siyasi, kültürel, iktisadi, dini ve daha birçok alanda kesilmeden devam etmiştir. Hunlardan sonra kurulan Gök-Türk'ler ve Uygurlar hakkında da Çin kaynaklarına birçok bilgi bulunmaktadır. Çin kaynaklarında Gök-Türk'lerin yıkılan ve Ortaasya'ya dağılan Hun sülaleleri tarafından kurulduğu açık şekilde ifade edilir. Gök-Türk'ler döneminde de Çin'liler ile Türkler arasındaki bazen dostane ama çoğu zamna Asya'ya egemen olmak şeklindeki mücadeleler kesilmeden devam etmiştir. Çin daha çok Gök-Türkler arasındaki anlaşmazlıkları körükleyerek Asya'da egemenlik kurmaya çalışmıştır. Özetle Çinliler ve Türkler arasındaki rekabet ve işbirliği yüzlerce yıl devam etmiştir. Türklerin bir kısmı Doğu'dan Batı'ya göç ederek Batı'da birçok devlet kurmuştur.

[124] Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları,** 3. bs. (Ankara: TDK Yayınları, 1994), 92; İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, (İstanbul: Boğaziçi, 1995): 41, 50.

Doğu'da kalanlar da burada devletler kurarak Çinliler ile ilişkilerini sürdürmüşlerdir.[125]

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin ilişkileri 1934 yılında başlamasına rağmen, ikili ilişkilerin seyrini etkileyen iç ve dış faktörler ağırlıklı olmuştur. Çin'de çıkan iç savaş 1949 yılında Çin Komünist Partisinin Çin'de Çin Halk Cumhuriyetini, Chiang Kai-shek liderliğindeki Çin Milliyetçi Partisinin Tayvan'da Çin Cumhuriyetini kurulmasına neden olmuştur. Bu iç savaş sonrasında Türkiye'de 1934 yılında Çin ile başlattığı ikili ilişkilerini dondurarak, Tayvan'ı Çin hükümeti olarak tanımıştır. ABD'nin Çin ile ilişkilerinin normalleşmemesi, Türkiye ve ABD müttefiki Tayvan arasındaki diplomatik ilişkilerin 1970'lerin başına kadar devam etmesi, Türkiye'nin ABD ile müttefikliği bu süre zarfında Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurulmasına engel olmuştur. Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olmasının ardından Çin ile bu dönemde siyasi anlamda da ayrı bir kutupta yer almaya başlamıştır.[126]

1970'lerden sonra ABD-SSCB yakınlaşması, ardından ABD-ÇİN yakınlaşması Türkiye'nin Çin politikalarında da yumuşamaya neden olmuştur. ABD başkanı Nixon'un 1971 Şubat'ında Pekin'i, Mayıs'ında da Moskova'yı ziyareti bu yumaşamaın en somut örnekelrindendir. Türkiye bu dönemde, ABD-SSCB-Çin arasında sürdürülen görüşmelerin dünyadaki güç dengesinde bir takım değişiklikler getirdiğini fark etmiş, fakat bu değişiklik karşısında kendisini yeniden konumlandıramamıştır.[127]

Türkiye'nin, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi Çin'in barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesine benzerlik göstermesine rağmen bu ilkeler iki aktörü bir araya getirmeye yardımcı olamamış ve 1949 yılından 1971 yılına kadar geçen sürede ilişkiler tesis edilememiştir. Bu dönem ilişkileri rekabet, ortak şüphe ve ideolojik ayrılıklar barındırmaktadır. 1971 yılının sonlarına doğru, ABD ile Çin arasında ilişkilerin Henry Kissinger'ın "ping pong" diplomasisi sayesinde geliştirilmeye

---

[125] Bahaddin Ögel, Dünden Bu Güne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988): 8-9; Kafesoğlu, **age**, 89-100; Julia Lovell, **The Great Wall: China Against the World, 1000 BC - AD 2000,** (New York: Grove Press, 2007), 119; Lirong Ma, "Sino-Turkish Cultural Ties under the Framework of Silk Road Strategy", Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), c. 8, s. 2 (2014): 45

[126] Arzu Durdular, "Çin'in Ortaklık İlişkileri ve Türkiye-Çin Startejik İşbirliği", **Avrasya Etüdleri**, s. 53 (2018/1): 129.

[127] Murat Özata, **Türk-Amerikan İlişkileri(1971-1984),** (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2017): 52, 71.

başlaması, Türkiye ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır.[128] Fakat ABD, SSCB ve Çin ile çatışmaya girmeden diplomastik olarak yakınlaşması müttefikleri ile sorun yaşamasına neden olmuştır. Çünkü ABD bu süreçte müttefiklerine yaptığı ekonomik yaprdımları azaltırken müttefiklerinden Soğuk Savaş döneminde sürdürdüğü yakınn ilişkiyi beklemiştir. Elbette bu durum karşısında Türk dış politikası da değişim yaşamak zorunda kalmıştır.[129] Bunun üzerine iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin başladığı 1971 yılından bu yana, Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler oldukça gelişmiştir, 1970'li yıllarda Çin reform dönemine girmesiyle en önemli reform politikalarından biri olarak "açık kapı" politikasını benimsemesi bunda etkilidir. Fakat aynı yıllarda Türkiye'de benzer şekilde liberalizasyon politikaları çerçevesinde dışa açık ekonomi politikaları uygulamaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak, Türk-Çin ilişkileri, özellikle ekonomik ilişkilerin ön plana çıktığı bir döneme girmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve soğuk savaşın bitmesi dünya için etkileri hala devam eden sonuçlar üretmiştir. Soğuk savaştan sonra Orta Asya'da çıkan yeni politik durum sonrası Türkiye ve Rusya ilişkileri bir müddet düşük profilde kalmıştır. Bu nedenle iki ülke arasında somut adımlar atılmamıştır.[130]

SSCB'nin dağılmasıyla Orta Asya'daki yeni bağımsız devletler Türkiye'nin ve bölge aktörlerinden Çin'in ilgisini çekmiştir. 1990'lı yılların başında sıklıkla dile getirilen "Adriyatik'ten Çin'in Seddine Türk Dünyası" söylemleri ile Türkiye bölgeye entegre olmaya çalışmıştır. Fakat yeni bağımsız devletlerle Türkiye'nin yakın ilişkisi, bölgede Türkiye'yi ve Çin'i karşı karşıya getirmiştir. Türkiye'nin bölgede Çin ile işbirliğini içerecek şekilde Orta Asya politikasını revize etmesiyle ilişkiler yeniden düzelmiştir. Çinli stratejik analizciler ve yöneticilerin de, Türkiye'nin bölge devletlerinin politikalarında belirleyici olabilme ihtimalinin az olmasını savunmaları da işbirliğinin gelişmesinde etkili olmuştur.[131]

---

[128] Michał Marcin Kobierecki, "Ping-Pong Diplomacy and its Legacy in the American Foreign Policy" **Polish Political Science Yearbook**, c. 45 (2016): 308; Özlem Zerrin Keyvan, **"**Yeni Dünya Düzeninde Türkiye-Çin Stratejik Ortaklığı", **Gazi Üniversitesi Bölgesel Çalışmalar Dergisi,** c.1, s.1 (2016): 160.

[129] Özata, **age,** s. 179.

[130] Selçuk Çolakoğlu, "Türkiye-Çin İlişkileri: Tek Taraflı Aşk mı?", **Ortadoğu Analiz Dergisi,** c. 4, s. 45 (2012): 56.

[131] Keyvan, **agm,** 160; Durdular, **agm,** 130.

1990'lı yıllarda, Türkiye için Çin ile ilişkilerini geliştirmek pek çok açıdan önem arz etmekteydi. Öncelikli olarak, diğer ülkeler gibi Türkiye'de artan pazar ve enerji ihtiyacı dolayısıyla Çin ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek istemekteydi. Buna ilaveten, hem bölgesel hem küresel anlamda uluslararası dengelerde artan yatırımları nedeniyle Türkiye, Çin ile olan münasebetlerini olumlu seviyede tutmak isterken,[132] Deng Xiaoping döneminden bu yana ekonomisini geliştirmiş olan Çin de Türkiye ile ilişkilerini belli bir seviyede tutmak istemiştir.[133]

1990'lardan sonra Türkiye ile Çin arasındaki ekonomik ilişkiler ise beklenenin altında da olsa belirli bir gelişme göstermiştir. Fakat bu yıllarda Türkiye'nin Çin'den beklediği politik desteği aldığını söylemek zordur. Özellikle Kıbrıs sorunu, Kosova, Bosna-Hersek, Karabağ ve PKK terörü gibi konularda Çin Türkiye'nin yanında yer almamıştır. Buna rağmen Türkiye, Çin'in Ukrayna'dan hurda olarak satın aldığı uçak gemisi Varyag'ın Montrö Boğazlar Sözleşmesi açısından tartışmalı olmasına rağmen Boğazlar'dan geçmesine izin vermiştir.[134] Hatta Çin Varyag'ı askeri amaçlı kullanılan bir uçak gemisine çevirmiştir, bununla da yetinmeyerek Çin'in Türkiye'nin bölgedeki etkisini arttırmasını istemediği için ŞİÖ'ye üyeliğine de karşı çıkmıştır. Çin, Türkiye'nin Doğu Türkistan'a yatırım yapması dışında, Orta Asya'ya müdahil olmasını istememektedir ve AB üyesi olmasını tercih etmektedir.[135]

Nisan 2000'de, ÇHC Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret ilişkileri biraz daha güçlendirmiştir. Bu ziyaret esnasında, iki ülke 19 Nisan 2000 tarihinde Türk-Çin ilişkilerini güçlendirmek için ortak bildiri imzalamıştır. Nisan 2002'de, ÇHC Başbakanı Zhu Rongji Türkiye'yi ziyaret ederken, birkaç ay sonra Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli'nin Sincan (Xinjiang) -Uygur Özerk Bölgesi'nin de içinde bulunduğu Çin ziyareti olmuştur.[136] 2004 yılı Kasım ayında, ÇHC Başbakan Yardımcısı Huang Ju'nun Türkiye ziyaretinde karşılıklı olarak ekonomik işbirliğinin ve yatırımların arttırılması temennilerinde bulunulmuştur. Şubat 2005'te Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah

[132] Çolakoğlu, **Türkiye-Çin İlişkileri,** 56.

[133] M. Nergis Ataçay, "Türk-Çin İlişkileri: Türkiye-Rusya Krizinin Etkileri", **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c. 9, s. 4 (2016): 51.

[134] Çolakoğlu, **agm,** 57.

[135] Erkin Ekrem, "Türkiye-Çin İlişkilerinin 40 Yılı (1971-2011)", (Stratejik Düşünce Enstitüsü Raporu, 2012), 22.

[136] Çolakoğlu, **agm,** 57.

Gül'ün Çin ziyareti sırasında Çinli firmaların Ankara-İstanbul Hızlı Tren projesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi'ne (GAP) olan ilgisi gündeme gelmiştir.[137] 2000'li yıllarda da Türk firmalarının Çin'de çok aktif olarak yer aldığını söylemek zordur. Buna rağmen Çin'in düşük işgücü maliyetleri, büyüyen ihracat potansiyeli ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğine rağmen uyguladığı yüksek gümrük vergileriyle elde ettiği avantajlar, diğer ülkelerin olduğu gibi Türkiye'nin de iç marketini tehdit etmektedir.[138]

Türkiye 82 milyonluk nüfusu, büyüyen ve gelişen ekonomisi, Asya ve Avrupa ana kıtası ortasında sahip olduğu stratejik konumu Avrupa, Karadeniz, Kafkaslar, Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile sahip olduğu siyasi, tarihi ve kültürel bağları, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere NATO, AGİT ve CICA gibi örgütlerdeki artan etkinliği ve son dönemde geliştirdiği aktif dış politika vizyonuyla uluslararası siyasi arenanın en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir.[139] 1980 yılından sonra Türkiye ve Çin'in dışa açılım politikasıyla beraberde ilişkilerimiz ve işbirliğimiz gelişerek hareketlilik kazanmaya başlamıştır. 13-19 Mart 1984 tarihinde Çin devlet başkanı Sayın Li Xiannian Türkiye ziyareti iki ülke başkanları arasında yapılan ilk ziyarettir. 23-27 Mayıs 1995 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Çin Halk Cumhuriyetine yaptığı ziyaret ile Türkiye Cumhuriyeti ÇHC'ni en üst düzeyde ilk defa ziyaret etmiştir. Gelişen ilişkilere bakacak olursak 24-29 Haziran 2009 tarihlerinde 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Çin'e yaptığı resmi ziyaretle iki ülke arasında 14 yıl aradan sonra en üst düzeyde resmi ziyaret gerçekleşmiştir. Bunun hemen akabinde 7-9 Ekim 2010 tarihinde Çin Başbakanı Wen Jiabao ülkemizi ziyaret etmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetiyle Çin Halk Cumhuriyeti devlet başkanı Xi Jinping ülkemizi ziyaret ederek ikili ilişkilerimize katkıda bulunmuştur. 8-11 Nisan 2012 yılında ise dönemin Türkiye Cumhuriyeti başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan Çin'e yaptığı ziyarette 27 yıl aradan sonra Çin'e başbakanlık düzeyinde ilk resmi ziyaretimiz gerçekleşmiştir.[140]

---

[137] Çolakoğlu, **agm,** 60.

[138] Tao Zan, "Uncertainty and Ambiguity: Turkey's Perception on the Rise of China", **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia),** c. 3, s. 1 (2009): 74-75.

[139] "Yeni Dönem Türkiye-Çin İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", Türkiye - Çin Forumu, http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/turkiye_-_cin_forumu_2ba55546-e048-4d54-b0a1-34793018931e.pdf [20.11.2018].

[140] "Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa [27.03.2018].

Bu dönemde gerçekleştirilen askeri ve siyasi temaslarda Türkiye'nin temel amacı teknoloji transferi olmuştur. Bu çerçevede, Türkiye Eylül 2013'te uzun menzilli füze sistemi almak için Çinli bir şirketle anlaşmıştır; ancak Türkiye ve Çin'in askeri açıdan yakınlaşmasını istemediği bilinen NATO tarafından bu anlaşma onaylanmamıştır.[141]

1990 yılında SSCB'nin yıkılıp soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte dünya siyasi coğrafyasında yaşanan değişimin dışında uluslararası ilişkilerde önemli dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Uluslararası güvenlik ortamındaki dönüşümler ortaya çıkan terör örgütleri neticesinde uluslararası güvenlik anlamında da yoğun tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalar zamanla teoriye dökülmüş ve soğuk savaş sonrasında uluslararası güvenlik teorileri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan teorilerle birlikte güvenlik kavramı, güvenliği boyutları aktörleri yeniden tartışılmış ve farklı tanımlamalar yapılmıştır. Uluslararası geleneksel güvenlik anlayışının yanında 1990 yılında SSCB'nin yıkılıp yine ortaya çıkan yeni düzenle beraber gelişim gösteren güvenlik teorileri ulusal ve uluslararası alanda güvenlik algısında köklü değişimlere yol açmıştır.[142]

Soğuk savaş sonrasında ortaya çıkan yenidünya düzeniyle geleneksel güvenlik algıları, küresel ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmiştir. Çift kutuplu dünya düzeni olarak adlandırılan soğuk savaş döneminde etkili olan kitlesel tehdit kavramı yerine artık küresel istikrarsızlık etnik ve dinsel çatışmalar terörizm, küresel kaçakçılık gibi tehditler uluslararası camiada gündeme gelmiştir. Artık dünya barışı ve dünya güvenliği sadece iki ülkenin askeri gücüne bağlı değildir. Bunun yerine iç içe geçmiş asla izole edilmeyen ulusal ve uluslararası çok yönlü karmaşık tehditler belirgin hale gelmiştir.[143]

Dünyada yaşanan bu değişimlerle beraber Türkiye'nin de güvenlik algıları yeniden şekillenmek zorunda kalmıştır. 1990 soğuk savaş dönemi sonrası sanılanın aksine Türkiye'nin güvenlik kaygıları azalmamış, maalesef Türkiye sahip olduğu jeostratejik konumu nedeniyle daha fazla karmaşıklaşan güvenlik tehditlerini karşı karşıya kalmıştır. Dünyanın en istikrarsız bölgesi olarak kabul edilen Ortadoğu

---

[141] Durdular, **agm,** 130.

[142] Zerrin Ayşe Bakan, "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", **21. Yüzyıl**, c. 1, s. 3 (2007): 36.

[143] Mim Kemal Öke, **Küresel Toplum,** (Ankara: Asam yayınları, 2001): 55.

bununla beraber 1990 sonrası karmaşıklaşan Balkan bölgesi ve Kafkasya'nın tam ortasında yer alması Türkiye'yi güvenlik konusunda soğuk savaş sonrası yeni politikalar üretmeye sevk etmiştir.[144]

4.1. Türkiye-Çin Stratejik Ortaklığı

Orta Doğu ile birlikte Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, dünyanın en stratejik noktalarından birsidir. Türkiye bu konumu ile sadece Orta Doğu devleti değil aynı zamanda Avrupa, Asya, Balkan, Karadeniz, Akdeniz ve hatta Kafkasya ülkesi görünümündedir. Orta Doğu, Mackinder tarafından ortaya atılan "Kara Hâkimiyet Teorisi" ve Spykman tarafından ortaya atılan "Kenar Kuşak Teorisi" ve diğer bir takım dünya hâkimiyet teorilerinin tam merkezinde yer almaktadır. Bu teorilere göre Orta Doğu'ya hâkim olan devletler tüm dünyaya hâkim olabilmektedir. Yani Türkiye, Türk Dünyası ve Orta Doğu'ya hâkim olmak tüm dünyaya hâkim olmakla eş değerdedir. Bu teoriler ışığında birçok devlet dünya egemenliğine soyunmuştur. Mesela buna yeltenen Almanya gerek I. Dünya savaşı, gerekse II. Dünya savaşı ile emellerine ulaşamadı. Fakat Orta Doğu bu süreçte I. Dünya savaşından sonra sömürgeci devletlerin himayesi altına girdi. Türkiye ise emperyalizme karşı yapmış olduğu mücadelesinde, daha önce ilan edilen "Misak-ı Milli" sınırlarından bir kısmı üzerinde bağımsız bir devlet kurmayı başardı. II. Dünya savaşı sonrasında Orta Doğu'da bulunan devletler, bağımsızlığını kazanmakla birlikte emperyalist devletlerin hegemonyasından tam anlamı ile kurtulamadılar. Soğuk savaş sonrası I. Körfez savaşı öncesi ve sonrası gelişmeler ile birlikte Orta Doğu üzerindeki baskı daha da artmıştır. Bu süreçte ABD Afganistan'ı işgal ederek Asya ve Türk dünyasını, Irak'ı işgal ederek Orta Doğu ve İslam dünyasını kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Gelinen bu süreçte Türkiye ile Çin'in stratejik ortaklığı önem arzetmektedir.[145]

Çin ile stratejik ortaklık uzun vadeli işbirliğine ve kapsamlı amaçlara ortak bakış ve ortak güven aracılığıyla ulaşmayı amaçlamaktadır.[146] Stratejik işbirliğinin

---

[144] Bakan, **agm**, 37.

[145] Ramazan Gözen, **"**Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Gelişimi Ve Etkenleri", (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVII, s. 233–268.

[146] May-Britt U. Stumbaum, Wei Xiong, "Conceptual Differences of Strategic Partnership in EU China Relations", **Conceptual Gaps in EU-China Relations,** ed. Zhongqi Pan, (London: Routledge, 2012): 156-170.

aksine süreklilik ön planda olduğundan ilişkilerdeki ve uluslararası konjonktürdeki herhangi bir değişiklikten etkilenmesi diğerlerin göre daha azdır. Stratejik ortaklığın diğer ortaklıklardan en büyük farkı tehdit odaklı değil, amaç odaklı olmasıdır.[147] Bu yüzden de stratejik ortaklık demek ittifak ilişkisi demek değildir. Çin, diplomasi sürecindeki araçlardan ortaklık diplomasisini kullanmayı tercih etmekte, ilişkilerini düzenlemek için stratejik ortaklık diplomasisinden yararlanmaktadır. İlişkilerin stratejik işbirliği yerine stratejik ortaklık olarak tanımlanması önemli kabul edilmiştir. Türkiye ve Çin ilişkileri de ortak çıkarlara, genel çıkarlara ve çıkar çatışmalarına dayanmaktadır. Türkiye ve Çin ilişkilerini stratejik ortaklık olarak ilan ederken stratejik ortaklığın açık bir tanımını yapmamış, aynı zamanda diğer ortaklıklardan farkını belirtmemiştir. Türkiye ve Çin arasında stratejik ortaklık kurmayı hedefleyen ortak bildirge; ticaret, yatırım, ekonomik işbirliği ile BM'de işbirliği içermektedir.[148]

İlişkilerinin 2010 yılında stratejik ortaklık olarak tanımlanmasından 2016 yılına kadar ekonomik ilişkilerde iki ülke arasındaki ticaret hacmi hızla gelişmektedir. Bu süreçte Çin, Türkiye'nin en önemli ticari partnerlerinden biri olmuştur. Buna rağmen, ekonomik ilişkilerde Türkiye aleyhine oluşan ticaret açığı Türkiye'nin Çin ile ekonomik ilişkiler kurma amacını ve isteğini karşılayamamıştır. Her geçen yıl iki ülke arasındaki ticaret açığı Türkiye'nin aleyhine ciddi oranda artmıştır.[149] 2015 yılı verilerine göre iki ülke arasındaki ticaret hacmi 27 milyar dolara çıkmıştır. Bu rakamın 2,4 milyarı ihracatımızı, 24,8 milyar doları ise ithalatımızı göstermektedir. Ancak Çin ile Türkiye'nin ticari ilişkileri istenen düzeyde değildir. Çin'e olan ihracatımızın istenilen seviyede artırılamamasının arkasında "Türk Markası" imajının oluşturulamamış olması, ihraç ürünlerinin çeşitliliğinin artırılamamış olması ve katma değeri yüksek ürünlerin olmamasının etkisi görülmektedir.[150]

---

[147] Thomas S. Wilkins, "Japan-Australia Security Relations: Building A Real Strategic Partnership", **Bilateral Perspectives on Regional Security: Australia, Japan and the Asia-Pasific Region**, ed.William Tow, Rikki Kersten, (New York: Palgrave Macmillan, 2012): 111-127.

[148] Feng Zhongping, Huang Jing, "China's Strategic Partnership Diplomacy: Engaging with a Changing World", https://www.files.ethz.ch/isn/181324/ China%E2%80%99s%20strategic%20 partnership%20diplomacy%20engaging%20with%20a%20changing%20world%20.pdf [19.11.2018].

[149] Selçuk Çolakoğlu, "Turkey-China Relations: Rising Partnership", **Ortadoğu Analiz Dergisi,** c. 5, s. 52 (2013): 38.

[150] Ş. Mustafa Ersungur, Turgut Bayramoğlu, Hakan Pabuçcu, "Türkiye'nin Almanya, Rusya Ve Çin İle Ticari İlişkileri: Girdi-Çıktı Analizi İle Bir Uygulama", **Gaziantep University Journal of Social Sciences,** c. 16, s. 1 (2017): 255.

Günümüzde Türkiye-Çin ilişkilerine bakacak olursak bu iki ülke arasında en önde gelen ilişki ticaret olmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi ile birçok dünya ülkesinin pazarını olduğu gibi Türkiye pazarında etkili olmuştur. Ucuz Çin malları Türkiye pazarına da yayılmış ve Türkiye-Çin arasında en önde gelen ilişki ticaret oluşturmuştur. Fakat bu ekonomik ilişki tek taraflıdır ve Türk iş adamlarının Çin ekonomi pazarına açılarak burada Türkiye'de kolaylıkla satabileceklerini düşündükleri pahada hafif malları getirerek Türkiye pazarında satmak şeklinde oluşmaktadır.[151]

Türkiye'nin Çin'in ekonomik ve ticari tecrübelerini dikkate alarak kazan-kazan çerçevesinde ilişkilerin diğer alanlarda da canlanacağı ummasına rağmen, ilişkiler ekonomik ve ticari anlamda da beklenildiği düzeyde gelişememiştir. 1974 yılında ekonomik ve ticari ilişkiler olarak başlayan ilişkilerde iki ülke arasında ithalat ve ihracat fazla olmamasına rağmen, Türkiye'nin Çin ile ticari ilişkilerinin ithalat odaklı bir gelişim göstermesi Türkiye aleyhine ticaret açığının oluşmasına neden olmuştur. Özellikle 2001 yılında Çin'in DTÖ üyesi olmasıyla, Türk pazarında Çin malları fazlasıyla yer edinmeye başlamıştır.[152]

Çin mallarının Türk pazarında fazlaca yer almaya başlaması Türk ekonomisinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Ankara Ticaret Odasının 2003 yılında "Çin Malları Araştırması-2" başlıklı raporunda 30 sektörün Çin malları tarafından tehdit altında olduğunu, her 100 oyuncağın 95'inin, 100 armatürün 76'sının, 100 gözlüğün 45'inin, 100 halının 25'inin, 100 klimanın 50'sinin Çin malından oluştuğu vurgulanmıştır.[153] Türkiye'nin Çin'e ihracatına bakıldığında, geniş bir ürün çeşitliliğini içermemektedir. Türkiye'nin Çin'den ithalatına bakıldığında sermaye ve tüketim mallarını içeren geniş bir ürün çeşitliliği göze çarpmaktadır. Çin, zamanla sadece sermaye malı ihraç eden bir ülkeden tüketim malı da ihraç eden bir ülkeye dönüşmüştür.[154]

---

[151] İsenbike Togan, "Türk-Çin İlişkilerinde Ticaretin Rolü", **Türkiye'de Çin'i Düşünmek Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar,** ed. Selçuk Esenbel, İsenbike Togan, Altay Atlı (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2013): 12

[152] Keyvan, **agm,** 165.

[153] "Çin İstilası Yayılıyor", ATO Raporu, http://www.atonet.org.tr/yeni/ index.php?p=137&l=1 [15.11.2018].

[154] Keyvan, **agm,** 165.

Türkiye, Çin ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek istemesindeki en önemli neden, Çin yatırımlarından faydalanmak olmuştur. 2015 verilerine göre, Çin Türkiye'de 1,6 milyar dolarlık doğrudan yatırım gerçekleştirmiştir.[155] Çin'in 2015 yılında ABD'de gerçekleştirdiği doğrudan yatırım ise 15,3 milyar dolar civarındadır. Çin'in Türkiye'ye yabancı doğrudan yatırımlarının da beklenildiği düzeyde olmaması, ticari açığı sorununun daha hassas bir hal almasına neden olmuştur.[156] Çinli yatırımcıların karar alırken Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların ve belirsizliklerin döviz kuruna olumsuz yansıması Türkiye'deki yatırımlarını etkilemektedir.[157]

Türk ekonomisinin olumsuz yönde etkilenmesini bertaraf edici, aynı zamanda Çin'in ekonomik gücünden yararlanılabilecek politikalar üretilmelidir. Türk işletmeleri, rekabeti arttırmak amacıyla Çin'deki işletmeler ile işbirliğine gitmelidir. İşbirliği kısa vadeli ucuz ithalatı sağlama amacını taşımak yerine uzun vadeli bir stratejiyi içermelidir. Çin bankalarının Türkiye'de şube açmaları ve Türk bankalarının Çin'de sayılarının arttırılması amaçlanmalıdır. Tarihi İpek yolunun canlandırılmasına destek verilmesi her iki taraf arasında ticaretin artmasına, ekonomik entegrasyonun sağlanmasına, ticaret açığının azalmasına yardımcı olacaktır. Karşılıklı ekonomik ilişkiler geliştirilmedikçe ve ilişkilerde güven tesis edilmedikçe, ilişkilerin diğer alanlarda da ilerleme kaydetmesi mümkün görünmemektedir.[158]

Türkiye ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler, özellikle mevcut olan ticaret açığından dolayı siyasi ve askeri ilişkilerin çok gerisinde kalmıştır. 2016 yılına gelindiğinde; Türkiye ile Çin ekonomik ve ticari ilişkilerinde Türkiye aleyhine oluşan ticaret açığı Türkiye'nin Çin ile ekonomik ve ticari ilişkiler kurma amacını ve isteğini karşılamamaktadır.[159]

---

[155] "Çin'in Türkiye'ye Yatırımları Yoğunlaştı", http://turkish.china.com/home/comment/1441/20160205/569058.html [15.11.2018].

[156] "Çin İstilası Yayılıyor", ATO Raporu, http://www.atonet.org.tr/yeni/ index.php?p=137&l=1 [15.11.2018].

[157] Feiyue Yang, "Turkey Gains Popularity with Chinese Tourists, 2015", http://www.chinadaily.com.cn/world/2015-07/30/content_21454383.htm [18.11.2018].

[158] Togan, **age,** 15.

[159] Togan, **age,** 15.

Siyasi ilişkilere bakıldığında; Sincan Uygur Özerk Bölgesi meselesi 1949 yılından beri hala çözülememiştir. Her iki tarafın mesele ile ilgili farklı bakış açılarına sahip olmaları meselenin çözülmesine imkân tanımamaktadır. 2015 yılında bu bölgede yaşayan Uygurların oruç tutmalarının ve diğer ibadetlerini yerine getirmelerinin Çin yönetimi tarafından yasaklandığına dair haberlerin çıkması, Türk kamuoyunu rahatsız etmiş; ancak her iki tarafta çatışmalara neden olacak sert söylemlerden kaçınmış, ikili üst düzey ziyaretlere ağırlık verilmiştir. Her iki aktörde bu meselenin ilişkilere olumsuz yansımasını istememiştir.[160]

Askeri ilişkilere bakıldığında; 2010 yılında Konya'da her yıl dost ülkelerle düzenlenen Anadolu Kartalı tatbikatları çerçevesinde Çin'in ilk defa katılımı ile iki ülke ortak hava tatbikatı gerçekleştirilmiştir.[161] Çin'in teknolojisinin Türkiye'ye transferini içeren antlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye, NATO üyesi bir ülkedir. NATO yerine Çin'in füze savunma sistemlerini tercih etmesi ABD'yi rahatsız etmiştir. 2013 yılından beri gündemde yer alan Çin'e verilmesi muhtemel füze savunma ihalesinin sürüncemede kalmasının ardından Türkiye, kendi füze sistemini üreteceği gerekçesiyle ihaleyi iptal etmiştir. [162]

1996 yılında Şanghay Beşlisi olarak kurulan 2001 yılında Şanghay İşbirliği Örgütüne dönüşen örgüte Türkiye 2002 yılında üye olmak için başvuru da bulunmuştur. Çin, Türkiye'nin Şanghay işbirliği Örgütüne tam üyeliğini desteklememiş; Türkiye 2012 yılında Şanghay İşbirliği Örgütüne diyalog ortağı olarak kabul edilmiştir. Kültürel anlamda bakıldığında; ilişkilerin başlamasının 40. yıldönümü olmasından dolayı Türkiye'de Çin yılı, Çin'de Türk yılı ilan etmiştir. Dünyanın her yerine ulaşarak Çinceyi öğretmeyi ve Çin kültürünü tanıtmayı hedefleyen Konfüçyüs Enstitüleri kamu diplomasisinin önemli araçlarından biri olarak ilk kez 2010 yılında Türkiye'de Boğaziçi Üniversitesi'nde kurulmuştur. Ardından ODTÜ'de açılmıştır. Yunus Emre Enstitüsü de Konfüçyüs Enstitüsü gibi Türkiye'yi ve Türkçeyi tanıtma amacını taşımıştır. Çin'de henüz Yunus Emre Enstitüsünün faaliyete geçmemesi büyük bir eksiklik olmuştur. Çin'i tanıtan ve her

[160] Keyvan, **agm,** 162.

[161]Luis Munoz, **The Rapture, One-World Government and the "Great Tribulation",** (Bloomington: Balboa Press, 2013), 183.

[162] Keyvan, **agm,** 161.

ay yayınlanan China Today dergisi, China Today Türkiye adıyla Türkçe de çıkmaktadır.[163]

Çin televizyonu Dragon TV'de yayınlanan The Sisters Over Flowers gezi programının Türkiye konulu olması, Çinli turistlerin Türkiye'ye ilgisinin artmasını sağlamıştır.[164] Garanti Bankası ve Türkiye İş Bankası Şanghay'da temsilcilik açmıştır. Ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel ilişkilerin gelişimi ve Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütünde üye olmayı beklerken "diyalog ortağı" olması ikili bağların kuvvetlenmesini sağlamıştır. Ancak; ilişkiler 2010 yılında tanımlandığı gibi stratejik ortaklık boyutuna geçememiştir. Sonuç olarak Türkiye ve Çin ortaklığı uzun vadeli kazan kazan işbirliğini ve derin stratejik çıkarları barındıran bir ortaklık olamamıştır. Buna rağmen, Türkiye'nin ve Çin'in bölgesel ve küresel meselelerde birlikte aktif olarak hareket etmesi mümkündür. Stratejik Ortaklığın başarısızlığının nedenleri birçok ortak özelliğe, kültürel bağa ve tarihsel geçmişe rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerin hala stratejik ortaklığa dönüşememesinin nedenleri vardır. Birincisi, Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçları Türk dış politikasının batı ağırlıklı olmasına yol açmıştır.[165] Özellikle Soğuk Savaş sırasında Türkiye'nin Batı eksenli politikalar takip etmesi ve ABD'nin Çin ile ilişkileri normalleşene kadar Çin ile ilişkiler kurulmaması, Çin ve komünizm karşıtı olunduğu yönünde algılamalara neden olmuştur.[166]

Bu dönemde Çin yeni kurulan ve uluslararası sistemde yer almaya çalışan bir aktör olarak Türkiye ile ilişkiler geliştirmeye ihtiyaç duymuştur, ancak 1970'li yıllara kadar Türkiye'nin desteğini alamamıştır. 1970'li yıllardan sonra da Türkiye, Çin'i stratejik ve askeri bir ortak olarak görmüş, ABD gibi müttefik olarak kabul etmemiştir.[167] İkincisi, Türk dış politikasının batı ağırlıklı olmasına rağmen, zaman zaman maruz kaldığı batı ekseninden çıktığı yönündeki tartışmalar Çin ile ilişkilere de yansımıştır. AB üyeliğinin yerine Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliğinin özellikle AB'ye alternatif olarak görülmesinden Çin, rahatsızlık duymuştur. ŞİÖ üyeliği vasıtasıyla Türkiye'nin de Orta Asya'ya entegre olması Çin açısından bölgede bir

[163] Keyvan, **agm,** 162.

[164] Yang, **agm,** 1

[165] Mehmet S. Erol, Emre Ozan, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", **Gazi Akademik Bakış,** c. 4, s. 8 (2011): 25.

[166] Keyvan, **agm,** 163.

[167] Keyvan, **agm,** 163.

rakip daha yaratılması demek olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden de Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği desteklenmemiştir. ŞİÖ üyeliği yerine Türkiye'nin AB tam üyesi olması Çin açısından Türkiye'yi daha değerli bir ortak haline getirecektir. Soğuk Savaşın sona ermesinde ortaya çıkan yeni Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin ilişkileri geliştirme ve Türkiye'nin bölgede güçlenmesi ihtimali Çin'i rahatsız etmiştir.[168]

Bu dönemde Adriyatik'ten Çin Seddi'ne güçlü bir Türk dünyasından söz edilmeye başlanması, Türkiye'nin Pan-Türkist olarak Çin tarafından algılamasına ve rahatsız olmasına neden olmuştur.[169] Çin, Türkiye'nin Tek Çin politikasına sıkı sıkıya bağlı kalmasını beklemektedir. Çin'e göre bu mesele güvenlik boyutu taşımaktadır. Türkiye ise meseleye stratejik çıkarlardan çok insani değerler kaynaklı bakmaktadır. Türkiye'nin verdiği desteklerin Çin'in iç işlerine karışmak demek olmadığı sık sık ifade edilmektedir.[170] Diğer bir neden Türkiye'nin sorunlu bir coğrafyada yer alması ve Çin'in bu bölgeyle ilgili aktif politikalarının olması iki aktörü bölgede karşı karşıya getirmektedir. Çin'in doğal gaz ve petrol gibi doğal kaynaklara duyduğu ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Türkiye doğal kaynak rezervleri açısından zengin bir ülke olmasa da, zengin rezervlere sahip ülkelere ve bölgeye yakın olması Türkiye'nin stratejik önemini arttırmaktadır.[171]

Türkiye ve Çin stratejik ortaklığı hala olumsuz koşullardan etkilenmektedir. İki aktör arasındaki sorunlar azalmasına rağmen tamamen kaybolmamıştır. Her iki aktörün, ilişkilerde var olan sorunları yapıcı ve sorumlu bir şekilde çözme niyetlerini göstermeleri ilişkilerde 2010 yılında bahsedilen stratejik ortaklık boyutunun gerçekleşmesini ve stratejik ortaklık boyutundaki ciddiyetlerini göstermelerini sağlayacaktır. Bundan sonraki süreçte stratejik ortaklık ve ilişkilerin sürekliliği için Türkiye ile Çin ilişkilerinin geleceği adına karşılıklı siyasi güvenin arttırılması, şüphelerin ortaya çıkmasına neden olacak hareketlerden kaçınılması, ekonomik ilişkilerde karşılıklı çıkarların sağlanması, her türlü işbirliğinin önünün açılması ve güvenlik alanında ortak çıkarların korunması sorunların giderilmesi için gereklidir. Her iki aktörde fırsatları ve girişimleri iyi değerlendirmelidir. İpek yolu projesi bu fırsatlar içerisinde en önemlilerinden biridir. Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerin

[168] Mehmet S. Erol, "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset", **Gazi Akademik Bakış,** c.1, s. 1 (2007): 44-45.

[169] Erol, **agm,** 44-45.

[170] Keyvan, **agm,** 168.

[171] Keyvan, **agm,** 164.

stratejik ortaklık boyutuna geçmesi, sadece iki aktör arasındaki bağların kuvvetlenmesine değil, çok kutuplu dünya düzeninin gelişmesine de katkıda bulunacaktır.[172]

4.2. Çin'in Ortadoğu Politikalarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri

2011 yılında Arap baharının patlak vermesine kadar Ortadoğu'da Çin'in dış politikası diğer egemen devletlerin iç işlerine müdahale etmemek olmuştur. Arap baharı ile birlikte Çin, Ortadoğu'da daha aktif politikalar takip ederek jeopolitik çıkarlarını savunur hale gelmiştir. Çin'in daha aktif politikalar takip eder olması özellikle Türkiye'nin ve Çin'in Ortadoğu ile ilgili yaklaşımlarının farklılık göstermesine ve karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. Türkiye, Batılı ülkeler ile beraber demokratik siyasal sistemlerin Ortadoğu'da inşası fikrini desteklemiştir. Çin ise Rusya ile birlikte Batı karşıtı politikalar takip ederek her ülkenin demokratik sistemlerinin birbirinden farklılık gösterebileceğini ve dışarıdan müdahale ile demokrasinin tesisinin mümkün olmadığını savunmuştur.[173]

Çin, 1970 sayılı kararı BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'da Kaddafi rejimine yaptırım uygulamasını öngörmesinden dolayı desteklemiştir. 1973 sayılı kararın Libya'ya askeri müdahale için Avrupa ülkelerine izin vermesi devlet egemenliğine ve içişlerine müdahale etmemeyi savunan Çin'in bu kararı desteklememesi sonucuna yol açmıştır. Türkiye, ilk başta NATO operasyonuna karşı çıkmış olmasına rağmen, sonrasında operasyon da yer alarak operasyonu desteklemiştir. Libya'ya müdahale konusunda farklı tutum sergileyen ve bu nedenle karşı karşıya gelen Türkiye'nin ve Çin'in, Suriye'deki iç savaş ile ilgili de ciddi bir yaklaşım farkları ortaya çıkmıştır. Çin, Rusya ve İran ile birlikte Esad rejimini savunmuştur. Türkiye, Avrupa ülkeleri ve ABD ile beraber Esad rejimi yerine daha demokratik bir rejimin gelmesi gerektiğini vurgulamıştır. Suriye'deki iç savaşın Orta Doğu'da barış ve istikrar ortamına zarar vermesine rağmen, Çin Libya'daki aynı sonuçla Suriye'de karşılaşmak istememiştir. Bu yüzden de Suriye ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarını Suriye'de zorla rejim değişikliğine yol açacağı gerekçesiyle veto etmiştir.[174]

---

[172] Keyvan, **agm,** 168.

[173] Keyvan, **agm,** 164.

[174] Keyvan, **agm,** 164, 165.

Çin'in son dönemde Orta Doğu'da aktif politikalar takip etmesi Suriye meselesinde de Türkiye ile Çin'i karşı karşıya getirmiştir. Ortadoğu Çin'in artan enerji ihtiyacını karşıladığı önemli bir coğrafyadır. Ortadoğu'da yaşanan istikrarsızlıklardan ve belirsizliklerden dolayı Türkiye'nin ve Çin'in Ortadoğu politikalarında farklı yaklaşımlar takip etmeleri ilişkilere olumsuz olarak yansımaktadır. Çin, Ortadoğu'da temkinli davranmaktadır. Temkinli davranırken de stratejik çıkarlarına ulaşma amacını taşımaktadır. Türkiye'nin de enerji ihtiyacı son zamanlarda artmaktadır. Ortadoğu bölgesi Türkiye'nin yakın coğrafyası olduğundan yaşanan istikrarsızlıklar ve belirsizlikler doğrudan Türkiye'yi etkilemektedir. Bu bölgede güvenliğin ve istikrarın sağlanması her iki aktöründe çıkarınadır. Türkiye ve Çin ilişkilerinde uzun dönemli işbirliği sahalarını arttırdıkça, ilişkiler gelişme gösterecektir. Kültürel yönden ortak noktalara sahip olan tarafların birbirlerini anlaması, karşılıklı güven tesisinin sağlanmasına ve ilişkilerin geliştirilmesinde büyük bir paya sahip olacaktır.[175]

Türkiye-Çin ilişkilerinde ekonomik alanda işbirliği var olsa da bunun bazı dolaylı siyasi ve askeri açılımlarının da olduğu ve bunların negatif yönde seyrettiği düşünülmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'da Kıbrıs ve Ermenistan'da geliştirdiği dış politikaların yanında ekonomik olarak da Çin lehine gelişen ticari ilişkiler Türkiye açısından sorun oluştururken Türkiye'nin de Doğu Türkistan konusundaki tutumu ve çekinceleri de Çin Halk Cumhuriyeti açısından çekinceye sebep olduğu bilinmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınmayla beraber ihtiyacı olan kesintisiz enerjiye ulaşmak için Türkiye'nin çevresindeki Ortadoğu ve Orta Asya'ya yönelik geliştirdiği dış politikalar Türkiye'yi de birçok açıdan etkilediği görülmektedir.[176]

4.3. Çin-İran İlişkisinin Türkiye'ye Etkileri

Orta Doğu'nun Türkiye'den sonra en önemli gücü ve ülkesi İran'dır. İran, Orta Doğu'nun tarihi geçmişi en eski devletlerinden birisidir. Bu topraklar Hz. Ömer zamanında İslam topraklarına katılmıştır. İran çeşitli etnik gruplardan meydana gelmektedir. İran'da bulunan en büyük etnik gruplardan birisi de Türklerdir. Türkler

[175] Togan, **agm,** 15.

[176] Karaca, **agm,** 199.

ülke nüfusunun en az %40'na yakın bir nüfusu meydana getirmektedirler.[177] Bundan dolayı İran ve Türkiye tarih boyunca her zaman ilişki içinde olan iki devlet olmuştur. Aynı bölgede yaşayan ve bölgede daha etkin olabilmek adına birbirleri ile rekabet içinde bulunan bu iki devlet zaman zaman gerginlikler yaşasalar da birbirlerine her zaman düşmanca yaklaşmadıkları görülmektedir. Son dönemde ise İran İslam Cumhuriyeti ve Türkiye yakınlaşması görülmektedir. İran siyasi, ekonomik ve askeri alanda Türkiye ile yakınlaşmak için politikalar geliştirmekte ve iyi ilişkiler kurmak istemektedir.[178] İran bölgede yaşanan gerginlikler ve ABD ambargosu nedeniyle her zaman Türkiye'nin desteğini kazanmak istemiştir. Ayrıca Irak'ın kuzeyinde oluşan Kürt bölgesi Irak, Türkiye ve İran sınırlarıdna gelişmekte olan Kürtçülük hareketi ve büyük Kürdistan hayalinin bölgede tehdit oluşturacağını düşünmesi nedeniyle Türkiye ile stratejik ortaklıklar gerçekleştirmek istemektedir.[179]

Türkiye-İran ilişkilerinin özellikle de Arap baharı sonrasında ekonomik anlamda gerilediğini söyleyebiliriz. Arap Baharı nedeniyle Ortadoğu'da yaşanan krizler özellikle de İran'ın Suriye politikası, Türk-İran ilişkilerinin olumsuz yönde etki etmiştir. Siyasal ilişkilerde oluşan bu olumsuzlukların yansımaları ekonomik ilişkilerde de kendini göstermiş, 22 milyar dolar olan ticaret hacmimiz 10 milyar dolara kadar düşmüştür. Sınır kapıları ve gümrüklerde yaşanan sıkıntılar nedeniyle ticaret tırları bile günlerce bekleyerek sınırlarda uzun kuyruklar oluşturmuştur. Bununla beraber hem Türkiye hem de İran Ortadoğu bölgesinde yaşanan kaosun bitmesi, akan kanın durması, Suriye ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bu ülkelerin geleceğini kendi halklarının tayin etmesi konularında ortak fikirdelerdir. Ayrıca terörle mücadele mezhepsel ayrışmaların getireceği yıkıcı etkiler konusunda da iki ülke hem fikir olarak ayın duyguları paylaşmaktadırlar.[180]

Bilhassa ABD yönetiminin bölgeyi yeniden şekillendirmeyi hedefleyen büyük stratejisi için İran'ı önemli bir tehdit ve engel olarak görmeye devam etmektedir. ABD'nin bölgedeki varlığından rahatsız olan İran, son yıllarda savunma sanayine

---

[177] Aygün Attar, **İran'ın Etnik Yapısı,** (Ankara: Divan Yayınları, 2006): 223; İsmail Hakkı Göksoy, **Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi**, (Isparta: Fakülte Kitabevi, Isparta, 2003): 99.

[178]Armağan Kuloğlu, "Türkiye'nin Güvenlik Politikaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri", http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/12110?dil=ar [23.04.2018].

[179] Kuloğlu, **agm,** 1.

[180] Atilla Sandıklı, "Türkiye-İran İlişkileri", http://www.bilgesam.org/incele/2419/-turkiye-iran-iliskileri/#.W0xXMtIzYdU [12.06.2018].

büyük yatırım yapmaktadır. Bu amaçla da geliştirmiş olduğu füze ve nükleer teknoloji ile bölgenin önemli güçlerinden birisi haline geldi. İran'ı silahlanmaya sevk eden temel nedenlerden birisi İran-Irak savaşı sırasında çekmiş olduğu silah ve yedek parça sıkıntısıdır. Bu durum İran'ın komşularını endişelendirdiği kadar bölge ile ekonomik bağları olan devletler ve ABD'yi de endişeye sevk etmiştir. Bundan dolayı da İran'a karşı uluslararası bir baskı oluşturulmuştur. Bilhassa ABD İran'ın bölgedeki etkinliğini sınırlandırmak için çok özel bir gayret sarf etmektedir.[181]

Çin-İran ilişkilerinde ise İran, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Orta Doğu politikasında en dikkat çekici ülkedir. İran'ın Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Pakistan'dan elde ettiği teknoloji ile nükleer silah programına devam ettiği iddia edilmektedir. İran'ın nükleer silaha sahip olmasının, Basra Körfezi, Orta Doğu ve Asya'da birçok ülkenin nükleer silah edinme girişimlerini hızlandırabilecek ve böylece bölgesel güvenlik dengelerinin altüst olmasına neden olabilecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti-İran ilişkisinin takipçisi olması gerektiği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İran'a verdiği desteğin ve silahların bölgenin en önemli gücü Türkiye tarafından kabul edilemez nitelikte olduğu her fırsatta vurgulanmaktadır. Nükleer silaha sahip bir İran'ın hem bölgenin ana gücü olabileceği, hem de NATO üyesi olan Türkiye'yi oluşabilecek gerginliklerde tehdit edebileceği; bölgede çıkabilecek huzursuzluk ve çatışmanın gerek ekonomik gerekse siyasi ve askeri açıdan Türkiye'yi etkileyeceği Çin Halk Cumhuriyeti ile yapılan siyasi ve askeri görüşmelerde sürekli gündemdedir.[182]

4.4. Çin-Rus İlişkilerinin Türkiye'ye Etkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası iç savaşı kazanan komünistler tarafından 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği ile aynı ideolojiyi paylaşması nedeniyle Batı tarafından tanınmamıştır. Türkiye'de Batı bloğunda yer alarak komünist Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımamış, Tayvan'daki milliyetçi rejimle ilişkilerini sürdürmüştür.[183] İlk olarak 1971 yılında iki ülke arasında diplomatik ilişkiler geliştirmek üzere adımlar atılmıştır. 8 Mayıs 1971'de iki ülkenin Paris

[181] Richard Falk, "Orta Doğu'da Bölgesel Savaşa Doğru" *http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp ? kat1=1 &yazi=990.*

[182] Karaca, **age,** 199.

[183] Karaca, **age,** 190.

büyükelçileri diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde görüşmek üzere görevlendirilmiştir. Bunun üzerine 4 Ağustos 1971 tarihinde Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıdığına dair metni Paris büyükelçiliğinde imzalamıştır.[184]

Türkiye tarafından tanınan Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğundan beri Rusya ile olan ilişkileri de hep inişli çıkışlı olmuştur. Ancak Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler başladığı günden beri hep gelişme göstermiştir ve iki ülke arasında çok yakınlaşma ya da aşırı kopma dönemleri yaşanmamıştır. Bu nedenle, her ne kadar Çin Ortadoğu'da enerji güvenliğini sağlamak amacıyla Rusya ile birlikte hareket ediyor olsa da Türkiye ile Rusya arasındaki krizlerin iki ülke üzerindeki olumsuz etkileri sınırlı kalmaktadır. 2015 yılının ortasına doğru, Çin Büyükelçisi Yu'ya Türkiye ile Çin'in Suriye konusundaki anlaşmazlıklarının "Bir Kuşak, Bir Yol" projesi üzerinde olumsuz etkileri olup olmayacağı sorulduğunda, Büyükelçi "Hiçbir sorun ilelebet sürmez." şeklinde cevap vermiştir.[185]

Çin Dışişleri Bakanlığı Rusya ile yaşanan uçak kriziyle alakalı olarak Türkiye aleyhine yaptığı açıklama bir tarafa, Global Times Soğuk Savaş'tan bu yana en kritik zamanların olduğunu belirtmiştir. İzleyen günlerde, aynı gazetede Rusya'nın bu krizi derinleştirmeyeceği ifade edilmiştir. South China Morning Post gazetesi Çin'in bu krizde aracı olmayacağını vurgularken Çin Dışişleri Bakanlığı, krize ilişkin olarak Çin'in Rusya yanında yer aldığını ancak Türkiye açısından düşünüldüğünde, özellikle de Rusya'nın tepkileriyle karşılaştırıldığında, ılımlı sayılabilecek bir açıklama yapmıştır.[186]

4.5. Çin'in Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı ve Bu Yaklaşımın Türkiye'ye Etkileri

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ikili ilişki kurmak için ülkeler arasındaki sorunları çok iyi değerlendirdiği ve bunu kendisine bir fırsat olarak gördüğü bilinmektedir. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Yönetimi ile diplomatik ilişkiyi, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan hemen sonra 14 Aralık 1974 tarihinde kurmuştur.[187] 12 Temmuz 2007 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı Jintao ile

[184] Arı, **agm,** 69.

[185] Ataçay, **agm,** 51.

[186] Çolakoğlu, **agm,** 19.

[187] Karaca, **age,** 200.

Kıbrıs Rum Kesimi lideri Tassos Papadopoulos Pekin'de görüşmüşlerdir. Bu görüşmede Hu Jintao Kıbrıs Rum Kesimiyle olan diplomatik ilişkilerin 35. yılında ikili ilişkileri geliştirmek istediklerini belirtmiştir. Hu, ilişkileri geliştirmek için parlamenterler ve partiler arasındaki dostluk ziyaretlerini artırma, ikili ticaret ve ekonomik iş birliği oluşturma, kültür, sağlık, turizm ve arkeoloji alanında iş birliğini içerme ve uluslararası çok taraflı ilişkilerde yakın koordinasyon ve iş birliğini artırma olarak dört temel başlık üzerinde durmuştur.[188] Çin'in endişesi KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)'nin tanınması halinde Tayvan sorununa örnek teşkil edebileceğindendir. Bundan dolayı Kıbrıs konusunda BM kararlarının uygulanmasından ve birleşik bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasından yana olduğunu açıklamakla birlikte Kıbrıs Rum Kesimi yanlısı bir yaklaşım sergilemektedir.[189] Ne KKTC, ne de Tayvan pek çok ülke tarafından tanınmamakta, ancak yarı resmi temsilciliklerle faaliyet göstermektedirler. ABD için "Küba", Türkiye için "Kıbrıs" gibi Çin Halk Cumhuriyeti için de "Tayvan", güneydoğu sahillerinin doğal koruma duvarı olması itibariyle batmayan uçak gemisi olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda Tayvan'ı stratejik anlamda Kıbrıs ile karşılaştırmak doğru olacaktır. Keza her iki ada da Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ülke korumasının temel direklerindendir.[190]

Kıbrıs meselesinde Türkiye, Çin'den beklediği desteği görememiştir. Çin, Kıbrıs'ın ikiye ayrılması ve KKTC'nin tanınmasının Tayvan meselesine örnek teşkil etme ihtimalinden dolayı GKRY'nin lehine tavır takınmıştır. 1971 yılından beri Türkiye ile Tayvan arasındaki ikili ilişkiler, ticari ve kültürel alanlarda devam etmektedir. Türkiye, Tayvan meselesinde barışçıl görüşmelerle Çin ile Tayvan'ın birleşmesini desteklemektedir. BM Güvenlik Konseyinde Çin'in, Kıbrıs meselesine bakışı ve Türkiye'yi desteklemesi Türkiye açısından önemli kabul edilmiştir. Oysa Çin, dış politikasında iç işlerine karışmama ve toprak bütünlüğünün korunmasına verdiği önemden Kıbrıs meselesinde de hassas davranmıştır.[191]

[188] Hu Jin Tao, "Holds Talks With Cypriot President", http://chinese-embassy.org.uk/eng/zxxx/t283175.htm [12.06.2018].

[189] Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin,** 201-202.

[190] Karaca, **age,** 205.

[191] Keyvan, **agm,** 167.

4.6. Çin'in Kafkasya Politikası, Ermenistan İlişkisi ve Türkiye'ye Etkileri

Çin Halk Cumhuriyeti için iktisadi gelişimini tamamlamak, bunu yapabilmek için enerjiyi sorunsuz elde edebilmek, sonucunda güç olma hayalini gerçekleştirebilmek temel hedeftir. Rusya Federasyonu ile ilişkilerini geliştirirken, Sovyetler Birliğinin parçalanması sonucu ortaya çıkan devletlerin bağımsızlıklarını destekleyerek, Rus egemenliğinin tekrar nüfuz sahibi olmasını engellemeyi hedeflemektedir.[192] Bu nedenle bölge ülkeleri üzerinde kurulabilecek Türkiye veya ABD egemenliğini de kabul etmeyecektir. Çin Halk Cumhuriyeti Kafkasya'da çıkabilecek karışıklığın Hazar bölgesine sıçramasından, ABD ve Rusya Federasyonu'nun bunu fırsat bilerek bölge ülkelerinde üs sahibi olmasından kendi güvenliğini etkileyeceği düşüncesiyle büyük rahatsızlık duyacaktır.[193]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kafkasya politikasında en dikkat çekici ülke ise Ermenistan'dır. Çin Halk Cumhuriyeti, 2004 yılında Ermenistan'a karşılıksız 1,2 milyon dolar ekonomik yardımda bulunmuştur. Ermenistan'a karşı uyguladığı dış politikayla Çin Halk Cumhuriyeti Orta Asya, Kafkasya, Türkiye-Avrupa hattının kendi inisiyatifinde bir hat olarak doğudan batı istikametine ilerlemesini hedeflemektedir. Ayrıca Ermenistan politikasıyla Türkiye ve Azerbaycan arasındaki coğrafi yakınlığı azaltmayı, zayıflatmayı hedeflemektedir. Pantürkizm oluşmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Orta Asya enerjisini kontrol etmek için Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri arasında etkin olmasını istememektedir. [194]

4.7. Türkiye-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan

Türklerin yerleşim yerleri dikkate alındığında Orta Asya'dan, Batı Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir yerleşim alanına sahip oldukları görülmektedir, Orta Asya ve Batı Avrupa coğrafyasında Türk milleti iki bölgede büyük devletler olarak yer alır. Bunlardan bir tanesi Hazar Denizi'nin doğu kısmında yer alan Türk Cumhuriyetleri, bir diğeri ise Avrupa ve Asya'nın kesişim noktasında yer alan Türkiye Cumhuriyeti'dir.[195]

---

[192] Karaca, **age,** 218.

[193] Karaca, **age,** 205.

[194] Karaca, **age,** 220.

[195] Saadettin Gömeç, **"Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi",** (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003): 252.

Tarih boyunca üzerinde çeşitli hanedanlıklar kurulan Doğu Türkistan bölgesi 1877 yılında Çin-Mançu istilasından sonra Çin, 1884 yılında Doğu Türkistan'ın vilayetlerine kendi askerlerini, memurlarını yerleştirmekle kalmayıp bölgeye 'Yeni Toprak' anlamına gelen aynı zamanda kendi içinde bir çelişki oluşturan "Şincan" adını vermiştir. 1884 yılından sonra Çin yönetimi Doğu Türkistan adının kullanımını yasaklamıştır. 1955 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) yönetimini ele geçirmiş olan Komünist rejim tarafından kurulan Xinjian Uygur Özerk Bölgesi günümüze kadarki süreçte ÇHC'ye bağlı beş otonom yapıdan biridir. Resmi kaynaklarda "Şincan" (Xīnjiāng) olarak geçmektedir. Bununla birlikte Türkiye ve Türki Cumhuriyetlerde "Doğu Türkistan" olarak bilinmekte ve anılmaktadır. Günümüzde Şincan Uygur Özerk Bölgesi eyaletine bağlı bulunan Uygur Türkleri siyasi nedenlerden ötürü ayaklanma girişimlerinde bulunmuşlardır. Uygur Türklerine karşı Çin'in sert asimilasyon politikaları gündeme gelmiştir. Fakat konu uluslararası arenada yeterince ilgi görememiştir[196].

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş safhasında Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Türkistan bölgesiyle ilgili önemli bilimsel altyapıların temelini oluşturmuştur. Fakat onun vefatı sonrasında başa geçen liderler ve ülkedeki karışıklıklar nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti bu konuyu bir devlet politikası haline getirmeyi başaramamıştır. Türkiye'nin stratejik konumu ve tarihi kültürel bağları kendisine diğer ülkelere nazaran bölgede birçok yarar sağlamaktadır. Türkiye'nin Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya ile olan dini, milli ve manevi bağları, Türkiye'nin dış politikasında Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı birçok üstünlük oluşturmaktadır.[197] Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında yer alan bölge Türkistan topraklarıdır. Ruslar ve Çinliler talihin her döneminde bu toprakları ele geçirmek için mücadele etmiş ve bu topraklar istenilen alanlar olarak iki ülke arasında gündemde kalmıştır.[198]

SSCB'nin kurulmasından sonra Rus hâkimiyetine giren Türkistan topraklarında Sovyetler Türkleri parçalayıp bölgeyi daha rahat yönetebilmek amacıyla o güne kadar gündemde olmayan Türk boylarını öne çıkartarak bunlardan

[196] Yusuf Sayın, Gamze Koçak, "Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar", Journal of Ottoman Civilization Studies, c. 3, s. 4, (2017): 11-12.

[197] Karaca, **age,** 261- 262.

[198] Karaca, **age,** 229.

özerk ulus devletler oluşturmuşlardır. Türkistan bölgesinin günümüzdeki parçalı devlet yapısına sahip olmasına neden olan Sovyetler dağılmasına kadar bölgeyi işgal altında yönetmişlerdir. Bununla beraber Orta Asya bölgesini Sovyet hâkimiyetini bırakmak istemeyen Çin Halk Cumhuriyeti Doğu Türkistan bölgesini işgal ederek Orta Asya'da güç sahibi olmaya ve Rusları dengelemeye çalışmışlardır.[199]

SSCB'nin 1990 yılındaki dağılmasına kadar Sovyet hâkimiyetinde kalan batı Türkistan bölgesi 1900 sonrası özgürlüğüne kavuşmuştur. Fakat Rusların uyguladığı politikalar nedeniyle Batı Türkistan bölgesinde Türk kökenli beş Cumhuriyet kurulmuştur. Doğu Türkistan ise günümüzde hala Çin Halk Cumhuriyeti'nin hâkimiyeti altındadır. Özgürlüğü için mücadele eden Doğu Türkistan'daki bağımsızlık hareketlerinden Çin Hak Cumhuriyeti kadar Rusya'da rahatsız olmaktadır. Bu özgürlük hareketlerinin batı Türkistan bölgesine de sıçraması endişesi taşıyan Rusya Çin'i Sincan Uygur özerk bölgesi politikalarında desteklemektedir.[200]

Türkiye ile Çin ilişkileri denildiğinde ilk akla gelen Türkiye ve Çin ilişkilerinin stratejik boyuta geçmesini engelleyen ana mesele Uygur meselesi olarak kabul edilmiştir. Uygur meselesi Çin'in Kuzey Batısında yer alan resmi adı Sincan Uygur Özerk Bölgesi olan ve bu bölgede yaşayan Uygurların Çin'in katı ve baskıcı politikalarına karşı ayaklanmaları ile anılan bir mesele olmuştur. 1949 yılında Sincan'da % 6,7 olan Han nüfusu, 2008 yılında % 40'a ulaşmıştır.[201] 1949 yılından itibaren bu mesele büyük bir sorun alanını teşkil etmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesine ve SSCB'nin dağılmasına kadar Türkiye ile Çin arasındaki ilişkilerde oluşan uzaklık, bu meselenin ilişkilerde baskı aracı olmasını engellemiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından Orta Asya'da ortaya çıkan yeni bağımsız devletler, iki ülkenin rekabet alanı olmuştur. [202] Çin'in bölgeye bu denli önem vermesinin bir nedeni de, Çin ekonomisinin büyük bir çoğunluğunu oluşturmakta olan Doğu Türkistan'ın temel hammadde sağlayıcısı konumunda olmasıdır. Doğu Türkistan'ın doğal kaynaklarını kullanmakta olan Çin'in uranyum, doğalgaz ve petrol gibi değerli enerji kaynaklarının kullanımının her açıdan Çin devletinin tekelinde olduğu görülmektedir. Bölge sahip olduğu enerji kaynakları kadar birçok değerli madenle de

[199] Anıl Çeçen, **Türk Devletleri, (**İstanbul: Fark Yayınları, 2006): 317.

[200] Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin,** 233

[201] Anthony Howell, Cindy Fan, "Migration and Inequality in Xinjiang: A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi", **Eurasian Geography and Economics,** c. 52, s. 1 (2011): 119.

[202] Keyvan, **agm,** 167.

gündeme gelmekte; alanda 118 ayrı maden çeşidi tespit edilmiş olup, yalnızca 30'unun işlenmekte olduğu belirtilmektedir.[203]

Bu meselenin Türk kamuoyunun beklediği şekilde çözülmesi, Çin'in barış içinde yaşamanın beş ilkesinde ne kadar samimi olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bilgi eksikliği ve kirliliği, Türk kamuoyunda Çin ile ilgili algılamaları etkilemektedir. Türk kamuoyunu bilgilendirmek Çin'in elindedir. Bu meselenin çözümü ilişkilerin derinleşmesi açısından gereklidir. Türkiye'nin Çin ile ekonomik ve ticari ilişkilerinde giderek artan ticaret açığına, beklenildiği düzeye erişemeyen doğrudan yabancı yatırımlara, bir türlü çözüme kavuşmayan Sincan Uygur Özerk Bölgesi meselesine, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası meselelerde Çin'in Türkiye yanında yer almamasının da eklenmesi ilişkilerde soru işaretlerin çoğalmasına neden olmuştur.[204]

4.8. Şanghay İşbirliği Örgütü, Türkiye ve Çin

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşan ardından varlıklarını korumaya çalışan Orta Asya Devletleri batılı devletlerden beklediği desteği bulamayarak Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerini geliştirme politikaları izlemiştir. SSCB'nin ardılı olarak kabul edilen Rusya ise Orta Asya'da güçlü olabilmek için bölgedeki ülkelerle iyi ekonomik ve politik ilişkiler geliştirmek gerekliliğini görmüş, Çin Halk Cumhuriyeti ile beraber Orta Asya bölge ülkeleri ile Şanghay İşbirliği Örgütünü kurmuşlardır. Bu örgütün kurulmasıyla Çin ve Rusya bölge dışı ülkelerin bölgede etkin olmalarının önüne geçmek istemişlerdir.[205] Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti iş birliğinin bölgedeki en önemli sonucu ŞİÖ (Şanghay İş Birliği Örgütü) olarak ortaya çıkmıştır.[206]

Asya'da kurulan ve iktisadi nitelikleri ön plana çıkan APEC, ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) gibi örgütlerin iktisadi güçlerinin bölgedeki istikrarı ve güvenliği sağlamada tek başına yeterli olmaması ve ülke güvenliğinin sadece iktisadi örgütlenme ile sağlanamayacağının görülmesi bölge ülkelerini farklı

[203] Sayın, Koçak, **agm,** s. 12.

[204] Sayın, Koçak, **agm,** s. 12-20.

[205] Zehra Altundağ, "Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü", **Avrasya Etüdleri,** c.49, s. 1 (2016): 101.

[206] C. Erdem Hepaktan, "Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) Ve Türkiye'nin ŞİÖ İle Gerçekleştirdiği Dış Ticaretin Analizi", **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi,** c. 15, s. 4 (2017): 396.

iş birliklerine yönlendirmiştir. Bu farklı iş birliği arayışları 26 Nisan 1996 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kırgızistan ve Tacikistan'ın sınır bölgelerinde askeri anlamda karşılıklı güvenin sağlanmasıyla ilgili antlaşmayı imzalamasıyla sonuçlanmıştır. Bu antlaşma sonucunda gerçekleşen oluşum "Şanghay Beşlisi" olarak adlandırılmıştır.[207] Şanghay Beşlisi, 2001 yılında gerçekleştirilen zirvede, Özbekistan'ın üye olarak katılmasıyla yapısında değişiklik yapılmış ve örgütün ismi Şangay İşbirliği Örgütü olarak değiştirilmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü Rusya, Çin, Kazakistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan oluşan altı üyeli bölgesel işbirliği örgütü statüsündedir. Pakistan, Hindistan, İran ve Moğolistan ise gözlemci üyedir. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün, gözlemci üyelerle birlikte coğrafi alan olarak 37 milyon km²'dir.[208]

Sovyetler 'in yıkılması sadece askeri bir tehdidin değil, bir ideolojinin yıkılışını da beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Çin'in potansiyel bir güç olarak uluslararası sistemde kendini göstermesi, mevcut güç dengelerinde değişikliğe neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Ortadoğu ve Orta Asya'da oluşan güç boşluğunu doldurma stratejisi geliştirdiği bilinmektedir. Çin ise soğuk savaş sonrası dönemde, ilişkilerini geliştirme stratejisi izlemiştir. Bu bağlamda, ŞİÖ'nün, Çin-Rus ittifakını güçlendirdiği değerlendirilebilir.[209]

Realist açıdan bakıldığında, Çin ve Rusya'nın ABD'yi ortak tehdit olarak gördüğü, güvenlik kaygısı ve enerji faktörü ve süper güç olma isteği gibi nedenlerle zorunlu işbirliğine yöneldikleri gözlemlenmektedir.[210] Rusya ve Çin'in bölgeye yönelik politikası farklı amaçlar taşısa da her iki ülkede rekabetten kaçınarak, çıkar çatışmasına girmeden ortak menfaatlerini stratejik işbirliği adı altında birleştirmiştir. Bu duruma her iki ülkenin de bölgede bölgesel bir oluşumu engelleme ve bu oluşumda yetki sahibi olmaya çalışmaları neden olmuş olabilir. Liberal teorisyenlere göre ise, Çin-Rus işbirliği enerji ve ekonomi politikalarıyla alakalıdır. Çin'in ekonomik yönden büyümesi ve enerji ihtiyacının artması, Rusya ile bölgesel bir

[207] Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin,** 270.

[208] Chan, Lee, Chan, **agm**, 10.

[209] Fatma Çağlayan, "Çin Dış Politikasında Şanghay İşbirliği Örgütü Etkisi ve Türkiye'ye Etkileri"(Yüksek Lisans Tezi Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2008), 29.

[210] Sten Rynning,"Nato's Enduring Challenge: Matching American Primacyand European Ambitions" ,https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-72532/UNISCI9Rynning.pdf [20.09.2018].

işbirliği arayışına yöneltmiştir. Rusya ise bölgeyi ve Çin ile arasındaki ilişkileri kontrol altında tutmak ve bölgedeki etkinliğini kaybetmemek istemektedir. Buna ilaveten, enerji alanında Çin'i dengede tutmak istemektedir.[211]

Çin hükümeti, üyeler arasındaki eşitliğin ve eşit muamelenin, açık ve serbest ticaret antlaşmasının önemi üzerinde durmuştur. Özellikle açık ticaretin ilerlemeyi sağlayacağı belirtilmiştir. Buna ek olarak, Çin'in kolektif güvenlik girişimlerinde bulunduğu bilinmektedir. Çin'in yeni güvenlik konsepti gereğince, güvenlik ve işbirliği konularına yoğunlaştığı bilinmektedir.[212] Çin hükümeti, ortak güvenliğin sağlanmasının önemini vurgulamış ve çok taraflılık yaklaşımıyla güvenliğe yönelik tehditleri kontrol etmeyi hedeflemiştir. Soğuk savaş sonrası güvenlik konseptinin askeri ittifaklardan ziyade, karşılıklı işbirliği ve güvene hizmet eden bir yaklaşımla oluşturulması gerektiği hedeflenmiştir. [213]

ŞİÖ' nün örgütsel yapısı öncelikle, 1996 yılında yapılan ilk zirve toplantısı ile başlamış ve düzenli olarak devam etmektedir. 2001 yılından bu yana da pek çok toplantının yapıldığı bilinmektedir. ŞİÖ' nün organları ise;

- Devlet Başkanları Kurulu
- Hükümet Başkanları Kurulu
- Dışişleri Bakanları Kurulu
- Başkan ve/veya Kurum Başkanları Toplantısı
- Ulusal Koordinatörler Kurulu
- Sekretarya
- Bölgesel Anti-Terör Müdahale Grubu'dur.

Devlet Başkanları konseyinde, başkanlık dönüşümlü olarak yürütülmekte ve her yıl düzenli olarak yapılan toplantılarda önceliği olan konular göz önüne alınarak, örgütün temel faaliyetleri belirlenmektedir.[214] Ayrıca ŞİÖ'nün daimi iki kurumu olarak, ŞİÖ sekretaryası ve Bölgesel Anti-terörist Müdahale Grubu bulunmaktadır.

---

[211] Çağlayan, **agm,** 29.

[212] Jin H. Pak, "China's Pragmatic Rise and U.S Interest in East Asia, https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview _20071231_art010.pdf [30.10.2018].

[213] Lai Ha Chan, Pak K. Lee, Gerald Chan, "Rethinking Global Governance: a China Model in the Making?", **Contemporary Politics,** c. 14, s. 1 (2008): 7.

[214] "Kazakhistan Country Profile", The Economist Intelligence Unit Limited, http://country.eiu.com/Kazakhstan/ArticleList/Updates/Economy [22.10.2018].

Merkezi Pekin'de bulunan sekretaryanın üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan 30 temsilci bulunmakta ve temsilcilerin seçimi üye ülkelerin ŞİÖ'nün bütçesine yaptıkları katkılar doğrultusunda belirlenmektedir. Merkezi Taşkent'te bulunan Anti-terör müdahale grubunun görevi şüphelenilen terörist gruplarla ilgili bilgilerin toplanmasını ve paylaşılmasını sağlamaktır. 31 Ekim 2003 tarihinde Sekretarya görevine resmen başlamış ve bölgesel Anti-Terör biriminin icra komitesinin ilk toplantısı ise aynı tarihte gerçekleşmiştir. Sekretarya ve Anti-Terör birimi 2005-6 yılı toplam bütçesi 3,2 milyon dolar olarak belirlenmiş, 1, 95 milyon doları sekretarya için ayrılmış, 1.25 milyon doları ise Bölgesel Anti Terör birimi için ayrılmıştır. Rusya ve Çin'in her biri bütçenin %24'ünü, Kazakistan'ın %21'ini, Özbekistan %15'ini ve Tacikistan ise %6'lık oranını ödemektedir.[215]

Sekretarya; politik, güvenlik, ekonomi ve yönetim-bütçe konularından sorumlu olmakla birlikte aynı zamanda ile ilişkileri de yürütmektedir. 2004 yılında yapılan ŞİÖ Devlet Başkanları zirvesinde, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Daimi Temsilciler Konseyinin kurulması ile Bölgesel Anti Terörist Biriminin doğrudan yönetimi sağlaması hedeflenmiştir. ŞİÖ kurulduktan sonraki üç yıl içinde kurumsallaşma yolunda büyük adımlar atmıştır. Örgüt içinde üye devletlerin her biri eşit haklara sahip olması, alınan kararların konsensüs usulü alınması, her türlü sorun karşısında üyelerin karşılıklı güven ve iş birliği içinde çözüm yolu aranması ve düzenli organizasyon yapısı ŞİÖ'ne gittikçe artan ilginin nedenleri arasındadır.[216]

[215] Chien-PengChung, "China and the Institutionalization of the Shanghai Cooperation Organization", **Problems of Post-Communism,** c. 53, s. 5 (2006): 5-7

[216] Çağlayan, **agm,** 33.

5. SONUÇ

Ortadoğu Tarihi süreçte birçok medeniyete, dine, kültüre ev sahipliği yapmış önemli bir merkezdir. Önemli bir merkez olmanın ötesinde medeniyetlerin geçiş noktasındadır. Doğu ve Batı arasında hep köprü görevi görmüştür. Son asırda ise zenginliği kadar acıları ve sorunları ile de anılmaktadır. Ortadoğu'nun hem bir enerji merkezi olması hem de hem de enerji dağıtım koridorunda yer alması Ortadoğu'nun önemini bir kat daha artırmıştır. Bunun için birçok devletin ilgisi bu bölgeye kaymıştır. Dünya egemenliğini ele geçirmek isteyen güçler *odak* noktalarına Ortadoğu'yu almışlardır. Soğuk savaş sonrası dünyanın tek gücü haline gelen ABD'nin politikaları Çin başta olmak üzere Çin'in müttefiklerini de rahatsız etmiştir.

1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin gelişmesine bağlı olarak enerji ihtiyacı artmıştır. Enerji ihtiyacı artan Çin, bu ihtiyaçlarına paralel olarak Ortadoğu'ya olan ilgisi de artmıştır. Çin bilhassa 90'lı yıllardan sonra Ortadoğu ülkelerinden Suriye, Irak, İran ve Suudi Arabistan ile yakın ilişkiler kurmuştur. ÇHC'nin Ortadoğu'daki ilk diplomatik iletişim kurduğu devlet Mısır'dır. 30 Mayıs 1956 yılında sağlanan bu siyasi ilişki ile birlikte Çin Ortadoğu açılımını gerçekleştirmiş, sadece dört ay sonrada Irak ile siyasi ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve 25 Ağustos 1958 yılında bu ülke ile diplomatik ilişki kurmuştur. ÇHC Ortadoğu ilişkilerinde Araplara sorunu olan İsrail ile çok uzun süre tarafsız kalmıştır. İsrail'i Ortadoğu'da tanıyan en son ülke Çin olmuştur. Buradan da anlaşılacağı gibi Ortadoğu politikalarında Rusya yanlısı bir politika izlemiş bunun yanında daha çok Ortadoğu ülkeleri tarafında olmuştur. Fakat 1992 yılında İsrail'i resmen tanıması ile bu politikadan vazgeçmiştir. Çin İsrail ile de siyasi ilişkilerini geliştirerek bölgedeki siyasi olaylara dâhil olmuştur.

Fakat Arap baharı ile başlayan süreçte Ortadoğu'daki olaylara doğrudan dâhil olmasa da zaman zaman Birleşmiş Milletlerdeki gücünü kullanarak Ortadoğu'da ben de varım demektedir. Çünkü BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak ortaya koyduğu veya Ortadoğu konusundaki tavrı önemlidir. Çin'in Ortadoğu'daki temel

hedefi artan enerji ihtiyacını güvenli şekilde karşılayabilmektir. Bunun için Filistin-İsrail sorunu başta olmak üzere Ortadoğu'daki birçok sorun ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Çin bağımsız Filistin'i desteklemektedir. Suriye meselesinde ise Suriye'nin istikrara kavuşması ve toprak bütünlüğünden yana bir politika sergilemektedir.

Orta Doğu ile birlikte Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, dünyanın en stratejik noktalarından birsidir. Türkiye bu konumu ile sadece Orta Doğu devleti değil aynı zamanda Avrupa, Asya, Balkan, Karadeniz, Akdeniz ve hatta Kafkasya ülkesi görünümündedir. Orta Doğu, Mackinder tarafından ortaya atılan "Kara Hâkimiyet Teorisi" ve Spykman tarafından ortaya atılan "Kenar Kuşak Teorisi" ve diğer bir takım dünya hâkimiyet teorilerinin tam merkezinde yer almaktadır. Bu teorilere göre Orta Doğu'ya hâkim olan devletler tüm dünyayı kontrol edebilecektir. Bu teoriler ışığında birçok devlet dünya egemenliğine soyunmuştur. Soğuk savaş sonrası I. Körfez savaşı öncesi ve sonrası gelişmeler ile birlikte Orta Doğu üzerindeki baskı daha da artmıştır. Bu süreçte ABD Afganistan'ı işgal ederek Asya ve Türk dünyasını, Irak'ı işgal ederek Orta Doğu ve İslam dünyasını kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Gelinen bu süreçte Türkiye ile Çin'in stratejik ortaklığı önem arzetmektedir.[217]

Çin Ortadoğu ilişkilerinde Türkiye ile de yakın ilişkiler geliştirmiştir. Türkler ve Çinliler tarihi süreçte uzun yıllar birlikte yaşamışlardır. Türklerin Orta Asya'dan göçü sonrası burada kalan Türklerin bir kısmı daha sonraki dönemde Çin hâkimiyetine girmiştir. Bu durum iki ülke arasında zaman zaman siyasi sorunlara neden olmaktadır.

[217] Ramazan Gözen, **"**Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Gelişimi Ve Etkenleri", (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVII, s. 233–268.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Özkan. "Suriye Savaşını Tek Kurşun Atmadan Çin Kazanıyor" http://t24.com.tr/yazarlar/akdogan-ozkan/suriye-savasini-tek-kursun-atmadan-cin-kazaniyor,17994[01.11.2018].

Akın, Ahmet. "1949'dan bugüne Çin Dış Politikasındaki Gelişmeler", https://www.stratejikanaliz.com/cin-dis-politikasi [01.11.2018].

Alagöz, Emine Akçadağ. "Çin'in Enerji Güvenliğinin İran ile İlişkilerine Etkisi", **The Turkish Yearbook of International Relations,** c. 47 (2016): 58-78.

Alagöz, Emine Akçadağ. "Yükselen Çin'in Kamu Diplomasisi", http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/cinkamudip.pdf [27.05.2018].

Alagöz, Emine Akçadağ. "Yükselen Güç Çin'in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi", http://www.bilgesam.org/incele/865/-yukselen-guc-cin%E2%80%99in-dunden-bugune-dis-politika-analizi/#.WxkyWoozYdU [25.05.2018].

Alastair I. Johnston. **"**Is China a Status Quo Power?**"**, **International Security**, c. 27, s. 4 (2003): 5-56.

Alessi, Christopher-Stephanie Hanson. "Expanding China-Africa Oil Ties,"http://www.cfr.org/china /expanding-china-africa-oil-ties [25.054.2018].

Alperen, Ümit. "Çin Dış Politikasından Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış", **Bilge Strateji,** c. 5, s. 9 (2013): 85-104.

Alperen, Ümit. "Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu Politikası" (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

Alterman, Jon B. "China's Balancing Act in the Gulf", http://csis.org/files/publication/130821_Alterman_ChinaGulf_Web.pdf [27.03.2017].

Altundağ, Zehra. "Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü", **Avrasya Etüdleri,** c.49, s. 1 (2016): 99-124.

Arı, Kemal. “Stratejik Açıdan Çin’in Dünü Ve Bugünü” (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2008).

Arıboğan, Deniz Ülke. **Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya,** (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002).

Arms Transfers. SIPRI Yearbook (2005), http://www.sipri.org/contents/ armstra.pdf [14.05.2018].

Arvas, Mekki. “Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu ve “kutsal”ı Piyasaya Açmanın Riskleri”, https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suudi-arabistanin-2030-vizyonu-ve-kutsali-piyasaya-acmanin-riskleri/572954 [01.012019].

Aslan, Halil Kürşad. “Çin Halk Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler ve Küresel Yönetişim”, **Birleşmiş Milletler: BM Sistemi Ve Reformu,** ed. Nejat Doğan, Cenap Çakmak, Halil Kürşad Aslan, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014): 215-245.

Aslan, Halil Kürşad. “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti’nin Ortadoğu Politikası”, **Akademik Ortadoğu Dergisi**, c. 9, s. 1 (2014): 29-55.

Ataçay, M. Nergis. “Türk-Çin İlişkileri: Türkiye-Rusya Krizinin Etkileri”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c. 9, s. 4 (2016): 37-56.

Attar, Aygün. **İran’ın Etnik Yapısı,** (Ankara: Divan Yayınları, 2006).

Aydın, Mustafa. “Determinants of Turkish Foreign Policy I: Historical Framework and Traditional Inputs”, **Middle Eastern Studies**, c. 35, s. 4 (1999): 152-186.

Aydın, Mustafa-Fulya Ereker. “Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı”, **Uluslararası İlişkiler,** c. 11, s. 43 (2014): 127-156.

Bakan, Zerrin Ayşe. “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, **21. Yüzyıl**, c. 1, s. 3 (2007): 35-50.

Chan, Lai Ha, Pak K. Lee Gerald Chan. “Rethinking Global Governance: a China Model in the Making?”, **Contemporary Politics,** c. 14, s. 1 (2008): 3-19.

Chen, Qimao. “Çin’in Yeni Güvenlik Anlayışı Ve Politikası”, **Stratejik Öngörü**, s. 4 (2005): 102-121.

Chen, Qimao. **Çin'in Güvenlik Anlayışı ve Politikası-Geleceğin Süper Gücü Çin**, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2005).

Chinese premier announces humanitarian aid for Iraq in letter to Iraqi counter part, http://news.xinhuanet.com/english/2017-01/11/c_135974400.htm[27.03.2017].

Chung, Chien-Peng. "China and the Institutionalization of the Shanghai Cooperation Organization", **Problems of Post-Communism,** c. 53, s. 5 (2006): 3-14.

Çağlayan, Fatma. "Çin Dış Politikasında Şanghay İşbirliği Örgütü Etkisi ve Türkiye'ye Etkileri"(Yüksek Lisans Tezi Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2008).

Çalışkan, Zeynep. "Çin'in Ortadoğu Politikası" https://insamer.com/tr/cinin-ortadogu-politikasi_1697.html [10.01.2019].

Çeçen, Anıl. **Türk Devletleri,** (İstanbul: Fark Yayınları, 2006).

Çolakoğlu, Selçuk. "Turkey-China Relations: Rising Partnership", **Ortadoğu Analiz Dergisi,** c. 5, s. 52 (2013): 32-43.

Çolakoğlu, Selçuk. "Türkiye-Çin İlişkileri: Tek Taraflı Aşk mı?", **Ortadoğu Analiz Dergisi,** c. 4, s. 45 (2012): 53-66.

Durdular, Arzu. "1970'den Günümüze Karşılaştırmalı Türk-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri", (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

Durdular, Arzu. "Çin'in Ortaklık İlişkileri ve Türkiye-Çin Startejik İşbirliği", **Avrasya Etüdleri**, s. 53 (2018/1): 117-144.

Eberhard, Wolfram. **Çin Tarihi**, (Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987).

EIA. "Energy Information Administration, Country Analysis: China.", http://china.usc.edu/sites /default/files/legacy/AppImages/eia-china-brief-2006.pdf [01.02.2018]

Ekrem, Erkin. "Türkiye-Çin İlişkilerinin 40 Yılı (1971-2011)", **Stratejik Düşünce Enstitüsü Raporu,** 2012.

Ekrem, Nuriye Hidayet. **Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)**, (Ankara, ASAM, 2003), 66.

Ermağan, İsmail-Emin Üstünal. "Çin'in Orta Doğu Politikaları", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 37 (2014): 19-39.

Erol, Mehmet S. "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset", **Gazi Akademik Bakış,** c.1, s. 1 (2007): 44-45.

Erol, Mehmet S. Emre Ozan, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", **Gazi Akademik Bakış,** c. 4, s. 8 (2011): 13-38.

Ersoy, Eyüp. "Çin Dış Politikasında Ortadoğu: Temkin Diplomasisi Üzerine Bir İnceleme," **Uluslararası Hukuk ve Politika,** c. 8, s. 31 (2012): 37-55.

Ersoy, Eyüp. "Çin Donanması Aden Körfezi'nde: Modern Çin Tarihinin İlk Deniz Aşırı Deniz Misyonu", http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/12067?dil=tr [03.12.2017].

Ersungur, Ş, Mustafa Turgut Bayramoğlu, Hakan Pabuçcu. "Türkiye'nin Almanya, Rusya Ve Çin İle Ticari İlişkileri: Girdi-Çıktı Analizi İle Bir Uygulama", **Gaziantep University Journal of Social Sciences,** c. 16, s. 1 (2017): 252-267.

Feng, Zhaokui. "Iraq War and Implications for International Strategic Patterns", **World Economics and International Politics,** s. 11(2003): 16-31.

Freeman, S. Perlo, Carina Solmirano."Trends in World Military Expenditure", https: //www.sipri. org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS1304.pdf [05.10. 2018].

Gill, Bates. "Curbing Beijing's Arms Sales", **Orbis,** c. 3, s. 36 (1992): 370-410.

Göksoy, İsmail Hakkı. **Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi**, (Isparta: Fakülte Kitabevi, Isparta, 2003).

Gömeç, Saadettin. **"Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi", (**Ankara: Akçağ Yayınları, 2003).

Gözen, Ramazan. **"**Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Gelişimi Ve Etkenleri", (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), **Türkler Ansiklopedisi**, c. XVII: 233–268.

Gxiang, Jin Lian. **"**Energy First: China and the Middle East**," Middle East Quarterly**, c. 2, s. 12 (2005): 199-218

Hao, Yan Bai Ruixue. “China Focus: Chinese Fleet to Escort Ships off Somalia”, http://news.xinhuanet.com/english/2008-12/26/content_10564363.htm [04.05.2018].

Harunoğulları, Muazzez. “Enerji Kaynaklarının Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları”, **International Journal of Social Sciences and Education Research,** c.3, s. 1 (2017): 146-171.

Hepaktan, C. Erdem. “Şangay İşbirliği Örgütü (Şiö) Ve Türkiye’nin ŞİÖ İle Gerçekleştirdiği Dış Ticaretin Analizi”, **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi,** c. 15, s. 4 (2017): 395-410.

Howell, Anthony-Cindy Fan. “Migration and Inequality in Xinjiang: A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi”, **Eurasian Geography and Economics,** c. 52, s. 1 (2011): 119-139.

Huwaidin, Mohamed Bin. **China’s Relations with Arabia and the Gulf (1949-1999),** (New York: Routledge Curzon. 2002).

I. Türkiye´nin Uluslararası Güvenlik Perspektifi ve Politikaları, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-uluslararasi-guvenlik-perspektifi.tr.mfa [05. 06. 2018].

Jakobson, Linda and Dean Knox. “New Foreign Policy Actors in China”, **SIPRI Policy Paper**, s. 26 (2010).

Jiang, Xin Hui. “Çin’in Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler”, **Yükselen Güç Çin’in Ortadoğu Politikası,** ed. Erhan Erken (İstanbul: DÜBAM Yayınları, 2016): 23-29.

Kafesoğlu, İbrahim. **Türk Milli Kültürü**, (İstanbul: Boğaziçiçi, 1995).

Kamacı, Ahmet-Selim İnançlı. “Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye ile Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi,** c. 1, s. 2 (2010): 135-162.

Karaca, R. Kutay. “Çin’in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010)”, **Uluslararası İlişkiler,** c. 9, s. 33 (2012): 93-118.

Karaca, R. Kutay. “Çin’in Dış Politika Anlayışı Ve Türkiye -Sorunlar Ve Öneriler”, **Mekân, Kimlik, Güç Ve Dış Politika,** ed. S. Gülden Ayman (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2012): 151-176.

Karaca, R. Kutay. **Güç Olma Stratejisi Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri), (**İstanbul: IQ kültür sanat yayınları, 2008).

Kazakhistan Country Profile, The Economist Intelligence Unit Limited, http://country.eiu.com/Kazakhstan/ArticleList/Updates/Economy [22.10.2018].

Kegley, Charles-W, Kegley-Shannon L. Blanton. **World Politics: Trend and Tranformation,** (Boston:Wadswoth, 2012).

Keyvan, Özlem Zerrin. "Çin'in Ortadoğu Politikası Kapsamında Irak", https://ankasam.org/cinin-ortadogu-politikasi-baglaminda-irak/ [27.03.2017].

Keyvan, Özlem Zerrin. "Yeni Dünya Düzeninde Türkiye-Çin Stratejik Ortaklığı", **Gazi Üniversitesi Bölgesel Çalışmalar Dergisi,** c.1, s. 1 (2016): 157-175.

Kılıç, Hayrettin, İbrahim Günel. "Nükleer Santrallar Ve Nükleer Silahlar", http://nukleersiz.org/sites/default/files/nukleer_santrallar_ve_nukleer_silahlar.pdf [04.06.2018].

Kıncır, Fatih. "Çin'in Enerji Güvenliği Politikalarının Orta Doğu Ülkeleri İle İlişkileri Üzerine Etkileri" **(**Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

Kissenger, Henry. **World Order,** (UK: Penguen Books, 2015).

Klare, Michael T. "Oil Geopolitics, And The Coming Warwith Iran", **Energia,** c. 27, s. 1 (2006): 46-50.

Kobierecki, Michał Marcin. "Ping-Pong Diplomacy and its Legacy in the American Foreign Policy" **Polish Political Science Yearbook**, c. 45 (2016): 308;

Köroğlu, Batuhan. Yükselen Çin'in Ortadoğu Politikaları, http://akademikperspektif.com /2014/09/08/yukselen-cinin-ortadogu-politikalari/ [27.03.2018].

Kuloğlu, Armağan. "Türkiye'nin Güvenlik Politikaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri", http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/12110?dil=ar [23.04.2018].

Lovell, Julia. **The Great Wall: China Against the World, 1000 BC - AD 2000,** (New York: Grove Press, 2007).

Ma, Lirong. “Sino-Turkish Cultural Ties under the Framework of Silk Road Strategy”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia),** c. 8, s. 2 (2014): 44-65.

Munoz, Luis. **The Rapture, One-World Government and the "Great Tribulation”,** (Bloomington: Balboa Press, 2013).

Murphy, Rachel. **Domestic Migrant Remittances in China: Distribution, Channels and Livelihoods**. (Cenevre: International Organizationfor Migration, 2006).

Nathan, Andrew J., Andrew Scobell. **China’s Search for Security**, (New York, Columbia University Press, 2012): 13.

Odgaard, Liselotte. **”China and Coexistence: Beijing’s National Security Strategy for the Twenty-First Century”**, (Washington DC: John Hopkins University Press 2012).

Olimat, Muhamad S. ”The Political Economy of the Sino-Middle Eastern Relations,” **Journal of Chinese Political Science**, c. 15, s. 3 (2010): 307-335.

Orkun, Hüseyin Namık. **Eski Türk Yazıtları,** 3. bs. (Ankara: TDK Yayınları, 1994).

Overholt, William H. “Reassessing China: Awaiting Xi Jinping”, **The Washington Quarterly,** c. 35, s. 2 (2012): 121-137.

Ögel, Bahaddin. **Dünden Bu Güne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988).

Öke, Mim Kemal. **Küresel Toplum,** (Ankara: Asam yayınları, 2001).

Özata, Murat. **Türk-Amerikan İlişkileri(1971-1984),** (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2017).

Özekmekçi, İnanç. “Dış Politika Forumu, Türkiye’nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç: Çin”, http://dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2013/05/cin.pdf [04.02.2018].

Özülker**,** Uluç. **Küresel Düzende Oyun Devam Ediyor, (**İstanbul: Destek Yayınları, 2017).

Pak, Jin H. “China’s Pragmatic Rise and U.S Interest in East Asia, https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English /MilitaryReview_20071231_art010.pdf [30.10.2018].

Pan, Guang. “China’s Energy Strategy and Primary Role of the Middle East in This Strategy”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia),** c. 2, s. 2 (2008): 62-72.

Research, Pew. ”Global Unease With Major World Powers”: http://www.pewglobal.org/files/ pdf/256.pdf [27.03.2017].

Rubin, Barry. **The Tragedy Of The Middle East,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 49-51.

Rynning, Sten. “Nato’s Enduring Challenge: Matching American Primacyand European Ambitions”, https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-72532/UNISCI9Rynning.pdf [20.09.2018].

Sandıklı, Atill. “Türkiye- İran İlişkileri”, http://www.bilgesam.org/incele/2419/-turkiye-iran-iliskileri/#.W0xXMtIzYdU [12.06.2018].

Sandıklı, Atilla. “Geleceğin Süper Gücü Çin”, **Bilge Strateji** , c. 1, s. 1 (2009): 40-50.

Sayın, Yusuf. “Konfüçyüs’ün Yeniden Keşfi ve Çin’in Dış Politikasında Dönüşüm”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 29 (2013): 223-237.

Sayın, Yusuf, Gamze Koçak. “Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin İzlediği Politikalar”, **Journal of Ottoman Civilization Studies**, c. 3, s. 4, (2017): 10-24.

Segal, Gerard. “East Asia and Constraintment of China”, **International Security** , c. 20, s. 4 (1996): 107-135.

Shambaugh, David. **China Goes Global: The Partial Power**, (Oxford: Oxford University Press, 2013).

Shambaugh, David. **Çin Küreselleşme Yolunda,** çev. Latif Boyacı (İstanbul: Yarın Yayıncılık, 2016).

Shichor, Yitzhak. “Unfolded Arms; Beijing’s Recent Military Sales Offensive”, **The Pasific Review,** c. 3, s. 1 (2007): 320-330.

Shulong, Chu. “Çin’in Ortadoğu Politikası ve Bölge Üzerindeki Etkileri”, http://vizyon21yy.com/documan/genel_konular/Milli%20Guvenlik/Ortadogu/Cinin_Orta_Dogu_Politikasi_ve_Bolge_Uzerindeki_Etkileri.pdf[16.01.2018].

Shulong, Chu. **Ortadoğu Gelecekler İçindeki Geleceği ve Belirsizlikler İçindeki Geleceği ve Güvenlik Sorunları,** (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2008), 6-7.

Stakelbeck, F.W. Jr. “The Growing Tehran-Beijing Axis”, http://nationalinterest.org /article/the-growing-tehran-beijing-axis-2768 [24.02.2018].

Stumbaum, May, Britt U. Wei Xiong. “Conceptual Differences of Strategic Partnership in EUChina Relations”, **Conceptual Gaps in EU-China Relations,** ed. Zhongqi Pan, (London: Routledge, 2012): 156-170.

Sutter, Robert G. **Foreign Relations of the PRC: the Legacies and Constraints of China’s International Politics since (1949)**, (Washington: Rowman&Little Field Publishers, 2013).

Şöhret, Mesut. “Çin'in Ulusal Güvenlik Stratejisi”, http://www.bilgesam.org/incele/848/-cin%E2%80%99in-ulusal-guvenlik-stratejisi/#.Wy7MS6czbIW [20.05.2018].

Tabak, Hüsrev. "Mao Devletinden Devlet Mao’suna: Çin Diş Politikasında Tarih ve Değişim", **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi** c. 1, s. 2, (2008): 63-76.

Tao, Hu Jin. “Holds Talks With Cypriot President”, http://chinese-embassy.org.uk /eng/zxxx/t283175.htm[12.06.2018].

Temiz, Kadir. “Çin Dış Politikası’nda Değişim Sancıları ve Ortadoğu”, **Yükselen Güç Çin’in Ortadoğu Politikası,** ed. Erhan Erken (İstanbul: DÜBAM Yayınları, 2016): 9-17.

Temiz, Kadir. “Rusya Müdahalesinden Sonra Çin’in Suriye Politikası”, **Ortadoğu Analiz,** c. 7, s. 71 (2015): 42-45.

The World Factbook. Central Intelligence Agency, https://www.cia.gov/library /publications/the-world-factbook/geos/ch.html, [14.05.2018].

Tieh, Susan. “China in the UN: United with Other Nations?”,**Stanford Journal of East Asian Affairs**, c. 4, s. 1 (2004): 19-28.

Tiezz, Shannon. “After Paris Attacks, China Seeks More International Help Fighting Xinjiang Separatists”, https://thediplomat.com/2015/11/after-paris-attacks-china-seeks-more-international-help-fighting-xinjiang-separatists/ [20. 11. 2018].

Togan, İsenbike. “Türk-Çin İlişkilerinde Ticaretin Rolü”, **Türkiye’de Çin’i Düşünmek Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar,** ed. Selçuk Esenbel, İsenbike Togan, Altay Atlı (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2013): 11-30.

Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri .tr.mfa [27.03.2018].

U.S. Energy Information Administration, Country Analysis: China, http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=CH [01.02.2018].

Uğraşız, Bülent. “Çin’in Hazar ve Orta Asya Bölgesine Yönelik Politikaları”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 4, s. 3, (2002): 227-237.

Walt**,** Stephen M. **Taming American Power**, (New York: W. W. Norton & Company, 2005).

Wang, Hongying. “National Image Buildingand Chinese Foreign Policy”, **China: An International Journal**, c. 1 s. 1 (2003): 46-72.

West, Barbara. **Encyclopedia of the Peoples of Asia and Oceania**, (New York: Infobase Publishing, 2009).

Wilkins, Thomas S. “Japan-Australia Security Relations: Building A Real Strategic Partnership”, **Bilateral Perspectives on Regional Security: Australia, Japan and the Asia-Pasific Region**, ed. William Tow, Rikki Kersten, (New York: Palgrave Macmillan, 2012): 111-127.

Xia, Ming. "China Threat" or a "Peaceful Rise of China ?”, https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/ref/college/coll-china-politics-007.html [28.05.2018].

Xiang, Jin Liang. “Energy First”, **China and the Middle East,** c. 12, s. 2 (2005): 3-10.

XiJin, Ping. **Çin’in Yönetimi**, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017).

Yang, Feiyue. “Turkey Gains popularity with Chinese Tourists, 2015”, http://www.chinadaily.com.cn/world/2015-07/30/content_21454383.htm [18.11.2018].

Yeni Dönem Türkiye-Çin İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler, Türkiye - Çin Forumu, http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/turkiye_-_cin_forumu_2ba55546-e048-4d54-b0a1-34793018931e.pdf [20.11.2018].

Yıldırım, Nilgün Eliküçük. “Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar”, **Savunma Bilimleri Dergisi,** c. 16, s. 2 (2017): 17-27.

Yılmaz, Sait. “Yükselen Güç Çin’in Güvenlik Politika ve Stratejileri”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi,** c. 1, s. 2 (2008): 77-98.

Zan, Tao. “Uncertainty and Ambiguity: Turkey’s Perception on the Rise of China”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia),** c. 3, s. 1 (2009): 74-75.

Zhongping, Feng, Huang Jing. “China’s Strategic Partnership Diplomacy: Engaging with a Changing World", https://www.files.ethz.ch/isn/181324/China%E2%80%99s%20strategic%20partnership%20diplomacy%20engaging%20with%20a%20changing%20world%20.pdf [19.11.2018].

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	23.10.1989	
Doğum yeri	İstanbul	
Lise	2003-2006	Yeni Levent Lisesi
Lisans	2006-2015	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü
	2008-2009	Yeditepe Üniversitesi Hazıklık Bölümü
	2009-2010	İstanbul Gelişim Üniversitesi Hazırlık Bölümü
	2010-2014	İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi -Siyaset Bilimi Bölümü
Yüksek Lisans	2015-2016	Harp Akademisi Strateji ve Stratejik Araştırmalar Anabilim Dalı Harp Tarihi ve Strateji
	2017-	Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi - Harp Tarihi ve Strateji